

ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบึงใน
แม่น้ำโขงของชุมชน บ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม
อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เสนอโดย

นายทองจริง กุ๊ก่อง และคณะ

ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบึงในแม่น้ำโขง
ของชุมชน บ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร
จังหวัดอุบลราชธานี

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เสนอโดย

1.นายทองจริง	กุ๋กอง	หัวหน้าโครงการ	10.นายคำภู	บัวทอง	ทีมวิจัย
2.นายปรุ่งศักดิ์	จันทร์ขันธ์	ทีมวิจัย	11.นายศุภชัย	คำภู	ทีมวิจัย
3.นายติ	เฉวียงวงศ์	ทีมวิจัย	12.นายอำพร	จันทร์ขันธ์	ทีมวิจัย
4.นายเสรี	เสนาฤทธิ์	ทีมวิจัย	13.นายบัวสอน	จันทร์ขันธ์	ทีมวิจัย
5. นายการ	พละสุทธิ	ทีมวิจัย	14.นายบัวสาน	สุวันดี	ทีมวิจัย
6.นายบัวกัน	วุฒินวงศ์	ทีมวิจัย	15.นายสมชัย	มณีเลิศ	ทีมวิจัย
7.นายปรีชา	ชาพิภักดิ์	ทีมวิจัย	16.นายลอง	สุภษร	ทีมวิจัย
8.นายสมัย	ศรีวงศ์	ทีมวิจัย	17.นายเลิศ	เฉวียงวงศ์	ทีมวิจัย
9.นายรัฐพงษ์	แก้วขาว	ทีมวิจัย			

บทคัดย่อ

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงของชุมชน บ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้คือ 1)สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขง บ้านปากห้วยม่วงเป็นอย่างไร 2)บุงในแม่น้ำโขงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงอย่างไร 3)ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงในด้านใดบ้าง ปริมาณเท่าใด และมีวิธีการใช้อย่างไร 3)ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงจะมีส่วนร่วมในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงอย่างไร งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งมีส่วนร่วมโดยการร่วมคิด ร่วมวางแผน และศึกษาร่วมกัน จนได้ผลการศึกษาดังนี้

บ้านปากห้วยม่วง หมู่ที่ 1 มีเนื้อที่ 3,000 ไร่ มีประชากรรวม 172 ครอบครัว 752 คน มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง อาชีพส่วนใหญ่ จับปลาจากแม่น้ำโขง ทำนา ทำไร่ สภาพพื้นที่และระบบนิเวศแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง สามารถจำแนกระบบนิเวศย่อยต่างๆ ออกได้เป็น 14 ระบบนิเวศ คือ บุง, แก่ง, เวิน, น้ำก้อง, ตาดหิน, คอน, หาด, ถ้ำ, ผา, คอน, ห้วย, คัน, ช่ง และโมย ทั้งนี้บุงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีทั้งหมด 15 แห่ง รวม 35 ไร่ มีสภาพเป็นบุงดินและบุงหิน มีความลึกตื้นสลับกันไป ความสำคัญของบุงเป็นสถานที่ที่พึ่งพิงของชุมชน คนในชุมชนปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงจะพึ่งพิงบุงเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสิ่งสำคัญ ลักษณะการพึ่งพิงใช้ประโยชน์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ทำประมง เกษตรริมบุงหรือริมโขง และ เก็บผักธรรมชาติ ประมาณการรายได้ต่อปี จากการใช้ประโยชน์ในบุงทั้งหมด 15 บุง (ประมาณการภาพรวมของผู้เข้าใช้ประโยชน์ทั้งหมด) ซึ่งเป็นรายได้ยังไม่หักต้นทุน ประมาณ 99,300 บาท เครื่องมือและวิธีการที่ใช้จับปลาในบุง มีทั้งหมด 14 ชนิด คือ พืชที่ปลูกริมบุง หรือ ริมโขง มีทั้งหมด 13 พืชผักธรรมชาติ เป็นอาหารของคนในชุมชนมีทั้งหมด 33 ชนิด และมีพืชที่เป็นประโยชน์ต่อปลาในบุง คือ พืชจำพวกจอก แหน ดันไค้ สาหร่ายต่างๆซึ่งเป็นทั้งที่อยู่ และอาหาร จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า บุงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต คือ บุงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียง

ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง มีดังนี้ ปัญหา จับปลาได้จำนวนน้อยลง สาเหตุ สามารถจำแนกออกเป็น 3 สาเหตุหลัก คือ เกิดจากการใช้ประโยชน์ของคนพื้นที่ คือ การจับปลาถูวางไข่ ใช้เครื่องมือจับปลาที่หวังให้ได้ปลาในจำนวนมากๆ ได้แก่การใช้ยาเบื่อ และ เครื่องซูดไฟฟ้า สาเหตุการขยายตัวของชุมชน ส่งผลให้จำนวนคนใช้ประโยชน์มีมากขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรมีจำนวนพื้นที่ ขนาดเท่าเดิม และการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง คือ การขึ้นลงของน้ำไม่เป็นปกติ เนื่องจากสภาพอากาศมีการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับมีโครงการขนาดใหญ่ในลำน้ำโขง ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงในการพึ่งพิงอาหารจากบุง

อาหารมีน้อยลง รายได้น้อยลง แต่ในขณะเดียวกันก็มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นจากการต้องซื้อหาอาหารจากตลาด การดำเนินชีวิตลำบากมากขึ้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบุงในแม่น้ำโขง ที่ผ่านมายังไม่มีการมีส่วนร่วม แต่อย่างใด เพียงแต่มีการขอความร่วมมือว่าไม่ให้จับปลาโดยใช้ยาเบื่อ และเครื่องช็อคไฟฟ้า แต่คนในชุมชนข้างเคียง และคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงเอง ก็ยังจับปลาโดยใช้วิธีดังกล่าวอยู่ เช่นเดิม ส่งผลให้ปัญหาไม่มีการแก้ไข ส่วนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการอนุรักษ์พันธุ์ปลาบุงทะเลใหญ่ พื้นฟูพื้นที่ตลิ่งริมน้ำโขงโดยการปลูกต้นไม้ตามริมตลิ่ง เพื่อไม่ให้ตลิ่งพังลงทับถมบุงในแม่น้ำโขงและส่งผลให้บุงตื้น หลังการดำเนินงานวิจัย ทำให้เกิดการจัดการบุงอย่างมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการร่วมกันสร้างกฎระเบียบในการจัดการบุง และช่วยกันดูแลรักษาบุง ไม่ให้คนจากที่อื่น ที่ไม่รับรู้กฎระเบียบร่วมกัน ลงมาใช้ประโยชน์โดยผิดๆ มีการสอดส่องดูแลร่วมกัน

รูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี คือ การสร้างการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ดังนี้ 1) การชี้แจงโครงการ 2) ศึกษาข้อมูลปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ จากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขง บริเวณบ้านปากห้วยม่วงร่วมกัน 3) การกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน 4) การสร้างกฎระเบียบการจัดการบุงอย่างมีส่วนร่วม 5) การสร้างการรับรู้กฎระเบียบการจัดการบุงให้กับคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ซึ่งมี 2 กิจกรรมคือ การปักป้ายบอกกฎระเบียบ และเขตการอนุรักษ์ และการสร้างการรับรู้ผ่านผู้นำ เพื่อให้ผู้นำหมู่บ้านรับรู้และประชาสัมพันธ์ต่อให้คนในชุมชนได้รับรู้ร่วมกัน 6) การปลูกจิตสำนึกในการจัดการบุงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน คือ การปล่อยปลาอย่างมีส่วนร่วม

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการน้ำในแม่น้ำโขงของชุมชน บ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ที่สำคัญคือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้สนับสนุนทุนในการทำวิจัยครั้งนี้ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้ช่วยเหลือ แนะนำ ให้คำปรึกษา ในการทำงานวิจัยมาโดยตลอด จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นอกจากการสนับสนุนดังกล่าวแล้วสิ่งสำคัญที่ทำให้โครงการวิจัยนี้สำเร็จได้ และเกิดประโยชน์ต่อชุมชน และชุมชนข้างเคียง คือ ชาวบ้านปากห้วยม่วง บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าวทุกคนที่ให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ นอกจากนี้ยังมี ผู้แทนจากโรงเรียนบ้านปากห้วยม่วง อาจารย์กล พรหมสำลี และ นายสมัย เหล่ามาที่เข้าร่วมและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม เป็นที่ปรึกษาอย่างต่อเนื่อง ทางทีมวิจัยจึงขอขอบคุณเป็นอย่างสูงกับ ทุกคน และหน่วยงานดังกล่าวที่ได้ให้การสนับสนุนมาโดยตลอด

นายทองจริง กุ่อง และคณะ

กุมภาพันธ์ 2556

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
บทคัดย่อ	
กิตติกรรมประกาศ	
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิดทฤษฎี	5
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	17
3.1 ขอบเขตการวิจัย	17
3.2 การศึกษารวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล	17
3.3 เครื่องมือที่ใช้สำหรับการศึกษา	18
3.4 ประเด็นวิธีการ กรอบคำถามในการวิจัย และเครื่องมือในการเก็บข้อมูล	18
3.5 รายชื่อทีมวิจัย	22
3.6 วิธีการศึกษา /กระบวนการดำเนินโครงการวิจัย	22
บทที่ 4 ผลการดำเนินงานวิจัย	33
4.1 บริบทชุมชน	33
4.2 สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ และการใช้ประโยชน์จากบึงและเขตโดยรอบบึง ในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง	36
4.3 ความสัมพันธ์ของบึงในแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง	50
4.4 ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขงบ้าน ปากห้วยม่วง	51
4.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการ จัดการบึงในแม่น้ำโขง	52
4.6 รูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบึงในแม่น้ำโขง ของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัด อุบลราชธานี	53
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	56
ผลเชิงวิจัย	56
ผลเชิงพัฒนา	64
เอกสารอ้างอิง	66
ภาคผนวก	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการทำงานวิจัย

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2460 ได้มีกลุ่มชนหนีภัยสงครามประมาณ 10 ครอบครัว เพราะบ้านเมืองเกิดการระส่ำระสาย ได้ต้องพลัดถิ่นมาตามลำน้ำโขง แล้วได้ขึ้นฝั่งตั้งถิ่นฐานที่บริเวณริมปากห้วยม่วง โดยตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านปากห้วยม่วง ตามลักษณะพื้นที่ซึ่งเป็นลำห้วยที่เชื่อมกันกับแม่น้ำโขง และมีภูมิประเทศที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์เมื่อครั้งนั้น ตรงนี้ถือว่าอุดมไปด้วยธรรมชาติซึ่งมีน้ำและปลานานาชนิด กลุ่มชนนี้ได้ยึดอาชีพทำการประมงเป็นหลัก โดยการทำประมงเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเป็นข้าว เพื่อใช้ในการดำรงชีพ เมื่อได้มาก็มีการแปรรูปเป็น ปลาแห้ง ปลาขำรมควัน ปลาต้ม ปลาเอิบ(หมักเกลือ) และปลาร้า(ปลาแดก) เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนเป็นข้าว ตามหมู่บ้านในเขตอำเภอใกล้เคียง เช่น อำเภอเขมราฐ และอำเภอศรีเมืองใหม่ เป็นต้น โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทาง ในสมัยนั้นถนนหนทางยังไม่เจริญเป็นได้เพียงทางเท้าและทางเกวียน การจับปลาในขณะนั้นจับได้ในบริเวณแม่น้ำโขงตั้งแต่ปากห้วยม่วงยาวไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านตามลำน้ำโขงยาวประมาณ 1 กิโลเมตร ซึ่งสามารถจับได้ตลอดปี และในช่วงน้ำลดเต็มที่ประมาณเดือนมกราคมก็สามารถจับปลาได้ตามเกาะแก่งและบึงต่างๆตามลำน้ำโขง การจับปลายังไม่มีเครื่องมือทันสมัย ประกอบกับจำนวนปลาในลำน้ำโขงขณะนั้นมีจำนวนมาก จึงง่ายแก่การได้มา ซึ่งมีการเลือกจับเฉพาะตัวโตๆ ส่วนตัวเล็กๆไม่มีการจับเพราะยังมีปลาให้เลือกมาก

ในระยะต่อมาเกิดสงครามอินโดจีน ประมาณ พ.ศ. 2481 ทางทหารของไทยจึงมีนโยบายให้ย้ายหมู่บ้านออกจากริมฝั่งแม่น้ำโขง ขึ้นมาอยู่ห่างจากริมฝั่งน้ำโขงประมาณ 2 กิโลเมตร เพื่อความมั่นคง ชุมชนได้มีการขยายตัวและเกิดการจับจองที่ป่า เพื่อทำการเกษตรโดยการทำเป็นไร่เลื่อนลอย อยู่ต่อมาทางราชการได้มีการก่อสร้างถนนเพื่อความสะดวกในการสัญจร เชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน ต่อมา พ.ศ.2483 ได้รับการแต่งตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ โดยมี นายเชา จันทขารี เป็นผู้ใหญ่บ้าน ในปี พ.ศ.2523 ทางทหารได้สร้างถนนอีกเส้นหนึ่ง เรียกว่าถนนยุทธศาสตร์ เป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่าง อำเภอโขงเจียมกับอำเภอเขมราฐ เมื่อมีถนนก็มีการโยกย้าย อพยพของผู้คนจากถิ่นอื่นเข้ามาสู่บ้านปากห้วยม่วงเพิ่มมากขึ้น

ปัจจุบัน บ้านปากห้วยม่วง หมู่ที่ 1 มีนายสมชัย ศรีวงศา ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน มีเนื้อที่ 3,000 ไร่ ทิศเหนือ จด แม่น้ำโขง ทิศใต้ จด บ้านหนองฟานยืน ทิศตะวันออก จด บ้านพรสวรรค์ ทิศตะวันตก จด บ้านเหล่างาม มีจำนวน 149 ครัวเรือน ประชากรรวม 705 คน ชาวบ้านปากห้วยม่วง นับถือศาสนาพุทธ ทุกครัวเรือน มีเรื่องความเชื่อของหมู่บ้านเกี่ยวกับ การบูชาเจ้าปู่ตา และก่อนหน้านี้มีการไหลเรือไฟบูชาพญานาคในลำน้ำโขงเป็นประจำตามฤดูกาล แต่ในปัจจุบันได้เลิกทำ ชาวบ้านเชื่อฟังผู้นำ มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันซึ่งกันและกัน เป็นอย่างดี มีการทำบุญตักบาตรทุกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีและเทศกาลที่สำคัญก็มีการจัด

กิจกรรมร่วมกัน เช่น เทศกาลสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุและขอพร เทศกาลปีใหม่มีการแลกเปลี่ยนของขวัญซึ่งกันและกัน เพื่อความรักสามัคคีที่ดีต่อกัน เป็นต้น

ชุมชนยังมีอาชีพทำการประมงควบคู่กับการทำไร่ การทำประมงเป็นอาชีพ ร้อยละ 40 การทำไร่เป็นอาชีพร้อยละ 60 และในจำนวนนี้ยังมีการทำประมงเพื่อเลี้ยงชีพควบคู่ไปด้วย เพราะลักษณะพื้นที่บริเวณแม่น้ำโขงของบ้านปากห้วยม่วงมีพื้นที่ที่เหมาะสมกับการหาปลามากกว่าหมู่บ้านอื่น คือสามารถจับปลาในแม่น้ำโขงได้ตลอดทั้งปี ส่วนหน้าแล้งสามารถจับปลาในบึงได้อีก เพราะมีบึง (บริเวณที่เมื่อเวลาน้ำลดลงจะมีน้ำค้างอยู่เป็นแอ่งน้ำรูปแบบต่างกันไปทั้งลึกและตื้น) จำนวนมาก ได้แก่ บึงกะเลน้อย-ใหญ่ บึงน้ำใส บึงส้มโอง บึงท่าบ้าน บึงคอนคำ(บึงกลางคอน) และบึงท่าวัด ในจำนวน 7 บึง นี้มีเนื้อที่รวมกันประมาณ 100 ไร่ เรียงรายอยู่บริเวณ 1 กิโลเมตรริมฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง ลักษณะของบึงมีต้นไคร้ต้นหว้า ต้นหนามไมยราบ มีเถาแตงนาย เถาเกี่ยวไคร้ เครือช้อยปลา(ภาษาชาวบ้าน) ต้นดีแซ่ เกิดรอบ ๆ บริเวณ และมีก้อนหินเล็กใหญ่อยู่ล้อมรอบ ในพื้นบึงมี ดิน-ถ้ำหิน-รากไคร้-สาหร่าย ซึ่งพืชเหล่านี้ เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นอาหารของปลา ในแต่ละบึงมีปลาอาศัยอยู่หลายชนิด เช่น ปลาขาวสวาย ปลาดอง ปลาดองทราย ปลาอีร้า ปลาเค็ง ปลาเก้ง ปลากรด ปลานู ปลานัย ปลานาง ปลาแขยง นอกจากนั้นยังมี กุ้ง หอย ปลาชีว ปู ปลาอืด มีแมลงต่าง ๆ เช่น แมงกระง่า แมงดา แมงตื้นเต่า แมงข้าวสารแมงหัวควาย แมงปอ เป็นต้น ฉะนั้นบึงในแม่น้ำโขงจึงถือเป็นแหล่งอาหารและรายได้ที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งมี บ้านคำจ้าว บ้านพรสวรรค์ บ้านสำโรง บ้านโนนสาลา บ้านนาห้าง จาก 2 ตำบลในอำเภอโพธิ์ไทร รวมทั้งผู้คนที่มาจากถิ่นอื่นๆ ที่รู้ข่าวว่าบึงในแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ในอาณาเขตบ้านปากห้วยม่วง มีความอุดมสมบูรณ์ของจำนวนปลา แต่ที่ผ่านมามีตั้งแต่โบราณ การจับปลาเลือกจับเฉพาะปลาตัวใหญ่ตัวเล็กไม่จับ เพราะปลามีจำนวนมากประกอบในสมัยนั้นไม่มีการซื้อขายมีเพียงการแบ่งปันและแลกเปลี่ยน แต่ปัจจุบันพฤติกรรมในการจับปลาของคนในชุมชนและนอกชุมชนเปลี่ยนไป มีความต้องการในการบริโภคและการซื้อขายมากขึ้น การทำประมงจึงจำเป็นต้องทำมากขึ้น ไม่ว่าจะใช้วิธีใดๆ เช่น เคยใช้ข่ายที่มีช่องห่างก็หันมาใช้ช่องที่เล็กลงมาก ๆ บางรายก็หาวิธีซึ่งไม่เหมาะสม เช่น ใช้ยาเบื่อ และไฟช็อตขอให้ได้ปลามากซึ่งเป็นจำนวนมาก เพื่อจะได้นำมาขายเป็นรายได้และเป็นอาหารหลังจากการขาย จึงเป็นเหตุให้จำนวนปลาและชนิดพันธุ์ปลานับรวมทั้งในแม่น้ำโขงหมดไปในปัจจุบัน รวมถึงระบบนิเวศ ก็เสียหายไปด้วย เพราะเท่าที่ผ่านมามีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนไม่เคยมีการตั้งกฎเกณฑ์ในการจับปลารวมทั้งกฎเกณฑ์ในการใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสม

ผู้นำและประชาชนในชุมชนพร้อมทั้งหน่วยงานต่างๆ เช่น อบต. และ สถานศึกษา จึงได้มีการประชุมร่วมกันเพื่อชี้แจงปัญหาให้เข้าใจถึงผลที่เกิดขึ้น มีความรุนแรงมากขึ้นถ้าปล่อยไว้จะเกิดผลกระทบอย่างยาวนานทั้งด้านแหล่งอาหารที่ลดลงหายากขึ้น รายได้จากการหาปลาก็ลดลง ทั้งระบบนิเวศที่มีความสัมพันธ์กันกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ก็เสียหาย จึงมีความต้องการที่จะร่วมกันหารูปแบบในการอนุรักษ์บึงในแม่น้ำโขงให้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนโดยรวมต่อไป

1.2 คำถามวิจัยหลัก

จะมีรูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงอย่างไร?

1.3 คำถามวิจัยย่อย

1. สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วงเป็นอย่างไร
2. บุงในแม่น้ำโขงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงอย่างไร
3. ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงในด้านใดบ้าง ปริมาณเท่าใด และมีวิธีการใช้อย่างไร
4. ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงจะมีส่วนร่วมในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงอย่างไร?

1.4 วัตถุประสงค์โครงการ

1. เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของบุงในแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง
3. เพื่อศึกษา วิธีการ ประเภท ผลผลิต จำนวน มูลค่า คุณค่า ของการใช้ประโยชน์จากบุงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียง
4. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบุงในแม่น้ำโขง
5. เพื่อหารูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบุงในแม่น้ำโขง

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มิติเชิงวิจัย

1. ได้ข้อมูลสภาพพื้นที่ ระบบนิเวศของบุงในแม่น้ำโขง บ้านปากห้วยม่วง
2. ได้ข้อมูลความสัมพันธ์ของบุงในแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง
3. ได้ข้อมูลปัญหา สาเหตุ และผลกระทบจากการทำประมงในบุงในแม่น้ำโขง
4. เกิดความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียง
5. เกิดความรู้วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบุงในแม่น้ำโขง

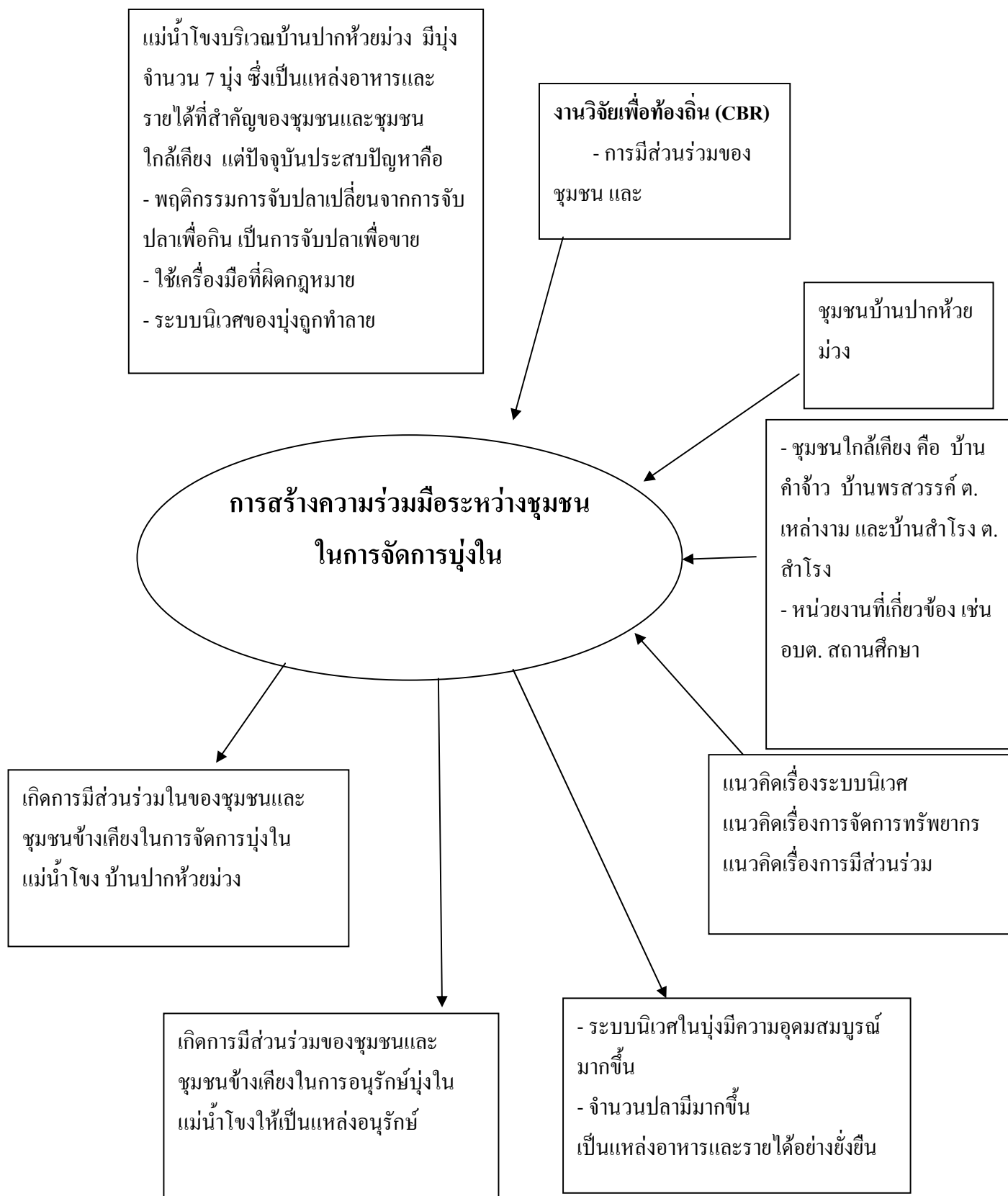
6. เกิดรูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง

มิติเชิงพัฒนา

1. เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและชุมชนข้างเคียงในการอนุรักษ์บุงในแม่น้ำโขงให้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน
2. เกิดการจัดการบุงในแม่น้ำโขงให้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียง

1.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอน้ำโพธิ์ไทย จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกรอบคิดในเรื่อง แนวคิดการสร้างความร่วมมือ แนวคิดการมีส่วนร่วม และแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีแผนผังกรอบแนวคิดดังนี้

บรรยายกรอบแนวคิด

บ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านที่ติดกับแม่น้ำโขง มีลักษณะระบบนิเวศที่เป็นบึงจำนวน 7 บึง ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและรายได้สำคัญของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง แต่ปัจจุบันบึงดังกล่าวนั้น ระบบนิเวศถูกทำลาย และมีจำนวนปลาน้อยลง ส่งผลให้หาปลาได้จำนวนลดลง เนื่องจากพฤติกรรมการหาปลาของคนในชุมชนเปลี่ยนจากการหาปลาเพื่อกินมาเป็นการหาปลาเพื่อขาย ทำให้เกิดการใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายและทำลายระบบนิเวศ เพื่อให้ได้ปลาจำนวนมาก ดังนั้นชุมชนบ้านปากห้วยม่วงจึงต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ ต้องการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบึงแม่น้ำโขงขึ้น โดยการทำโครงการวิจัย ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงซึ่งเข้ามาหากินในบึงดังกล่าว คือ บ้านคำจ้าว บ้านพรสวรรค์ ตำบลเหล่างาม และบ้านสำโรงตำบลสำโรง และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. และสถานศึกษา ทั้งนี้การศึกษาวิจัยดังกล่าวใช้แนวคิด เรื่องระบบนิเวศ การจัดการทรัพยากร และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งการทำโครงการดังกล่าว นอกจากจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและชุมชนใกล้เคียงในการจัดการบึงแล้ว ยังส่งผลเกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์บึง อันจะทำให้ระบบนิเวศของบึงมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น และปลามีจำนวนมากขึ้นเป็นแหล่งอาหารและรายได้ที่สำคัญของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยให้เห็นถึงสภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ ปัญหาสาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขง ความสัมพันธ์ของบุงในแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง วิธีการ ประเภท ผลผลิต จำนวน มูลค่า คุณค่า ของการใช้ประโยชน์จากบุงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียง การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบุงในแม่น้ำโขง และรูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบุงในแม่น้ำโขง ซึ่งการวิจัยดังกล่าวที่วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีดังนี้ แนวคิดการสร้างความร่วมมือ แนวคิดการมีส่วนร่วม และ แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องดังนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดการสร้างความร่วมมือ การสร้างความร่วมมือ หมายถึง ความเต็มใจของแต่ละคนในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พฤติกรรมของบุคคลที่ทำร่วมกัน หรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อไปสู่เป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง การทำงานร่วมกับคนอื่นในทางต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรหรือหน่วยงาน บุคคลในหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งทำงานช่วยเหลือซึ่งกัน ด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

(1) ลักษณะของความร่วมมือ

- ความร่วมมือเป็นลักษณะของการปฏิบัติงานเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายเดียวกัน
- ความร่วมมือเป็นการช่วยเหลือบุคคลอื่น ๆ หรือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางสร้างเสริม
- ความร่วมมือเป็นการยอมรับการกระทำของบุคคลอื่นและของตนเอง
- ความร่วมมือเป็นการกระทำที่เห็นพ้องต้องกันและเพิ่มกำลังในทางปฏิบัติ

(2) วิธีสร้างความร่วมมือ

- ชี้ให้เห็นประโยชน์ร่วมกัน
- ผูกมิตรไมตรีต่อกัน
- แนะนำกัน
- มีการสื่อสารที่ดี
- เพิ่มความใกล้ชิด

(3) ปัญหาเกี่ยวกับความร่วมมือ

- ความไม่เต็มใจในการให้ความช่วยเหลือ

- การขาดแรงจูงใจในการให้ความร่วมมือ
- ความไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์
- การไม่ให้ความร่วมมือ
- ไม่สามารถดำเนินการตามจังหวะเวลา
- ผู้เกี่ยวข้องไม่รู้ในสาระสำคัญของงานบางลักษณะ
- มีความเข้าใจในเนื้อหาของงานไม่ตรงกัน

โดยสรุปแนวคิดการสร้างความร่วมมือของนักวิจัย หมายถึง ความเต็มใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือเห็นพ้องต้องกันในการทำสิ่งหนึ่งร่วมกัน โดยมีเป้าหมายให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันของคนในชุมชน ลักษณะของการร่วมมือต้องเป็นไปในทางสร้างสรรค์ สร้างพลังในการปฏิบัติและเกิดการยอมรับร่วมกันระหว่างตนเองและผู้อื่น วิธีการสร้างความร่วมมือต้องชี้ให้เห็นประโยชน์ร่วมกัน ให้ความใกล้ชิดสร้างความสนิทสนมกัน มีการสื่อสารที่ดีและแนะนำซึ่งกันและกันได้ ปัญหาของการขาดความร่วมมือคือ การไม่เต็มใจขาดแรงจูงใจในการให้ความร่วมมือ ไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์จึงไม่ให้ความร่วมมือ การไม่ชัดเจนของเป้าหมาย เนื้อหาของงานและจังหวะเวลาที่ไม่เหมาะสมจึงทำให้เกิดการขาดความร่วมมือ ในการวิจัยครั้งนี้จึงใช้แนวคิดการสร้างความร่วมมือมาใช้ในการหารูปแบบการสร้างความร่วมมือในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง

2.1.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และ ทบวงมหาวิทยาลัย (2546, หน้า 114) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่นและมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่างๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะ คือ

(1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

(2) การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และ โครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับ ผลประโยชน์จากการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาคเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, หน้า 183) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของ บุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, หน้า 4) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆหรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสระภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

จิต นิลพานิช และกุลชน ธนาพงศธร (2532, หน้า 350) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาชนบท หมายถึง การที่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทได้เข้ามีส่วนร่วมหรือเข้ามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาชนบทขั้นตอนได้ขั้นตอน หนึ่งหรือทุกขั้นตอนแล้วแต่เหตุการณ์จะเอื้ออำนวย

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531, หน้า 10) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุก ขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจ การตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน

2.1.2.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

โกวิทย์ พวงงาม (2545, หน้า 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอน คือ

(1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้วการดำเนินงานต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาก็ย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินงานเหล่านั้น

(2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมเพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

(3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจนแต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

(4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดีได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความยากลำบาก

นอกจากนี้สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับจังหวัด, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย(2545,หน้า 116) ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

(1) ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

(2) ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

(3) ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

(4) ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับ ผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

(5) ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

2.1.2.2 ระดับของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, หน้า 17) ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมด้าน หลักการทั่วไปว่าแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

(1) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน

(2) การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร

(3) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดย แบ่งเป็น 3 กรณีแล้วแต่กิจกรรมในตนอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี้

- ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ
- ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ

- คนมีน้ำหนักรู้การตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ

(4) การมีส่วนร่วมทำ คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด

(5) การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือ ในด้านอื่น ๆ

นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วมตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้แบ่งไว้ดังนี้

(1) ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา

(2) ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร

1) ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง

2) วางแผนแก้ไขปัญหานั้นเป็นเรื่อง ๆ

3) ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อ

แก้ไขปัญหานั้นที่วางแผนนั้น

4) ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

5) ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ

6) ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน

7) ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

โดยสรุปแนวคิดการมีส่วนร่วมที่นักวิจัยได้นิยามความหมาย คือการที่ประชาชนหรือชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมได้เสียประโยชน์ในทุกกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด โดยมีขั้นตอน ได้แก่ การร่วมค้นหาปัญหา วางแผน ตัดสินใจ ระดมทรัพยากร บริหารจัดการ ดำเนินการพัฒนา การติดตามประเมินผล และรับผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น โดยบุคคลจะต้องเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ร่วมในสถานการณ์นั้นๆด้วย ระดับของการมีส่วนร่วม เริ่มตั้งแต่การเป็นผู้ให้ข้อมูล การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมทำ การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนหรือช่วยเหลือ สามารถมีส่วนร่วมได้ในทุกขั้นตอนทุกระดับหรือระดับใดระดับหนึ่งขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งก็ได้ ซึ่งทางที่นักวิจัยจะนำแนวคิดการมีส่วนร่วมไปใช้เป็นหลักในการดำเนินการวิจัย ทั้งขั้นตอนและระดับการมีส่วนร่วมเพื่อหารูปแบบสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบึงในแม่น้ำโขง

2.1.3 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2.1.3.1 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีแนวความคิดหลักในการดำเนินงาน ดังนี้คือ

(1) มุ่งหวังให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ประกอบกันอยู่ในระบบธรรมชาติ มีศักยภาพที่สามารถให้ผลิตผลได้อย่างยั่งยืนถาวร และมั่นคง คือ มุ่งหวังให้เกิดความเพิ่มพูนภายในระบบที่จะนำมาใช้ได้ โดยไม่มีผลกระทบกระเทือน ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ

(2) ต้องมีการจัดองค์ประกอบภายในระบบ ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศ ให้มี ชนิดปริมาณ และสัดส่วนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่ละชนิดเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน ตามธรรมชาติ เพื่อให้อยู่ในภาวะสมดุลของธรรมชาติ

(3) ต้องยึดหลักการของอนุรักษ์วิทยาเป็นพื้นฐาน โดยจะต้องมีการรักษา สงวน ปรับปรุงซ่อมแซม และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในทุกสภาพทั้งในสภาพที่ดีตามธรรมชาติ ในสภาพที่กำลังมีการใช้และในสภาพที่ทรุดโทรมร่อยหรอ

(4) กำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในการควบคุมและกำจัดของเสียมิให้เกิดขึ้นภายในระบบธรรมชาติ รวมไปถึงการนำของเสียเหล่านั้น ๆ กลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

(5) ต้องกำหนดแนวทางในการจัดการเพื่อให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมในแต่ละสถานที่และแต่ละสถานการณ์

จากแนวคิดดังกล่าว เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น มีหลายชนิดและแต่ละชนิดก็มีคุณสมบัติและเอกลักษณ์ที่เฉพาะตัว ดังนั้น เพื่อให้การจัดการสามารถบรรลุเป้าหมายของแนวคิด จึงควรกำหนดหลักการจัดการหรือ แนวทางการจัดการให้สอดคล้องกับชนิดคุณสมบัติ และเอกลักษณ์เฉพาะอย่างของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งแนวคิดในการจัดการมีดังนี้

2.1.3.2 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงอนุรักษ์ (สมพร แสงชัย, 2545, หน้า12-13)

เริ่มมาราว ปี ค.ศ. 1860 จาก Gifford Pinchot มีหลักการ คือเป็นการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อคนรุ่นนี้และเพื่อคนส่วนใหญ่ของสังคม โดยต้องร่วมปกป้องการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติในการพัฒนา ซึ่งแตกเป็น 3 แนวคิดย่อย คือ

(1) แนวคิดที่เน้นประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญกับการใช้เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

(2) แนวคิดที่เน้นความเสมอภาคในการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง เช่น การไม่ครอบครองที่ดินมากเกินไป การทำคลองชลประทาน เป็นต้น

(3) แนวคิดที่เน้นความสวยงาม ซึ่งแนวคิดนี้ขัดกับแนวคิดประสิทธิภาพและแนวคิดความเสมอภาคเพราะไม่ยินยอมให้คนใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

2.1.3.3 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงนิเวศวิทยาการเมือง (political ecology)

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดในการศึกษาปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะส่งผลต่อการกำหนดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวมไปถึงการกำหนดแนวทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ซึ่งก็คือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่อาศัยแนวคิดนี้นั่นเอง ซึ่งจะพิจารณาถึงการจัดการในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, สุริชัย หวันแก้ว, ไชยนต์ รัชชกุล, กัญญา ลีลาสัย และศิริพร ยอดกมลศาสตร์, 2543, หน้า 247-253)

(1) การจัดการแก้ปัญหาในเรื่องของบริบททางเศรษฐกิจการเมืองเป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น นโยบายของรัฐที่ดำเนินการปกป้องทรัพยากรอาจก่อให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนที่เคยใช้ทรัพยากร หรือการกำหนดนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มอำนาจเชิงพาณิชย์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ เช่น สงครามระหว่างรัฐเป็นการทำลายนิเวศวิทยาและทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึงการให้เงินสนับสนุนระหว่างรัฐในการพัฒนาเขื่อนซึ่งทำลายระบบนิเวศ

(2) การจัดการภายใต้ระบบทุนนิยมโลกที่มีอำนาจในเชิงพาณิชย์กรรมโดยไร้พรมแดน อาจผ่านมาในรูปแบบข้ามชาติเชิงพาณิชย์ที่แสวงหาทรัพยากรจากประเทศที่กำลังพัฒนา

(3) การจัดการแก้ปัญหาความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากร เช่น การศึกษาการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรของชนชั้นผู้ปกครอง หรือชนชั้นเศรษฐกิจกับผู้ด้อยอำนาจหรือชาวนา และผลสะท้อนทางการเมืองที่ตามมาหลังจากทรัพยากรธรรมชาติเปลี่ยนแปลง

2.1.3.4 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทางเศรษฐศาสตร์นิเวศ (ecological economics)

เป็นการศึกษาปัญหาทรัพยากรธรรมชาติโดยพิจารณาความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจกับระบบนิเวศของโลก ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการและการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค โดยอาศัยการศึกษาผ่านศาสตร์ต่าง ๆ มีกรอบสถาบัน (กฎหมาย กฎระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อม ซึ่งต่างจากแนวทางเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติที่เน้นในการประเมินคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, 2543, หน้า 269-273)

2.1.3.5 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงสถาบัน (ทางสังคม) สถาบันทางสังคม คือ

แบบแผนพฤติกรรมที่เป็นมาตรฐานของสังคม หรือแบบอย่างทางความคิดหรือการกระทำของสมาชิกในสังคมหนึ่ง ที่มีไว้เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคมและมีหน้าที่ที่ทำให้สังคมคงสภาพอยู่ได้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549, หน้า 105; สัจญญา สัจญญาวิวัฒน์, 2530, หน้า 85-87) ซึ่งแบบแผนดังกล่าวก็คือ บรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ กฎระเบียบ ประเพณี รวมถึงระบบสัญลักษณ์

การที่จะต่อต้านกับกระแสอุตสาหกรรมนิยม ทุนนิยม บริโภคนิยม ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ เป็นเรื่องยากที่จะแก้ไขด้วยการเปลี่ยนวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว จำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างที่เป็นรากฐานของสังคมในปัจจุบัน (Pracha Hutauwatt, 1999, p. 502)

แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน เป็นแนวคิดที่จัดการโดยชุมชน โดยอาศัยแบบแผนที่เป็นมาตรฐานในสังคมนั้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, 2543, หน้า 239) แต่ไม่ใช่แนวคิดเชิงชุมชนนิยม (communitarianism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่แบ่งแยกชั่วคราวระหว่างชุมชนกับรัฐ อย่างเด่นชัดทำให้ละเลยการจัดการร่วมกัน (co-management) ระหว่างชุมชนกับรัฐ

แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างพลังชุมชนในพุทธปรัชญา ซึ่งรวมถึงการสร้างพลังทางความคิดและพลังทางการกระทำ (อุทิศ จิตเงิน, 2542, หน้า 10) นอกจากนั้น Avner (2000, pp. 108-110) ยังกล่าวถึงแนวคิดที่เรียกว่า “ชุมชนแห่งการร่วมกันคิด” (the community of thinking together) ที่ประกอบไปด้วย (1) การแสดงออกทางความคิดหรือกระบวนการคิดหาเหตุผล (reflection) (2) ความมีเหตุผล (rationality) และ (3) กระบวนการสร้างความเป็นหนึ่ง (collectivity) ซึ่งตัวแบบชุมชนแห่งความคิดนี้รวมไปถึงการยอมรับ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์และบุคลิกภาพของสมาชิกในชุมชนนั้นหรือกล่าวอย่างสั้นคือชุมชนจะเป็นตัวสร้างกรอบการคิดหาเหตุผลในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2.1.3.6 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการประสานเรื่องทรัพยากรธรรมชาติกับการพัฒนา โดยมีปรัชญาหลักคือการสนองความต้องการของมนุษย์ในยุคปัจจุบันโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติซึ่งจะเป็นที่ต้องการของมนุษย์ในอนาคต หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการทำให้งิจกรรมการดำรงชีวิตของมนุษย์สอดคล้องกับธรรมชาติ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543, หน้า 68-69) แนวคิดนี้ โดยทั่วไปมักถือว่าเป็นแนวคิดที่ปฏิรูปการพัฒนา แต่ในความเป็นจริงแนวคิดนี้ยังคงเป็นร่างทรงของวาทกรรมการพัฒนาดั้งเดิม เพียงแต่นำเรื่องของสิ่งแวดล้อมเข้ามาพิจารณาร่วมด้วย และถือว่าเป็นแนวคิดที่สืบเนื่องมาจากแนวคิดการอนุรักษ์ โดยการประยุกต์แนวคิดการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนาทุกด้าน ตั้งแต่การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม ระบบนิเวศ และสาขาการพัฒนาต่าง ๆ สำหรับประเทศไทยแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน ปรากฏอย่างเด่นชัดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) โดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติระบุว่า “ในการพัฒนาประเทศจะต้องมีการจัดการสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนนาน” (วราพร ศรีสุพรรณ, 2534, หน้า 53)

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนดูประหนึ่งว่าจะแสดงท่าทีที่ดีต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน แต่ในทางตรงกันข้ามแนวคิดนี้ยังคงเน้นที่การสร้าง ความมั่งคั่งและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ อีกทั้งยังแสดงมิติของเศรษฐศาสตร์ในประเด็นของความหายากและความจำกัดของทรัพยากรอย่างเด่นชัดนอกจากนั้นทรัพยากรธรรมชาติถูกนับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของทุนตามแนวคิดนี้ในบทบาทของ “ทุนนิยมสีเขียว” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร, 2545, หน้า 282-283) โดยเฉพาะนักนิเวศวิทยาแนวลิเกเห็นว่าการพัฒนานี้เป็นการสนับสนุนวัตถุนิยมและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมาก (สมพร แสงชัย, 2545, หน้า 183)

2.1.3.7 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงจริยศาสตร์ แนวคิดนี้มีขึ้นเพิ่งเกิดมาใหม่ แต่เป็นแนวคิดทางตะวันตกที่มีมานานแล้วโดยใช้คำว่า environmental ethics เป็นการนำเรื่องจริยธรรมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่ความหมายของจริยธรรมทางตะวันตกนั้นมีความหมายคล้ายคำนิยาม ซึ่งแตกต่างกับจริยธรรมในความหมายทางตะวันออก ดังนั้นจึงไม่ได้มุ่งไปที่เรื่องของจิตวิญญาณมากนัก

ความหมายของจริยธรรมทางตะวันตก กับ คำนิยาม มักมีกล่าวถึงการใช้สองคำนี้แทนในความหมายใกล้เคียงกัน แนวคิดนี้ในระยะต่อมาได้พัฒนามาเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขพฤติกรรมของมนุษย์ โดยยอมรับว่ารากเหง้าของปัญหาต่าง ๆ เกิดจากตัวมนุษย์ทั้งในด้านโลกทัศน์ วิธีคิด คำนิยาม และความเชื่อดังนั้นจึงพยายามที่จะกลับมาศึกษาที่ตัวมนุษย์ นับว่าเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่หันมาจัดการกับตัวเอง

แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแนวพุทธศาสตร์ถือว่าเป็นหนึ่งในแนวคิดของกลุ่มนี้ บางครั้งก็เรียกว่า “แนวคิดที่เน้นการปฏิรูปการพัฒนา” ซึ่งมีทรรศนะว่าปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเกิดจากความผิดพลาดของการพัฒนา โดยมองลึกลงไปที่รากฐานความคิดการพัฒนาในอดีต ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมก่อให้เกิดผลเสียหายนับในปัจจุบัน การพัฒนาในอดีตเกิดจากระบบและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และความหมายของคำว่า “การพัฒนา” ขึ้นเท่านั้นเองซึ่งมีนัยของการแสวงหาอำนาจและการดูดซับผลประโยชน์จากดินแดนที่ยังไม่เจริญ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 53) ดังนั้น การแก้ไขจึงต้องแก้ไขที่ฐานความคิดในการพัฒนาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน สังคม ประเทศ และระดับโลกแนวคิดนี้เน้นพิจารณาความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในด้านปฏิสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน โดยเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติไม่ใช่โภคทรัพย์ แต่เป็นปัจจัยหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เน้นในแนวคิดการพัฒนาใหม่ที่ว่าพัฒนาคือการนำสังคมไปสู่แบบแผนของการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานที่ธรรมชาติเอื้ออำนวย และจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของสัจธรรม มุ่งแสวงหาหลักคุณธรรมใหม่ที่สอดคล้องกับความจริงในธรรมชาติ เน้นการถอดความเป็นมนุษย์นิยามออกจากตนเอง และเน้นเป้าหมายด้านจิตวิญญาณ(วราพร ศรีสุพรรณ, 2539, หน้า 96-97) แนวคิดนี้แบ่งเป็นแนวคิดย่อย ๆ คือ

(1) แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบนิเวศสำนึก (ecological conscience) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นตั้งแต่ราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยกลุ่มของ Gilbert White และ Henry Thoreau รวมทั้ง Aldo Leopold เป็นกลุ่มที่แสดงท่าทีอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ เพราะมองว่าธรรมชาติมีระบบแบบแผนของตนเอง มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ หรืออาจกล่าวได้ว่าธรรมชาติเป็น “อินทรีย์ที่มีชีวิต” แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อโต้แย้งที่ว่า การสรุปของ Aldo Leopold เป็นการสรุปจากเรื่องของข้อเท็จจริงไปสู่เรื่องของคุณค่า ถึงอย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ก็เป็นการสร้างมิติใหม่ของความสัมพันธ์ทางศีลธรรมที่เดิมจำกัดอยู่ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน กลายเป็นมิติระหว่างมนุษย์กับโลกและธรรมชาติด้วย (เนืองน้อย บุญเนตร, 2537, หน้า 61, 71, 92-93) แนวคิดนี้ เน้นแนวทางการบูรณาการแบบองค์รวม มโนทัศน์แบบองค์รวมจะเป็นการมองโลกและธรรมชาติในฐานะที่เป็นระบบ เช่น แนวคิดของ Aldo Leopold ที่มองเห็นว่าโลกเป็นชีวอินทรีย์ที่มีชีวิต มีระบบ และแบบแผนในการ

ปรับตัวเอง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะต้องกระทำด้วยปัญญาต่อธรรมชาติทั้งระบบ ไม่สามารถแยกออกเป็นส่วน ๆ ได้ และถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์ควรจะต้องเรียนรู้สัจธรรมนั้นเพื่อการอยู่ร่วมกัน เป็นการเชื่อมมนุษย์เข้ากับธรรมชาติและพยายามทำให้ธรรมชาติอยู่คู่กับมนุษย์ (สมพร แสงชัย, 2545, หน้า 97) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวมของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2537, หน้า 49-50) ที่มุ่งสร้างสมดุลขององค์รวมทั้งสามคือ มนุษย์ สังคม และธรรมชาติ โดยการพัฒนาคนให้เกิดปัญญาเช่นเดียวกับ Chatsumarn Kabilsigh (1998, p. 22) ที่เห็นว่าหัวใจสำคัญของการแก้ไขปัญหาระบบทรัพยากรธรรมชาติตามแนวคิดนี้คือต้องเข้าใจสัจธรรมในองค์รวมของธรรมชาติทั้งโลก และใช้สติปัญญาในการสร้างความเข้าใจในเรื่องนี้เพื่อที่จะเป็นพลังทางด้านจิตใจที่แท้จริงเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา โดยสรุปแล้วหลักการที่สำคัญของแนวคิดนี้คือการพยายามที่จะก้าวข้ามศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

(2) แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแนวนิเวศวิทยาเชิงลึก (deep ecology) แนวคิดนี้เกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1968-1972 (สมพร แสงชัย, 2545, หน้า 62-63) โดย Arne Naess นักปรัชญาชาวนอร์เวย์ กับ George Session มองว่าธรรมชาติและมนุษย์มีคุณค่าเท่าเทียมกัน ธรรมชาติก็ควรได้รับความเคารพจากมนุษย์เช่นกัน การทำลายล้างธรรมชาติจนสูญสิ้นถือว่าเป็นการผิดศีลธรรม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 252) และแนวคิดที่ว่ามนุษย์ควรมีความเคารพต่อชีวมณฑล (biosphere) ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหมด (สมพร แสงชัย, 2545, หน้า 184) แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึกมีองค์ประกอบสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นนโยบายการเมืองและส่วนที่เกี่ยวกับปรัชญา ที่เรียกว่านิเวศปรัชญา (ecosophy) ที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับเรื่องโลกทัศน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีหลักสำคัญ ๆ คือ ไม่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ และทุกคนควรพัฒนาโลกทัศน์ของตนเองให้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างแนบแน่น ชีวิตและความหลากหลายของรูปแบบชีวิตล้วนมีคุณค่าในตัวเองและทำให้ทุกชีวิตดำรงอยู่ได้ มนุษย์ไม่ควรเข้าไปแทรกแซงเพื่อลดความหลากหลาย ยกเว้นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานเท่านั้น

เกษม จันทร์แก้ว (2547, หน้า 95) เห็นว่าแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรมี 3 ขั้นตอนคือ (1) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการสร้างศักยภาพทรัพยากรธรรมชาติด้วยวิธีการอนุรักษ์และวิธีการบำบัดกำจัดของเสียและมลพิษ เพื่อการเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์แบบยั่งยืนซึ่งอยู่ภายใต้หลักการนิเวศพัฒนา (2) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการควบคุมกิจกรรมมนุษย์ทั้งในและนอกระบบการจัดการโดยการออกระเบียบการให้การศึกษาและการสร้างเทคโนโลยี (3) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการสร้างแผนงานกับปัจจัยการบริหารด้วยการดำเนินงานอย่างมีขั้นตอนจนได้ผลผลิตตามที่ต้องการ จะเห็นได้ว่าจุดเน้นของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต้องใช้อย่างระมัดระวังเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติคงอยู่ตลอดไปจะด้วยการสร้างตนเองตามธรรมชาติหรือการใช้เทคโนโลยีมาช่วยสร้างก็ตาม หากไม่สามารถสร้างทดแทนได้ต้องหยุดการใช้ทันที

โดยสรุปแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของทมิฬนักวิจัย คือการจัดระบบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศให้มีความสมดุลของธรรมชาติ โดยยึดหลักการอนุรักษ์ให้คงอยู่ปรับปรุงพัฒนาให้อยู่ในสภาพที่ดีตามธรรมชาติ เพื่อคนรุ่นนี้และคนส่วนใหญ่ของสังคมได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน หากนำการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการวิจัยสร้างความร่วมระหว่างชุมชนในการจัดการน้ในแม่น้ำโขงของชุมชน จะต้องสร้างพลังความคิดและพลังทางการกระทำ ยอมรับความคิดและความเปลี่ยนแปลงและคิดหากรอบเหตุผลในการจัดการทรัพยากรน้ในแม่น้ำโขงร่วมกัน ซึ่งคนกับธรรมชาติไม่สามารถแยกออกจากกัน พยายามทำให้ธรรมชาติอยู่คู่กับมนุษย์ ชุมชนจึงต้องสร้างระเบียบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน จนได้รูปแบบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติด้วยความระมัดระวังเพื่อให้คงอยู่ตลอดไป

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จันทร์ วัฒนาวงศ์ และคณะ (2551) โครงการวิจัยกระบวนการและรูปแบบการจัดการพื้นที่ที่ริมโขงเพื่อความมั่นคงทางอาหารของบ้านปากลา ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และการใช้ประโยชน์จากน้ำโขง ทรัพยากรรอบชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษามูลค่าทางเศรษฐกิจและแนวโน้มการปรับตัวของชุมชนต่อการพัฒนา ของรัฐ (3) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำโขงในฐานะที่เป็นฐานทรัพยากรเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน (4) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรต่างๆ ต่อการจัดการทรัพยากรชุมชน ในการดำรงความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนภายใต้มิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน โดยในการวิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ในลักษณะ กลุ่มและสัมภาษณ์รายบุคคลการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล การศึกษาฐาน รวมทั้ง การร่วมตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องของงานวิจัยโดยชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ในส่วนของฐานทรัพยากรที่เป็นปัจจัยในการหล่อเลี้ยงชุมชนปากลา ได้แก่ แม่น้ำโขง (แหล่งหาปลา) พื้นที่ริมโขง (ทำการเกษตรในช่วงหน้าแล้ง/น้ำลด) พื้นที่ที่เทิงโขง (ทำการเกษตรในพื้นที่ราบ) ป่า (แหล่งหน่อไม้ เห็ด) รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ (วัว-ควาย) หมุนเวียนตามฤดูกาลในพื้นที่ริมโขงพื้นที่ที่เทิงโขง และพื้นที่ป่า รูปแบบการจัดการพื้นที่ทั้งในแม่น้ำโขง และบริเวณพื้นที่ริมโขง พบว่าการจัดการพื้นที่ ที่ทั้งสองแหล่ง ปรากฏอยู่ในระบบลวงในแม่น้ำโขง และระบบหมุนมรดกบริเวณพื้นที่ริมโขง ซึ่งรูปแบบการจัดการพื้นที่ของปากลา อาศัยกระบวนการสนทนาระหว่างกันในกรณีที่เกิดปัญหาพิพาทของพื้นที่ รวมทั้ง ยังใช้กระบวนการสืบทอดมรดกจากบรรพบุรุษที่เคารพและไว้น้ำเชื่อใจระหว่างของคนในชุมชน แม้ว่าการแข่งขันทางเศรษฐกิจจะเข้มข้นขึ้น จากอดีตแต่การใช้ทรัพยากรและการจัดการพื้นที่ยังคงรูปแบบที่ตกทอดมาจากคนรุ่นก่อน โดยมีต้องอาศัยการบัญญัติกฎระเบียบระหว่างสมาชิกในชุมชนแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ภาวะปัจจุบันที่ชุมชนได้รับผลกระทบทั้ง จากสภาพพื้นที่ของชุมชนที่ทับซ้อนกับเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ตลอดจนการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงในประเทศจีนก็เริ่มส่งผลให้ระดับน้ำโขงขึ้น ลงผิดธรรมชาติกระทบต่อระบบการทำ

เกษตรในพื้นที่ที่มีโรง ขณะเดียวกันการผลักดันให้มีการก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่มบริเวณบ้านท่าตั้ง ส่งผลให้ข้อมูลฐานทรัพยากรในชุมชนจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างกระบวนการจัด การพื้นที่ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนเป็นสำคัญ การตระหนักศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของชุมชนภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติที่มี ในชุมชนและวิถีการดำรงชีวิตภายใต้มิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น คณะวิจัยจึงได้ร่วมกับชุมชนในการพัฒนากระบวนการจัดการพื้นที่ ที่ในส่วนของพื้นที่ที่เชิงโรงที่ยังไม่มีความชัดเจนในการระบุพื้นที่ ที่การใช้ประโยชน์ของชุมชน โดยอาศัยแนวคิด “โฉนดชุมชน” ซึ่งกำลังก่อรูปกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน เพื่อสร้างหลักประกันทางด้านความมั่นคงทางอาหารให้แก่ชุมชนปกเกล้าจากการ เปลี่ยนแปลงบริบทของการพัฒนาในอนาคต

บุญชัย งามวิทย์โรจน์และคณะ (2551) ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อหารูปแบบและแนวทางในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาประปาภูเขา ที่บ้านตาตโดน หมู่ที่ 1 ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ และภูมิปัญญาระหัดวิดน้ำ ที่บ้านเลี้ยวน้อย ตำบลบ้านเล้าอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ในพื้นที่ลุ่มน้ำลำปะทาว ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของกลุ่มน้ำชี ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาระหัดวิดน้ำ มีประวัติการสร้างและใช้มาแล้วประมาณ 200-250 ปี แนวคิดมาจากความต้องการ ใช้น้ำเพาะปลูกข้าว ซึ่งมีที่นาอยู่ใกล้ลำน้ำแต่ไม่สามารถนำน้ำขึ้นมาใช้ได้เพราะลำปะทาวมีลักษณะเป็นลำน้ำ แคบๆ มีน้ำลึกและไหลแรง ไม่เหมาะแก่การสร้างฝายดินเนื่องจากง่ายต่อการกัดเซาะ วัสดุที่ใช้ในการ ก่อสร้างระหัดวิดน้ำเป็นไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่หาได้จากชายป่ารอบๆพื้นที่ กระบอไม้ไผ่นำมาติดไว้ที่ริมกองสือเป็นช่วงๆ กระแสน้ำที่พัดผ่านจะผลักดันให้กองสือหมุน ทำให้กระบอไม้ไผ่ตักน้ำขึ้นมาแล้วเทลงบนรางไม้ไผ่ ที่รองรับน้ำต่อกันเป็นทอดๆ เข้าไปสู่ที่นาประมาณ 15 ไร่ต่อหนึ่งระหัดวิดน้ำ เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้เครื่องสูบน้ำ มีต้นทุนในการสูบน้ำประมาณ 25,000 บาทต่อปี หรือ 1,500 บาทต่อไร่ แต่ระหัดวิดน้ำมีต้นทุนในการวิดน้ำประมาณ 5,000 บาทต่อปี หรือคิดเป็นเงิน 333 บาทต่อไร่สำหรับภูมิปัญญาประปาภูเขา ซึ่งมีแหล่งน้ำมาจากน้ำตกตาตโดน มีรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน โดยไม่ต้องสิ้นเปลืองพลังงานเชื้อเพลิงหรือไฟฟ้า สมาชิกในชุมชนได้รับประโยชน์ทั่วครัวเรือน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่การเกษตรได้อีกด้วย และที่สำคัญทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินการที่เกี่ยวกับประปาภูเขาของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ การคิด การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การติดตามประเมินผล และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน จนหมู่บ้านใกล้เคียงได้มาดูลักษณะและนำไปประยุกต์ใช้แล้วขอค้นพบดังกล่าว นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นบทบาทของชุมชนที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและสามารถพึ่งพาตนเองได้ หน่วยงานภาครัฐ ควรสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยเผยแพร่องค์ความรู้

ดังกล่าวเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้และผสมผสานเทคโนโลยีใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

สูตรรัตน์ คำปสิวิ (2556) การจัดการทรัพยากรน้ำแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกรณีศึกษาการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ที่มีภูมินิเวศแบบกุด บ้านโงงใหญ่ ตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ในการจัดทำแผนจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทชุมชนในพื้นที่ที่มีภูมินิเวศแบบกุด พื้นที่ศึกษาคือ บ้านโงงใหญ่ ตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งตั้งอยู่ในลุ่มน้ำชีตอนกลาง ใน การศึกษานี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research: PAR) กระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนรวม 13 คนมีบทบาทในการจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการน้ำโดยผสมผสานองค์ความรู้และวิธีการด้านต่างๆ อาทิ การสำรวจภาคสนามทางวิศวกรรม เทคนิคสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เทคนิคด้าน ชลศาสตร์และเทคนิคการทำข้อมูลอุทกวิทยา โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การจัดเวที ประชาคม แบบสำรวจบริบทและทรัพยากรต่างๆ ภายในชุมชน ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุปและนำเสนอในเชิงพรรณนา ตามประเด็นคำถามการวิจัย ผลการวิจัยมีข้อค้นพบสำคัญว่าแหล่งน้ำธรรมชาติที่เรียกว่า กุด เป็นทรัพยากรแหล่ง น้ำที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีภูมินิเวศแบบกุด กุดสามารถพัฒนาเป็นแก้มลิงเพื่อกักเก็บน้ำส่วนเกินจากลำน้ำชีในช่วงฤดูน้ำหลากสำรองน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง การจัดทำโครงการความจุเก็บกัก-ระดับ-พื้นผิวของกุดล้วนมีความจำเป็นต่อการจัดการน้ำในกุด รวมทั้งการเพิ่มความจุเก็บกักน้ำในกุดโดยการพัฒนา ทั้งเสริมสันกุด กำจัดวัชพืชและเพิ่มความลึกของกุดโดยการขุดลอก ร่วมกับมีอาคารประกอบการ อาทิ รูปแบบ ประตูควบคุมน้ำที่เหมาะสม จะสามารถกักเก็บน้ำและควบคุมน้ำในฤดูแล้งและน้ำหลากให้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการตรวจวัดทางอุทกวิทยาและการสร้างเครือข่ายเตือนภัยสถานการณ์ น้ำในระดับชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งที่จะลดความเสี่ยงจากน้ำท่วมและสามารถเตรียมพร้อมรับมือได้ทันทั่วทั้ง กับปริมาณน้ำส่วนเกินที่ไหลบ่าเข้าท่วมชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนกลางที่มีภูมินิเวศแบบกุดได้

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

โครงการวิจัย การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงของชุมชน บ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการศึกษาวิจัยโดยใช้ วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งมีรายละเอียดวิธีการดำเนินงานดังนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตพื้นที่เป้าหมาย

- (1) พื้นที่ในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี
- (2) พื้นที่ในชุมชนข้างเคียง คือ บ้านคำจ้าว บ้านพรสวรรค์ ต.เหล่างาม และ บ้านลำโรง ต.ลำโรง อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี

3.1.2 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

- (1) สมาชิกในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี
- (2) สมาชิกในชุมชนบ้านคำจ้าว บ้านพรสวรรค์ ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.

อุบลราชธานี

3.1.3 ขอบเขตระยะเวลาในการศึกษาวิจัย ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2554 ถึงวันที่ 31 ตุลาคม

2555

3.2 การศึกษารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีการศึกษารวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ การเก็บข้อมูลมือสอง (ข้อมูลทุติยภูมิ) ข้อมูลมือสอง ได้แก่ ข้อมูลบริบทชุมชนบางส่วน เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ขอบเขตหมู่บ้าน ข้อมูลระบบนิเวศ ข้อมูลแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลจากนักวิจัยรุ่นพี่ คือน อาจารย์ถล พรหมสำลี หัวหน้าโครงการจัดการน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดให้มีประสิทธิภาพสูงสุด บ้านผาชัน และ นายสมัย เหล่ามา หัวหน้าแนวทางการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค และบริโภค บ้านโนนศาลา อินเตอร์เน็ต และสอบถามจากพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี เก็บข้อมูลมือหนึ่ง (ข้อมูลปฐมภูมิ) การเก็บข้อมูลดังกล่าว ทีมวิจัยเริ่มเก็บรวบรวมตั้งแต่ขั้นตอนการพัฒนาโจทย์วิจัย จนมาถึงการประชุมทีมวิจัย ชี้แจงโครงการ เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ออกแบบทดลองปฏิบัติการ ทดลองปฏิบัติการ สรุปผลการทดลอง และสรุปผลการวิจัย ทั้งนี้การเก็บข้อมูลจะใช้เครื่องมือและวิธีการที่ทีมวิจัยได้กำหนดร่วมกัน เช่น กรอบคำถามในการสัมภาษณ์ การสนทนา ระดมความคิดเห็น เปิดเวทีประชาคมหมู่บ้าน เป็นต้น ส่วนขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้จะมีการทำอย่างต่อเนื่อง ในช่วงการเก็บข้อมูล คือ เมื่อเก็บข้อมูลเสร็จแล้วนำข้อมูลมาจัดระเบียบ ตามประเด็น วัตถุประสงค์ ตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล

3.3 เครื่องมือที่ใช้สำหรับการศึกษา

- 3.3.1 ประเด็นและกรอบคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3.2 แบบสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจของตลาดนัด
- 3.3.3 สันทนากลุ่มย่อย (Focus Group)
- 3.3.4 จัดเวทีชาวบ้าน
- 3.3.5 การเดินสำรวจอย่างมีส่วนร่วม
- 3.3.6 ศึกษาข้อมูลจากหนังสือหรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง และอินเทอร์เน็ต

3.4 ประเด็น วิธีการ กรอบคำถามในการวิจัย และเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

การศึกษาข้อมูล ทีมวิจัยได้มีการตั้งคำถามในการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 ประเด็นในการเก็บข้อมูล

(1) ประเด็นหลัก ประกอบไปด้วย

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน บริบทชุมชนที่เกี่ยวข้อง คือ จำนวนบุคลากร จำนวนครัวเรือน สาธารณูปโภคทั่วไปของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน
- สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ บ้านปากห้วยม่วง
- ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง
- ความสัมพันธ์ของบึงในแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง
- วิธีการ ประเภท ผลผลิต จำนวน มูลค่า คุณค่า ของการใช้ประโยชน์จากบึงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียง

(2) ประเด็นย่อย ประกอบด้วย

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- ขอบเขตชุมชน
- จำนวนประชากร
- การศึกษา
- อาชีพ
- รายได้
- ประเพณี วัฒนธรรม
- ทรัพยากร
- ความสัมพันธ์ วิถีชุมชน → ทรัพยากร
- การใช้ประโยชน์

- สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศของบ่อบำบัด
ชนิดของบ่อบำบัด / ที่ตั้ง ระดับน้ำ / การเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำในบ่อบำบัด / ขนาดบ่อบำบัด /
จำนวนบ่อบำบัด(อดีต-ปัจจุบัน) / ชนิดปลา / ชนิดพันธุ์พืช
- ความสัมพันธ์ของบ่อบำบัดในแม่น้ำกับวิถีชีวิต
แหล่งอาหาร / แหล่งรายได้ / แหล่งท่องเที่ยวศึกษา / แหล่งจัดประเพณีลอย
กระทง / ก่อเจดีย์ทราย
- ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบจากการทำประมงในบ่อบำบัด
ปลาลดลง / วิธีการจับปลา / เครื่องมือจับปลา / ระบบนิเวศเสียหาย
- การจัดการ การใช้ประโยชน์ วิธีการ ประเพณีการผลิต จำนวน มูลค่า คุณค่า
 - ผลผลิตจากบ่อบำบัดมีอะไรบ้าง ปลา แมลง หอย พืช
 - จำนวนเท่าไร
 - มูลค่าเท่าไร
 - มีคุณค่าต่อคนอย่างไร
 - มีวิธีใช้ประโยชน์อย่างไร
 - การดูแลรักษา

3.4.2 ประเด็น วิธีการ และ กรอบคำถามในการเก็บข้อมูล มีดังนี้

(1) เอกสารมือสอง

- ประวัติหมู่บ้าน , ชนิดปลา , แผนที่

(2) สัมภาษณ์

- จำนวนบ่อบำบัด , ชนิดบ่อบำบัด , ชนิดพืช , ชนิดปลา , แมลง , หอย
- ชื่อบ่อบำบัด , ที่ตั้ง , การเปลี่ยนแปลงระดับน้ำ
- การจัดการดูแลรักษาบ่อบำบัด
- แหล่งอาหาร (จับอะไร วิธีการ เครื่องมือ) จำนวนที่จับ หาได้ ราคาขาย ณ

วันที่จับ

- แหล่งรายได้ แหล่งศึกษาท่องเที่ยว ประเพณี ปลาลดลง วิธีการจับปลา
เครื่องมือจับปลา ระบบนิเวศเสื่อม

(3) สำรวจ

- ขนาดบ่อบำบัด , สำรวจระดับน้ำ , การเปลี่ยนแปลงระดับน้ำ , จำนวนบ่อบำบัด , ชนิด
บ่อบำบัด , ชื่อบ่อบำบัด , พืช , สัตว์ , แมลง,
- การลดลงของปลา , วิธีการจับปลา , เครื่องมือจับปลา ,
- การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ

ข้อ 2. ความสัมพันธ์ของบุงในแม่น้ำโขง

-วิถีชีวิตของชุมชน

(1) ชุมชนใช้ประโยชน์ทำอะไรในบุง

(2) ชุมชนใช้บุงเป็นแหล่งอาหารหรือไม่

(3) บุงเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนหรือไม่

ข้อ 3. ชุมชนปากห้วยม่วง

- ชุมชนข้างเคียง

- การใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงด้านใด

- ปริมาณ มีชุมชนทั้งในและนอกพื้นที่หมู่บ้านที่มีโอกาสใช้ประโยชน์จาก

บุง

- วิธีการใช้ ชุมชนทั้งนอกและในพื้นที่ที่มีการทำประมงอย่างผิดวิธีหรือไม่

การทำประมงที่ไม่ถูกวิธีมีผลกระทบต่อบุงอย่างไร

ข้อ 4. ความร่วมมือของชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

- การมีส่วนร่วม

- การจัดการบุง

3.4.3 เครื่องมือการเก็บข้อมูล

ตารางเก็บข้อมูล วัฒนธรรมประเพณี

เดือน	ประเพณี	วิธีปฏิบัติ/ความเปลี่ยนแปลง

ตารางเก็บข้อมูลบ่อบำบัดน้ำเสีย

ชื่อบ่อ	ที่ตั้ง	ขนาดพื้นที่	ระบบนิเวศ บ่อ/ระดับน้ำ ในช่วงปี	การจัดการ อนุรักษ	การใช้ ประโยชน์	รายได้ต่อปี

ตารางเก็บข้อมูลทรัพยากรในบ่อและการจับปลา

ทรัพยากรในบ่อ (ปลา แมลง พืช)	เครื่องมือจับปลา	วิธีการจับปลา

ตารางเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องมือ

ช่วงเวลา	เครื่องมือที่ใช้จับ	สาเหตุการใช้เครื่องมือ จับปลาในบ่อ	ผลกระทบจากการใช้ เครื่องมือ

ตารางการเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากบ่อบำบัดน้ำเสีย

กิจกรรม	ธันวาคม	มกราคม	กุมภาพันธ์	มีนาคม	เมษายน
ปลูกผัก	ปลูก	เก็บผลผลิต			
หาปลา					
หาหอย					
เหา					
แมลง					

3.5 รายชื่อทีมวิจัย

รายชื่อทีมวิจัยบ้านปากห้วยม่วงมีทั้งหมด 17 คน และ ที่ปรึกษา 2 คน ดังนี้

1. นายทองจริง	กุก่อง	2. นายณัฐพงษ์	แก้วขาว
3. นายปรุ่งศักดิ์	จันทزاری	4. นายดิ	เฉวียงวงศ์
5. นายเสรี	เสนาฤทธิ์	6. นายคำภู	บัวทอง
7. นายสุขชัย	คำภูนา	8. นายอำพร	จันทะزاری
9. นายบัวสอน	จันทะزاری	10. นายบัวสาน	สุวันดี
11. นายบัวกัน	วุฒิวงศ์	12. นายสมชัย	มณีเลิศ
13. นายการ	พละสุทธิ	14. นายปรีชา	ชาพิภักดิ์
15. นายลอง	สุภษร	16. นายสมัย	ศรีวงศา
17. นายเลิศ	เฉวียงวงศ์		

ที่ปรึกษา

1. นายศิริวัฒน์	เรืองแสน	2. นายชาญชัย	ชาพิภักดิ์
-----------------	----------	--------------	------------

3.6 วิธีการศึกษา/กระบวนการดำเนินโครงการวิจัย

วิธีการดำเนินโครงการวิจัยนี้ ประกอบไปด้วยขั้นตอนหลัก คือ ขั้นการชี้แจงทำความเข้าใจในการทำงานโครงการให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ เก็บข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการปฏิบัติการ และสรุปผลการวิจัย แต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดการดำเนินงาน และผลการดำเนินงาน ดังนี้

3.6.1 กิจกรรมที่ 1 ประชุมทีมวิจัยพร้อมวางแผนการดำเนินการวิจัย จัดขึ้นเมื่อวันที่ 18 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2554 ที่ ศาลาประชาคมบ้านปากห้วยม่วง หมู่ที่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ. อุบลราชธานี มีทีมวิจัยและที่ปรึกษาเข้าร่วมประชุมทั้งหมด 20 คน มีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานคือ เพื่อสร้างความเข้าใจในทีมวิจัยและที่ปรึกษาเกี่ยวกับแนวทางการทำงานวิจัยและเป้าหมายของโครงการวิจัย และเพื่อร่วมวางแผนการดำเนินการวิจัย ขั้นตอนการดำเนินงานคือ ชี้แจงวัตถุประสงค์การประชุม ชี้แจงรายละเอียดโครงการวิจัย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน แบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน วางแผนปฏิบัติงาน และนัดหมายการดำเนินงานต่อไป ผลการดำเนินงาน 1. ทีมวิจัยและที่ปรึกษาเข้าใจแนวทางการทำงานวิจัย และเป้าหมายของโครงการวิจัย 2. ทีมวิจัยทุกคนเข้าใจบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานวิจัย 3. ทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินการ 4. ทีมวิจัยทุกคนมีความตระหนักรู้ในการทำงานวิจัย **ปัญหาและอุปสรรคที่พบ** 1. ทีมวิจัยยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่และขอบเขตหน้าที่รับผิดชอบเท่าที่ควร 2. สมาชิกทีมวิจัยมาประชุมไม่ตรงเวลา 3. ไม่เข้าใจในการปฏิบัติกิจกรรม **ข้อเสนอแนะจากการทำกิจกรรม** 1. เมื่อทีมวิจัยเข้าใจบทบาทหน้าที่คงสะดวกในการทำงานได้ดีขึ้น กิจกรรมต่อไป 1. ทีมวิจัยฝ่ายประสานงานต้องแจ้งกิจกรรมที่จะทำและเวลาให้

ชัดเจนเพื่อให้เข้าใจตรงกัน 2. ทุกคนเมื่อทราบบทบาทแล้วการปฏิบัติกิจกรรมการวิจัยต้องชัดเจนยิ่งขึ้น มีรูปภาพการดำเนินงานกิจกรรมดังนี้

ประชุมทีมวิจัยเพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่

ร่วมเขียนรายงานหลังประชุมงานวิจัยเสร็จกิจกรรมที่ 1

พักรับประทานอาหารเที่ยง

ร่วมกันเขียนรายงานกิจกรรม

3.6.2 กิจกรรมที่ 2 ประชุมประชาคมชี้แจงรับทราบโครงการวิจัยให้ชุมชนพื้นที่งานวิจัย (1 วัน) จัดขึ้นเมื่อวันที่ 9 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2554 ที่ ศาลาประชาคมบ้านปากห้วยม่วง ทีมวิจัย คนในชุมชน และผู้นำชุมชนข้างเคียง (บ้านคำจ้าว และพรสวรรค์) เข้าร่วม 98 คน มีวัตถุประสงค์การดำเนินงาน คือ เพื่อชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัยให้ชุมชนในพื้นที่ได้รับรู้และเข้าใจ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำโครงการวิจัย และเพื่อค้นหาอาสาสมัครในการเข้ามาช่วยการทำงานวิจัย ขั้นตอนการดำเนินงาน ชี้แจงวัตถุประสงค์การประชุม ชี้แจงรายละเอียดโครงการวิจัย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันกับผู้เข้าร่วมประชุม และค้นหาอาสาสมัครร่วมกัน นัดหมายกิจกรรมต่อไป ผลการดำเนินงาน ได้อาสาสมัครการวิจัยจำนวน 20 ท่าน ชุมชนเข้าใจการทำงานวิจัยในชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยและเข้าใจขั้นตอนการทำงานการวิจัย เข้าใจงบประมาณการวิจัย และวิธีการใช้งบประมาณการวิจัย และชุมชนข้างเคียงเข้าใจการทำงานการวิจัยของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ปัญหาการดำเนินงาน การจัดบันทึกการประชุมยังไม่ยังไม่ชัดเจน จดไม่ทัน และ การชี้แจงรายละเอียดชาวบ้านยังไม่เข้าเท่าที่ควร ข้อเสนอแนะ 1.การทำงานการวิจัย

ในชุมชนและนอกชุมชนทุกคนให้ความสนใจแล้วอยากจะมีส่วนร่วมในการทำงาน 2. ให้ทุกคนตรงเวลาในการประชุมครั้งต่อไป มีรูปภาพการดำเนินงานดังนี้

รูปที่1 ประชุมประชาคมชาวบ้าน

รูปที่2 ชาวบ้านเข้ามาลงทะเบียน

3.6.3 กิจกรรมที่ 3 เวทีเสวนา ค้นหา คุณภาพและคุณค่า ของ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ความเข้มแข็งของชุมชน (อบรมการสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูลและเทคนิคการเก็บข้อมูล ครั้งที่ 1) จัดขึ้นเมื่อวันที่ 15 เดือนมิถุนายน 2554 ที่ ห้องคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มีผู้เข้าร่วม ประกอบไปด้วย ทีมวิจัยจาก ศูนย์ประสานงานนักวิชาการอุบล และทีมวิจัยรุ่นปี 2554 ภายใต้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 6 โครงการ โครงการละ 10 คน และตัวแทนทีมวิจัยจากบ้านปากห้วยม่วง 10 คน มีวัตถุประสงค์การดำเนินงาน คือ เพื่อให้ นักวิจัยได้เข้าใจกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงเข้าใจ คุณภาพและคุณค่าของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ นักวิจัยได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อสร้าง เครื่องมือการเก็บข้อมูล และเพื่อให้รู้เทคนิคในการเก็บข้อมูล มีขั้นตอนการดำเนินงานคือ จัดเวทีวัตถุประสงค์ การจัดประชุม ฉายวิดิทัศน์ “10 ปี CBRคุณค่าและความหมายต่อสังคมไทย” เสวนาหมู่ในหัวข้อ “ค้นหา คุณภาพและคุณค่า ของ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” โดยมีผู้ร่วมเสวนาคือ: ผศ.ดร.บุญชร แก้วส่อง ผู้อำนวยการ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจารย์ คำล่า มุสิกกา หัวหน้าโครงการอนุรักษ์กลองตุ้มจ.อุบลฯ อาจารย์กล พรหม ลำลี หัวหน้าโครงการจัดการน้ำบ้านผาชัน ดำเนินรายการโดย คุณอิษฏ์ ปักกันต์ธร ผู้ประสานงานฝ่ายวิจัย เพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วงบ่าย แบ่งผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 2 ห้องย่อย ห้องที่ 1 ได้แก่ กลุ่มนักวิจัยภายใต้ศูนย์ประสานงานนักวิชาการจังหวัดอุบลราชธานี ห้องย่อยที่ 2 คือ กลุ่มนักวิจัยภายใต้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี กระบวนการในห้องย่อยที่ 2 มีดังนี้ บรรยายประกอบ PW ในเรื่องแนวทางการบริหารจัดการโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในเชิงเนื้อหาและการบริหารงบประมาณ การทำบัญชีโครงการ ทั้งให้นักวิจัยฟังพร้อมทั้งดูเอกสารประกอบ บรรยายประกอบ PW ในเรื่องการสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และเทคนิคการเก็บข้อมูล แต่ละโครงการวิจัยช่วยกันสร้าง เครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่มย่อยทุก และสรุปผลการจัดประชุม ผลการดำเนินงาน ได้ เข้าใจกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงเข้าใจ คุณภาพและคุณค่าของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับทีมวิจัยรุ่นพี่ และทีมวิจัยระหว่างศูนย์ประสานงาน ได้เครื่องมือการเก็บข้อมูล ได้รู้เทคนิคในการเก็บข้อมูล ปัญหาที่พบในการประชุม คือ การเดินทางเข้ามาประชุมค่อนข้างลำบากเพราะไม่รู้จักสถานที่ในการจัดประชุม แก้ไขปัญหาโดยการสอบถามพี่เลี้ยง

3.6.4 กิจกรรมที่ 4 ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูลและเทคนิคการเก็บข้อมูล ครั้งที่ 2 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2554 ที่ ศาลากลางบ้านบ้านปากห้วยม่วง ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ทีมวิจัย และ เจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 15 คน มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานคือ เพื่อสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูล และ เพื่อให้รู้เทคนิคในการเก็บข้อมูล มีขั้นตอนการดำเนินงาน คือ ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดประชุม ทบทวนการสร้างเครื่องมือกิจกรรมที่ผ่านมา ทำความเข้าใจการสร้างเครื่องมือ และเทคนิคการเก็บข้อมูลร่วมกัน พร้อมทั้งมีการสร้างเครื่องมือเพิ่มเติม วางแผนการเก็บข้อมูลและสรุปผลการประชุม ผลการดำเนินงาน 1.ได้สร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูลร่วมกัน และได้เครื่องมือ และเทคนิคการเก็บข้อมูล ที่สามารถนำไปเก็บข้อมูลได้เลย 2.ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องประสบการณ์การจัดกิจกรรมที่ผ่านมา ผ่านการฝึกบันทึกข้อมูล ได้เรียนรู้กรอบการเขียนรายงานกิจกรรมพร้อมทั้งได้เขียนรายงานกิจกรรมร่วมกัน 3.ได้แผนการเก็บข้อมูลร่วมกัน

3.6.5 กิจกรรมที่ 5 เก็บข้อมูล ดำเนินการระหว่างเดือนสิงหาคม – เดือน ตุลาคม 2554 ที่บ้านปากห้วยม่วง และ บ้านพรสวรรค์ คนในชุมชนบ้านคำจ้าว ผู้เข้าร่วมเก็บข้อมูลประกอบด้วย ทีมวิจัย และ อาสาสมัครนักวิจัย จำนวน 29 คน มีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน คือ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ คือ ข้อมูลในประเด็นดังนี้ - สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศของบึงในแม่น้ำโขง บ้านปากห้วยม่วง – ข้อมูลความสัมพันธ์ของบึงในแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง - ข้อมูลปัญหา สาเหตุ และผลกระทบจากการทำประมงในบึงในแม่น้ำโขง – ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียง และ – การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการอนุรักษ์บึงในแม่น้ำโขงให้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน มีขั้นตอนการดำเนินงาน คือ ทีมวิจัยที่รับผิดชอบตามกลุ่มได้นำเครื่องมือการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งอธิบายเทคนิคการเก็บข้อมูลให้กับอาสาสมัครได้รับฟัง แยกย้ายลงเก็บข้อมูลตามที่รับผิดชอบ จัดประชุมสรุปผลการเก็บข้อมูล คือ นำข้อมูลที่เก็บมาได้มารวมกัน แล้วดูข้อมูลว่าครบ หรือ ยังขาดอะไรบ้าง เสร็จแล้วก็มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันเพิ่มเติม แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเก็บข้อมูลซึ่งกันและกัน และสรุปผลการประชุม ผลการดำเนินงาน ได้ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบึง ที่ตั้งบึง ทรัพยากรในบึง ขนาดบึง การจัดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน ข้อมูลรายได้ (แต่ยังได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนเท่าที่ควร) และได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเก็บข้อมูลร่วมกัน มีรูปภาพการดำเนินงานดังนี้

3.6.6 กิจกรรมที่ 6 ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บมาได้ จัดขึ้นเมื่อ วันที่ 23 ธันวาคม 2554 ที่ บ้านผู้ใหญ่บ้านปากห้วยม่วง นายสมชัย ศรีวงษ์ ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ทีมวิจัย และเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 11 คน ดังนี้ มีวัตถุประสงค์การดำเนินงาน คือ เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เก็บมาได้ และเพื่อนำข้อมูลมาสรุป และวิเคราะห์ผล มีขั้นตอนการดำเนินงาน คือ ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม นำข้อมูลทั้งหมดมารวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด และสรุปผลการจัดประชุม ผลการดำเนินงาน คือ ทีมวิจัยได้รวบรวมข้อมูล และได้แยกแยะข้อมูลออกเป็นประเด็นลงตาราง ได้วิเคราะห์สรุปข้อมูลร่วมกัน ทำให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้บ่ง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากบึงในปัจจุบัน และได้นำไปสู่การพูดคุยเพื่อหาทางออก หาทางแก้ปัญหาร่วมกันในเบื้องต้น ตลอดจนทีมวิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจบึง และทรัพยากรในบึงร่วมกัน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของข้อมูลร่วมกัน การดำเนินการดังกล่าวมีรูปภาพในการดำเนินการดังนี้

ทีมวิจัยประมวลผลตรวจสอบข้อมูลที่ได้ทำการศึกษา มา ทีมวิจัยเขียนข้อค้นพบจากการทำวิจัย

ทีมวิจัยลงพื้นที่สำรวจบึงเพื่อตรวจสอบข้อมูล

ทีมวิจัยแสดงตัวอย่างขนาดของรากไม้ที่ใช้เปื้อปลา

3.6.7 กิจกรรม 7. ค้นข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเพิ่มเติมข้อมูลจากชุมชน จัดขึ้นเมื่อวันที่ 16 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 ที่ ศาลาประชาคมบ้านปากห้วยม่วง ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ทีมวิจัย คนในชุมชน และชุมชนข้างเคียง(บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว) ทั้งหมด 128 คน มีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานคือ เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลทั้งหมด เพื่อให้ชุมชนได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล มีการเติมข้อมูลให้ครบถ้วน และเพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักในปัญหาร่วมกัน **ขั้นตอนการดำเนินงาน** ประชุม เตรียมความพร้อม ทีมวิจัยและคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมรับฟังข้อมูลและแลกเปลี่ยนกันเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาและสถานการณ์ของแนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านรับทราบและเข้าร่วมประชุมประชุมประชาคมนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมของทีมวิจัยและอาสาสมัครนำเสนอต่อชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ตรวจสอบความถูกต้องและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทีมวิจัยและอาสาสมัครประชุมเพื่อสรุปการจัดเก็บข้อมูลและเขียนรายงาน **ผลการดำเนินงาน** คือ ชุมชนได้รับทราบข้อมูลทั้งหมดจากการทำงานวิจัย ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกัน และชุมชนได้รับรู้ปัญหาที่

เกิดขึ้นในบึงแม่น้ำโขง และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ปัญหาที่พบ คือ การนำเสนอมีระยะเวลาสั้นเกินไปเพราะเป็นเวลากลางคืน ส่งผลให้ในเวทีเกิดการแลกเปลี่ยนกันค่อนข้างน้อย เนื่องจากผู้เข้าร่วมการประชุมกลัวว่าจะตึกเกินไป การดำเนินการมีรูปภาพดังนี้

ผู้เข้าร่วมประชุม

3.6.8 กิจกรรมที่ 8 กำหนดแนวทางการทดลอง พร้อมทั้งมีการวางแผนการทดลอง จัดขึ้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2555 ที่ ศาลากลางบ้าน บ้านปากห้วยม่วง หมู่ 1 ต. เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 85 คน ประกอบด้วย ผู้นำบ้านพรสวรรค์ จำนวน 3 คน ผู้นำบ้านคำจ้าว จำนวน 3 คน ผู้นำบ้านเหล่างาม 3 คน และ คนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง มีวัตถุประสงค์การดำเนินงาน คือ เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลที่สรุปจากเวทีคั่นข้อมูล เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล และเพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการปฏิบัติการทดลองของงานวิจัย **ขั้นตอนการดำเนินงาน** ทีมวิจัยประชุมเตรียมการกำหนดแนวทางว่าจะมีการนำเสนอข้อมูลอะไรบ้าง นำเสนออย่างไร พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลหาแนวทางการทดลองปฏิบัติการ โดยเริ่มจากการทบทวนโครงการ ความเป็นมา เป้าหมาย แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์หาแนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนบ้านปากห้วยม่วง และชุมชนข้างเคียง ในการจัดการบึงในแม่น้ำโขง ก่อนที่จะมีการประชุมกำหนดแนวทางจริง วันกำหนดแนวทาง มีขั้นตอนการดำเนินงานคือ ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดประชุม ชี้แจงข้อมูลที่สรุปจากเวทีคั่นข้อมูลให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับทราบ นำข้อมูลปัญหา สาเหตุของการอนุรักษ์บึงขึ้นมามีมติเพื่อเชื่อมโยงเข้าสู่การกำหนดแนวทางการอนุรักษ์บึงแม่น้ำโขง บ้านปากห้วยม่วง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นพร้อมทั้งได้มีการเสนอแนะแนวทางการทดลองปฏิบัติการ สรุปแนวทางการทดลองปฏิบัติการที่ทุกคนได้เสนอมา และสรุปเวทีประชุม **ผลการดำเนินงาน** คนในชุมชน และชุมชนข้างเคียงได้เรียนรู้ข้อมูลจากงานวิจัย พร้อมทั้งได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างชุมชน ได้แนวทางการทดลองปฏิบัติการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบึงในแม่น้ำโขง ตลอดจน คนในชุมชน และชุมชนข้างเคียงมีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และแนวโน้มความรุนแรงที่จะเกิดขึ้น หากปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไข

3.6.9 กิจกรรมที่ 9 ทดลองปฏิบัติการตามแนวทางที่ได้ เพื่อหารูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงของชุมชน บ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี จัดขึ้นระหว่าง เดือนกรกฎาคม – เดือน กันยายน 2555 ซึ่งมีรายละเอียดกิจกรรมทดลองปฏิบัติการดังนี้

(1) กิจกรรมการสร้างกฎระเบียบการจัดการบึงอย่างมีส่วนร่วม จัดขึ้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555 ที่ ศาลาประชาคมบ้านปากห้วยม่วง ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยทีมวิจัย คนในชุมชน และผู้นำชุมชนข้างเคียงชุมชนละ 6 คน คือ บ้านพรสวรรค์และบ้านคำจ้าว รวมทั้งหมด 104 คน วัตถุประสงค์การดำเนินงาน คือ เพื่อสร้างกฎระเบียบในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วงอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง เพื่อให้คนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ได้จากการสร้างขึ้นร่วมกัน **ขั้นตอนการดำเนินงาน** ทำหนังสือเชิญผู้นำหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านพรสวรรค์และบ้านคำจ้าว ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ทีมวิจัยประชุมเตรียมการ ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์การประชุม ทบทวนโครงการวิจัย และการดำเนินการที่ผ่านมา ทบทวนกิจกรรมการกำหนดแนวทางการทดลองปฏิบัติการ ระดมความคิดเห็นสร้างกฎระเบียบในการจัดการบึงร่วมกัน ลงมติร่างกฎระเบียบที่สร้างขึ้นมาร่วมกัน สรุปผลการจัดประชุม **ผลดำเนินงาน** ได้กฎระเบียบการจัดการบึงของชุมชนและชุมชนข้างเคียง คนในชุมชนและนอกชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างกฎระเบียบ

(2) กิจกรรมการสร้างการรับรู้กฎระเบียบการจัดการบึงให้กับคนในชุมชนและคนนอกชุมชน เพื่อให้เกิดการจัดการบึงอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน การสร้างการรับรู้ในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง ระหว่างคนในชุมชนและชุมชนข้างเคียง มีรายละเอียดการสร้างการรับรู้ 2 กิจกรรมดังนี้

(2.1) การปักป้ายบอกกฎระเบียบ และเขตการอนุรักษ์ หลังจากได้มีสร้างกฎระเบียบการจัดการบึง ทีมวิจัยก็ได้มีการทำป้าย เป็น 2 ประเภทคือ ป้ายบอกกฎระเบียบการจัดการ จำนวน 5 แผ่น และ ป้ายบอกเขตการอนุรักษ์พันธุ์ปลา จำนวน 2 แผ่น ป้ายบอกกฎระเบียบการจัดการ ติดทั้งหมด 5 จุด คือ จุดที่ 1 ท่าปากตาละบัด จุดที่ 2 ท่าบึงกะเลใหญ่ จุดที่ 3 ท่าศาลาแดง จุดที่ 4 ท่าด่าน และ จุดที่ 5 ศาลาประชาคม ส่วนป้ายบอกเขตการอนุรักษ์พันธุ์ปลา ติดทั้งหมด 2 จุด คือ จุดที่ 1 บึงกะเลใหญ่ จุดที่ 2 ศาลาแดง **ผลการดำเนินงาน** ชุมชนและชุมชนข้างเคียงได้รับรู้ถึงกฎระเบียบที่วางไว้และขยายผลประชาสัมพันธ์ต่อไป มีรูปภาพการดำเนินงาน ดังนี้

(2.2) การสร้างการรับรู้ผ่านผู้นำ การสร้างการรับรู้ผ่านผู้นำจะเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการดำเนินโครงการ การชี้แจงโครงการ การเก็บข้อมูล การคืนข้อมูล การกำหนดแนวทาง การสร้างกฎระเบียบ การจัดการ การใช้ประโยชน์ ตลอดจนทดลองปฏิบัติ ลักษณะการสร้างการรับรู้ดังกล่าว จะเชิญผู้นำบ้านใกล้เคียงเข้าร่วมกิจกรรม และทุกครั้งที่มีการประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านประจำตำบล ผู้ใหญ่บ้านบ้านปากห้วยม่วง จะนำเรื่องดังกล่าวเข้าเป็นวาระในการประชุมเพื่อแจ้งให้กับผู้นำในแต่ละหมู่บ้านรับทราบ และนำไปประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในหมู่บ้านได้รับทราบด้วย ในขั้นการทดลองปฏิบัติการ เมื่อได้กฎระเบียบการจัดการบุงที่ชัดเจนแล้ว ทางทีมวิจัยบ้านปากห้วยม่วงได้จัดทำหนังสือ ชี้แจงกฎระเบียบดังกล่าวไปยังผู้นำในหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านพรสวรรค์ และ บ้านคำจ้าว (เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่บุงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมากที่สุด) เพื่อให้ได้รับทราบอย่างชัดเจน และมีการประชาสัมพันธ์ต่อให้กับสมาชิกในหมู่บ้านได้รับทราบด้วย

(3) กิจกรรมการปลูกจิตสำนึกในการจัดการบุงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน คือ การปล่อยปลาอย่างมีส่วนร่วม จัดเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2556 ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบไปด้วย ผู้นำและสมาชิกในชุมชน จำนวน 154 คน วัตถุประสงค์กิจกรรม คือ เพื่อปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรร่วมกัน ให้รู้ถึงความสำคัญของการดำรงชีวิต มีจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของที่ต้องอนุรักษ์และจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน ขั้นตอนการดำเนินการ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดประชุม ทบทวนการทำงานโครงการวิจัยและการปฏิบัติการที่ผ่านมา ชี้แจงกำหนดการปล่อยปลา ชี้แจงความสำคัญของการจัดปล่อยปลา ได้จัดทำพิธีทางศาสนานำปลาที่จะเอาไปปล่อยมารวมกันให้พระสงฆ์ปะพรมน้ำมนต์ ก่อนนำไปปล่อยลงสู่แม่น้ำโขงร่วมกัน พร้อมกับปักป้ายบอกเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา และป้ายบอกกฎระเบียบการอนุรักษ์ ผลการดำเนินงาน คนในชุมชนได้ร่วมพิธีทางศาสนา และได้ปล่อยปลาลงแม่น้ำโขงร่วมกัน ปลาในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีจำนวนมากขึ้น และ คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร และ ร่วมพิธีทางศาสนา ร่วมกัน มีรูปภาพการดำเนินงาน ดังนี้

3.6.10 กิจกรรมที่ 10 กิจกรรมอบรมการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ เมื่อวันที่ 21-22 กันยายน 2555 ที่โรงแรมกิจตรงวิไลด์ มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 37 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัยบ้านตำโรง ทีมวิจัยบ้านร่องคันแยงน้อย ทีมวิจัยบ้านคำกลาง ทีมวิจัยบ้านนาทราย ทีมวิจัยบ้านปากห้วยม่วง จำนวน 5 คน วิทยากร และเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม เพื่อให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติการเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ **ขั้นตอนการดำเนินงาน** วิทยากรบรรยายให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการเขียนรายงาน พร้อมทั้งบรรยายถึงขั้นตอนกระบวนการ เนื้อหาการเขียนรายงาน โดยเน้นถึงกรอบของข้อมูลความคิดตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ทีมวิจัยทบทวนโครงการหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์ย่อย ลงมือปฏิบัติตามกรอบข้อมูลความคิดตามวัตถุประสงค์ของโครงการ นำเสนอข้อมูลจากการลงมือปฏิบัติต่อผู้เข้าร่วมการอบรมและวิทยากร วิทยากรให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อมูลเพิ่มเติมของโครงการ นัดหมายการเขียนรายงานในพื้นที่ และสรุปผลการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน ได้ความรู้ และแนวทางการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ มีองค์ประกอบอยู่ 5 บท และข้อมูลเพิ่มเติมตามกรอบข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของโครงการจากทางวิทยากร

3.6.11 กิจกรรมที่ 11 สรุปผลการทดลองปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2555 ที่ศาลากลางบ้านบ้านปากห้วยม่วง ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ทีมวิจัย และอาสาสมัครนักวิจัย จำนวน 14 คน **วัตถุประสงค์การดำเนินงาน** เพื่อสรุปผลการทดลองปฏิบัติการ และเพื่อเตรียมนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยสู่ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง **ขั้นตอนการดำเนินงาน** ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดประชุม ทบทวนวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการวิจัย ทบทวนการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา สรุปผลการทดลองปฏิบัติการ และเตรียมการนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยสู่ชุมชน ผลการดำเนินงาน ได้ผลการทดลองปฏิบัติการ ได้เตรียมการนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยสู่ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.6.12 กิจกรรมที่ 12 นำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ และให้ข้อเสนอแนะ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2555 ที่ศาลากลางบ้านปากห้วยม่วง มีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย คนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ทีมวิจัย เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี รวม

ทั้งหมด 121 คน วัตถุประสงค์การดำเนินงาน เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยให้คนในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ และเพื่อให้คนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ให้ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับงานวิจัย และการสร้างความร่วมมือในการจัดการบึงอย่างมีส่วนร่วม ขั้นตอนการดำเนินงาน ทีมวิจัยประชุมเตรียมงาน ประสานชุมชน ผู้ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าร่วมการประชุมนำเสนอผล จัดการประชุม นำเสนอผล โดยเริ่มจากการชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดประชุม ชี้แจงโครงการ และการดำเนินโครงการวิจัย ทั้งหมด นำเสนอผลการวิจัย เปิดเวทีให้คนในชุมชน ผู้ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ข้อเสนอแนะ ชักถาม สรุปผลการประชุม ผลการดำเนินงาน คนในชุมชน ผู้ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้รับรู้ ผลการดำเนินงานวิจัย และได้ให้ข้อเสนอแนะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน

3.6.13 กิจกรรมที่ 13 ทีมวิจัยหลักสรุปผลการทำงานวิจัยและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

จัดขึ้นเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2555 ที่ศาลากลางบ้านปากห้วยม่วง มีทีมวิจัยเข้าร่วม 20 คน วัตถุประสงค์การดำเนินงาน เพื่อสรุปผลการทำงานวิจัยทั้งโครงการ และเพื่อ เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ขั้นตอนการดำเนินงาน ทบทวนการดำเนินงานตลอดโครงการ สรุปผลการทำงานวิจัย ผลการวิจัยที่ค้นพบ และร่วมกัน เขียนร่างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ผลการดำเนินงาน ได้สรุปผลการทำงานวิจัย และได้ร่างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี(Participatory Action Research: PAR) ซึ่งมีส่วนร่วมโดยการร่วมคิด ร่วมวางแผน และศึกษาร่วมกัน จนได้ผลการศึกษาวิจัยดังนี้

4.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2460 ได้มีกลุ่มชนหนีภัยสงคราม ประมาณ 10 ครอบครัว นำทีมโดยขุนกระจำจันทขารี เนื่องจากบ้านเมืองเกิดการระส่ำระสาย ได้ล่องแพล่องเรือมาตามลำน้ำโขง แล้วได้ขึ้นฝั่งตั้งถิ่นฐานที่บริเวณริมปากห้วยม่วง โดยตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านปากห้วยม่วง ตามลักษณะพื้นที่ซึ่งเป็นลำห้วยที่เชื่อมกันกับแม่น้ำโขง และมีภูมิประเทศที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์เมื่อครั้งนั้น ตรงนี้ถือว่าอุดมไปด้วยธรรมชาติ ซึ่งมีน้ำและปลานานาชนิด กลุ่มชนนี้ได้ยึดอาชีพทำการประมงเป็นหลัก โดยทำการประมงเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเป็นข้าว เพื่อใช้ในการดำรงชีพ เมื่อได้มาก็มีการแปรรูปเป็น ปลาแห้ง ปลาอย่างรมควัน ปลาต้ม ปลาเอิบ (หมักเกลือ) และปลาร้า(ปลาแดก) เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนเป็นข้าว ตามหมู่บ้านในเขตอำเภอโกลีตียง เช่น อำเภอเขมราฐ และอำเภอศรีเมืองใหม่ เป็นต้น โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทาง ในสมัยนั้นถนนหนทางยังไม่เจริญเป็นได้เพียงทางเท้าและทางเกวียน การจับปลาในขณะนั้นจับในบริเวณแม่น้ำโขงตั้งแต่ปากห้วยม่วงยาวไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านตามลำน้ำโขงยาวประมาณ 1 กิโลเมตร ซึ่งสามารถจับได้ตลอดปี และในช่วงน้ำลดลงเต็มที่ประมาณเดือนมกราคมก็สามารถจับปลาได้ตามเกาะแก่งและบ่งต่างๆ ตามลำน้ำโขง การจับปลายังไม่

มีเครื่องมือที่ทันสมัย ประกอบกับจำนวนปลาในลำน้ำโขงขณะนั้นก็มีจำนวนมาก จึงง่ายแก่การได้มา ซึ่งมีการเลือกจับเฉพาะตัวโตๆ ส่วนตัวเล็กๆไม่มีการจับ เพราะยังมีปลาให้เลือกมาก

ในระยะต่อมาเกิดสงครามอินโดจีน ประมาณ พ.ศ. 2481 ทางกรมของไทยจึงมีนโยบายให้ย้ายหมู่บ้านออกจากริมฝั่งแม่น้ำโขง ขึ้นมาอยู่ห่างจากริมฝั่งน้ำโขงประมาณ 2 กิโลเมตร เพื่อความมั่นคง ชุมชนได้มีการขยายตัวและเกิดการจับจองที่ป่า เพื่อทำการเกษตร โดยการทำเป็นไร่เลื่อนลอย อยู่ต่อมาทางราชการได้มีการก่อสร้างถนนเพื่อความสะดวกในการสัญจร เชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน ต่อมา พ.ศ.2483 ได้รับการแต่งตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ โดยมี นายเซา จันทหารี เป็นผู้ใหญ่บ้าน ในปี พ.ศ.2523 ทางกรมได้สร้างถนนอีกเส้นหนึ่ง เรียกว่าถนนยุทธศาสตร์ เป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่าง อำเภอโขงเจียมกับอำเภอเขมราฐ เมื่อมีถนนก็มีการโยกย้ายอพยพของผู้คนจากถิ่นอื่นเข้ามาสู่บ้านปากห้วยม่วงเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้หมู่บ้านปากห้วยม่วงมีจำนวนหลังคาเรือนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ปัจจุบัน บ้านปากห้วยม่วง หมู่ที่ 1 มีนายสมัย ศรีวงศา ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน มีเนื้อที่ 3,000 ไร่ มีประชากรรวม 172 ครัวเรือน 752 คน อาณาเขต ทิศเหนือ จด แม่น้ำโขง ทิศใต้ จด บ้านหนองฟานยืน ทิศตะวันออก จด บ้านพรสวรรค์ ทิศตะวันตก จด บ้านเหล่างาม มีระยะทางห่างจากอำเภอโพธิ์ไทร 30 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดอุบลราชธานี ประมาณ 125 กิโลเมตร การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ จับปลาจากแม่น้ำโขง ทำนาทำไร่ (มันสำปะหลัง ทำปอ ปลูกยางพารา) ทำสวน (มะขามหวาน ลำไย) รับจ้าง เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ การนับถือศาสนาวัฒนธรรม และความเชื่อ ชาวบ้านปากห้วยม่วงนับถือศาสนาพุทธ ทุกครัวเรือน มีเรื่องความเชื่อของหมู่บ้านเกี่ยวกับการบูชาเจ้าปู่ตา และก่อนหน้านี้นี้มีการไหลเรือไฟบูชาพญานาคในลำน้ำโขงเป็นประจำตามฤดูกาล แต่ในปัจจุบันได้เลิกทำ ชาวบ้านเชื่อฟังผู้นำ มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี มีการทำบุญตักบาตรทุกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีและเทศกาลที่สำคัญก็มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น เทศกาลสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุและขอพร เทศกาลปีใหม่มีการแลกเปลี่ยนของขวัญซึ่งกันและกัน เพื่อความรักสามัคคีที่ดีต่อกัน เป็นต้น

4.1.2 ทรัพยากรของชุมชน ประกอบไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้น มีรายละเอียดดังนี้

(1) ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น มีดังนี้

1. วัด 2 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง ดังนี้ วัดพุทธชัยมงคล อยู่ด้านหลังโรงเรียนเหล่างามพิทยาคม และวัดป่าถ้ำเสือห่างจากหมู่บ้าน 1 กม. ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน
2. โรงเรียน 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านปากห้วยม่วง ทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และโรงเรียนเหล่างามพิทยาคมทำการสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
3. สถานีอนามัยชุมชน 1 แห่ง
4. ศาลาประชาคมหมู่บ้านมี 2 หลัง
5. ศาลาพักผ่อนท่องเที่ยวริมแม่น้ำโขงมี 1 หลัง
6. ท่าจอดเรือ 2 ท่า ยาวท่าละ 50 เมตร

7.ตู้โทรศัพท์สาธารณะ มี 4 ตู้

8.ระบบประปาหมู่บ้าน 3 แห่ง

9.สระน้ำสาธารณะ 2 บ่อ

10.บ่อบาดาล 5 บ่อ

11.บ่อน้ำตื้น 1 บ่อ

12.ฝายชะลอน้ำ 2 แห่ง ดังนี้ ฝายชะลอน้ำฝายเมืองอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2549 และฝายชะลอน้ำป่าช้าอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านสร้างปี พ.ศ. 2549 ชาวบ้านปากห้วยม่วงใช้ประโยชน์จากฝายดังกล่าวเพื่อการเลี้ยงวัว ควาย เป็นสถานที่ให้วัวควายลงไปกินน้ำได้ นอกจากนี้ยังให้ความชุ่มชื้นกับป่าด้วย

13.ถนนลูกรังในหมู่บ้าน จำนวน 8 สาย ยาว 14 กม.

14.ถนนคอนกรีตในหมู่บ้าน จำนวน 4 สาย ยาว 3 กม.

15.ถนนหลวงที่ตัดผ่านหมู่บ้าน มี 1 สาย คือ ถนนยุทธศาสตร์ ยาวประมาณ 3กม.

16. ถนนลาดยาง 1 สาย ยาว 1.2 กม.

17.หลอดไฟฟ้าสาธารณะให้แสงสว่างในหมู่บ้านจำนวน 15 หลอด

(2) ทรัพยากรธรรมชาติ มีดังนี้

น้ำ

1.ลำห้วย 3 ห้วย ดังนี้ ลำห้วยม่วง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ห้วยฮ่องบ้าน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ และห้วยตาละบัด ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ทั้งนี้หมู่บ้าน

2. แม่น้ำโขง บ้านปากห้วยม่วงเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง แม่น้ำโขงไหลผ่านหมู่บ้านปากห้วยม่วงเป็นความยาว 1.7 กิโลเมตร (ในเขตรับผิดชอบบ้านปากห้วยม่วง)

ลักษณะพื้นที่และลักษณะดิน

พื้นที่บ้านปากห้วยม่วงเป็นพื้นที่ลาดเอียงลงสู่แม่น้ำโขง ทั้งนี้หมู่บ้านมีพื้นที่ทั้งหมด 3,000 ไร่ แบ่งเป็น พื้นที่บ้านเรือนประมาณ 140 ไร่ นอกนั้น เป็นพื้นที่ทำการเกษตร

ลักษณะดินบ้านปากห้วยม่วง ดินส่วนมากเป็นดินเหนียวล่วนปนทราย เหมาะสำหรับการปลูกพืชเช่นปลูกข้าว/มันสำปะหลัง/ยางพารา เป็นต้น

ป่า บ้านปากห้วยม่วง มีป่าชุมชนเนื้อที่ 820 ไร่ อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้าน 500 เมตร ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่า คือ เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน เช่น หาเห็ด หน่อไม้ แมลง กบ ปลา เป็นที่เลี้ยงสัตว์ในฤดูฝน และนำเศษไม้มาทำเชื้อเพลิงในการประกอบอาหาร

4.1.3 วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของชุมชน

วิถีการดำรงชีพของคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ส่วนใหญ่จะพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงอยู่ มีการพึ่งพาธรรมชาติในด้านของอาหาร คือ หากบ เขียด นก หน่อไม้ เห็ด ฯลฯ รวมถึงการปลูกไว้เพื่อกินเลี้ยง

ชีพ เช่น ปลูกลงจริง ปลูกลงโพด ถั่วฝักยาว ถั่วปี ฟักทอง บวบ เป็นต้น ส่วนในด้านของเสื้อผ้า หรือ เครื่องนุ่งห่ม ในสมัยก่อนชาวบ้านปากห้วยม่วงนั้นมีการทำเสื้อผ้าใช้เอง คือ เริ่มจากการทอเป็นผ้าขาว เสร็จแล้ว นำมาย้อมสีด้วยคราม แต่ปัจจุบันตลาดการค้า เส้นทางการคมนาคมสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้คนในชุมชน บ้างก็ออกไปซื้อเสื้อผ้าจากในเมืองเข้ามาใส่ หรือหาซื้อจากตลาดที่เข้ามาขายตามหมู่บ้าน ทำให้วัฒนธรรมการ ทอผ้าเพื่อที่จะทำเสื้อผ้าใช้เองหายไป ในด้านภาษาพูดบ้านปากห้วยม่วงใช้ภาษาลาวในการสื่อสาร นอกจากนี้ คนในชุมชนมีความสามัคคีกันดี ซึ่งเห็นได้จากงานประเพณีต่างๆที่จัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นงานทำบุญประจำปี งาน แต่งงาน สุขขี งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวชนาค งานศพ และกิจกรรมในชุมชน ชุมชนจะช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี

ตารางแสดงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในรอบปี

เดือน	ประเพณี	วิธีปฏิบัติ/ความเปลี่ยนแปลง
มกราคม	ทำบุญตักบาตร	คนในชุมชนจะห่อข้าวต้ม (ทำข้าวต้มมัด) เพื่อเอาลงไป ทำบุญตักบาตรที่วัด ประเพณีดังกล่าวมีมาตั้งแต่อดีต และมีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน
เมษายน	เทศกาลสงกรานต์	ลดน้ำคำหัวผู้สูงอายุและบายศรีสู่ขวัญ ก่อนเจ็ดทรายที่ วัด
กรกฎาคม	เทศกาลเข้าพรรษา	มีการทำบุญตักบาตรและเวียนเทียน
สิงหาคม	ทำบุญข้าวประดับดินและข้าว สาก	มีการห่อข้าวต้ม ข้าวต้ม เพื่อนำไปตักบาตร มีการ ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน
กันยายน	ทำบุญข้าวสาก	มีการห่อข้าวต้ม ข้าวต้ม เพื่อนำไปตักบาตร ซึ่งมีการ ปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
ตุลาคม	ทำบุญออกพรรษา	มีการตักบาตร ไหลเรือไฟ มีการปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่ อดีตต่อจนถึงปัจจุบัน
พฤศจิกายน	ทำบุญกฐิน	ตั้งองค์กฐิน แจกซอง ร่วมกันนำไปทอด มีการปฏิบัติ สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

4.2 สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ และการใช้ประโยชน์จากบึงและเขตโดยรอบบึงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง

4.2.1 สภาพพื้นที่และระบบนิเวศแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง

บ้านปากห้วยม่วงดังที่ได้กล่าวไว้ว่าเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง ทั้งนี้แม่น้ำโขง บริเวณดังกล่าว มีลักษณะเป็นแก่งหินใหญ่อยู่กลางแม่น้ำโขง มีชื่อเรียกโดยทั่วไปว่า แก่งกะเลกอน-ดอนใหญ่ และในฤดูแล้งเมื่อแม่น้ำโขงลดระดับลง จะเกิดดอน คันหิน ตาดหิน และบึงต่างๆอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้าน ปากห้วยม่วงได้จำแนกระบบนิเวศย่อยต่างๆ เหล่านี้ ออกเป็น 14 ระบบนิเวศ ดังนี้

(1) **บุง** คือแอ่งน้ำ หรือหนองน้ำ ที่อยู่บริเวณแม่น้ำโขงซึ่งจะถูกน้ำโขงท่วมในช่วงฤดูฝนของทุกปี เมื่อน้ำลดลงจะมีน้ำขังกลายเป็นแอ่งน้ำรูปแบบต่างกันไป เช่น ระดับน้ำลึกหรือตื้น, อาจเป็นแอ่งหินหรือดินสลับกัน

(2) **แก้ง** คือ บริเวณที่มีลักษณะน้ำไหลเชี่ยวผ่านคันหิน ทั้งนี้แก้งบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีทั้งหมดอยู่ 2 แก้ง คือ แก้งกะเลกอน และแก้งบ้าน

(3) **เวน** คือ บริเวณที่มีลักษณะ น้ำไหลหมุนกลับ ทำให้เกิดสภาพน้ำนิ่งหรือไหลช้า เวนที่อยู่บริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีอยู่ทั้งหมด 4 แห่งดังนี้ 1.เวนพะไล 2.เวนยางเดี่ยว (เวนยางเดี่ยวมีคนเข้าไปใช้จับปลา มาก) 3.เวนตะโละ 4.เวนलगโถ่ง

(4) **น้ำก้อง(ก้องแก้ง)** มีลักษณะมีหินก้อนใหญ่ก้อนน้ำไว้หลังก้อนหินเรียกว่าก้องน้ำ มีทั้งหมด 5 แห่งดังนี้ คือ 1. ก้องดอนถ้ำแซ้ 2. ก้องคันบุงท่าบ้าน 3. ก้องดอนใหญ่ 4. ก้องดอนซีกาก และ 5. ก้องलगโถ่ง (ก้องलगโถ่ง ชาวบ้านนิยมไปส่องงู)

(5) **ตาดหิน** มีลักษณะ หินแบบราบบางส่วนถูกน้ำด้วย ได้แก่ 1.ตาดหินท่าบ้าน 2.ตาดหินคันโบกคาม 3.ตาดหินหางบุงกะเล และ 4.ตาดหินถ้ำแก้ง

(6) **คอน** คือ บริเวณที่น้ำโขง ไหลผ่านเข้ามาเป็นช่อง หรือเป็นร่องน้ำ จะเห็นได้ชัดเจนในช่วงต้นฤดูฝน ในบริเวณบ้านปากห้วยม่วง มีคอนดังนี้ 1. คอนดาโละ 2. คอนคอนใหญ่ (ช่วงน้ำโขงเข้าคอนคอนใหญ่ ชาวบ้านนิยมทอดแหในบริเวณนี้) 3. คอนคอนกำป็น 4. คอนบุงคอนคำ และ 5. คอนคอนน้อย

(7) **หาด** มีลักษณะเป็นหาดทรายอยู่ริมน้ำ จะเห็นได้ในฤดูแล้ง ในบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีหาดดังนี้ 1. หาดเวนพะไล 2. หาดห้วยม่วง 3. หาดยางเดี่ยว 4. หาดलगดาโละ 5. หาดलगโถ่ง 6. หาดแฮ (มีลักษณะเป็นหาดเป็นหินแฮ) 7. หาดดอนหมากโม หาดทรายทั้งหมดยกเว้นหาดแฮ สามารถใช้ปลูกพืชในฤดูแล้งได้ เช่น ถั่วดิน มันแกว ข้าวโพด แตงโม หอม กระเทียม นอกจากนี้บริเวณ หาดท่าทราย ชาวบ้านจะทำพิธีตบพระทราย คือ ช่วงเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านจะนำพระบนหิ้งประจำบ้านลงมาสรงน้ำ หลังจากนำพระขึ้นหิ้งชาวบ้านจะทำพิธีตบพระทราย จะทำให้ได้อนิสงฆ์

(8) **ถ้ำ** มีลักษณะหินวางทับซ้อนกันหรือน้ำกัดเซาะทำให้เกิดเป็นโพรงหินขึ้นมา ในบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีถ้ำดังนี้ 1.ถ้ำพะไล 2.ถ้ำดาคำแมว 3. ถ้ำตาลู 4. ถ้ำแซ้ 5.ถ้ำคอนใหญ่ และ 6.ถ้ำแก้ง (จะมีหินแก้ง เป็นหินตั้งคล้ายดอกเห็ด)

(9) **ผา** มีลักษณะเป็นหินสูงชันคล้ายกำแพง ในบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีผาดังนี้ 1.ผายางเดี่ยว และ 2.ผาไล

(10) **ดอน** มีลักษณะเป็นเกาะแก่งหินกลางแม่น้ำโขง ในบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีดอนดังนี้ 1. ดอนถ้ำแซ้ 2.ดอนซีกาก 3. ดอนใหญ่(มีขนาดใหญ่ที่สุด) และ 4. ดอนน้อย

(11) ห้วย คือร่องน้ำ ที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง บริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีห้วยดังนี้ 1.ห้วยม่วง 2. ห้วยตาโพ 3. ห้วยบ้าน 4. ห้วยนา และ 5. ห้วยตะละบัด สำหรับ ห้วยม่วงกับห้วยตะละบัด จะมีน้ำตลอดปี และที่ปากห้วยม่วงจะมีคนใส่จิบ 1-4 จิบ รองลงมาคือ ห้วยตะละบัด หากปีไหนมีน้ำมาก คนจะลงจิบมาก

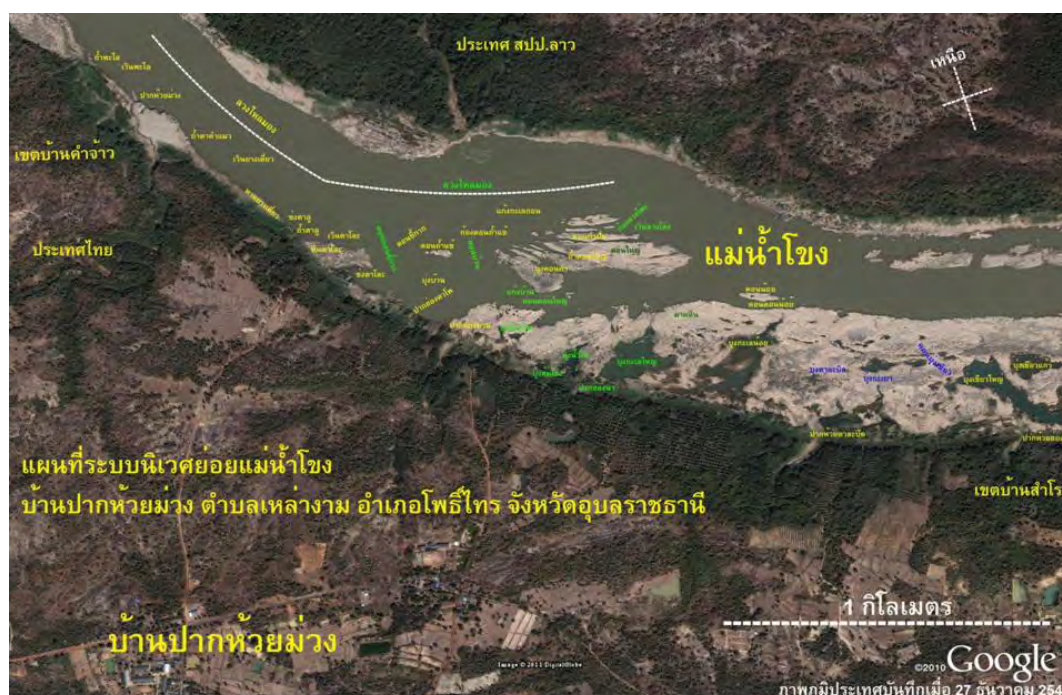
(12) คัน มีลักษณะเป็นหินเรียงรายยื่นออกไปในแม่น้ำโขง ได้แก่ คันตาโละ

(13) ช่ง มีลักษณะของผืนน้ำที่เว้าแหว่งเข้าไปในหาด หรือบ่ง หรือคัน ได้แก่ 1.ช่งตาโละ และ 2.ช่งตาตู

(14) โมย มีลักษณะเป็นทั้งคันดินหรือคันหิน ที่ยื่นออกมาสู่แม่น้ำโขง แต่จะยื่นมากไม่เท่าคันหิน ได้แก่ 1.โมยห้วยม่วง 2.โมยยางเคี้ยว และ 3.โมยลงโถ่ง

ภาพที่ 1

แสดงระบบนิเวศย่อยแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง

4.2.2 บุ่งในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง

“บุง” บุงคือแอ่งน้ำ หรือหนองน้ำ ที่อยู่บริเวณแม่น้ำโขงซึ่งจะถูกน้ำโขงท่วมในช่วงฤดูฝนของทุกปี เมื่อน้ำลดลงจะมีน้ำขังกลายเป็นแอ่งน้ำรูปแบบต่างกันไป เช่น ระดับน้ำลึกหรือตื้น, อาจเป็นแอ่งหินหรือดิน สลับกัน บุงบางแห่งอาจมีหินหรือหาดทรายล้อมรอบ สามารถทำสวนปลูกพืชได้ในฤดูน้ำลด บุงยังเป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำทุกชนิด เช่น ปลา กุ้ง หอย ปู กบ เขียด ไข่เดือน ปลาไหล ฯลฯ, พืชน้ำ, แมลงชนิดต่างๆ และ

ยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์ เพราะอุดมไปด้วยอาหารทั้ง สัตว์น้ำขนาดเล็ก, แมลง, พืชน้ำ (แหน, เทา) ซึ่งเป็นแหล่งห่วงโซ่อาหารของสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ทั้งนี้บึงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีทั้งหมด 15 บึงดังนี้

ตารางแสดง บำรุง ที่ตั้ง ขนาดพื้นที่ ระบบนิเวศ ระดับน้ำ การจัดการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และประมาณการรายได้ต่อปี ที่อยู่บริเวณบ้านปากห้วยม่วง
ดังนี้ (บำรุงมีทั้งหมด 15 บำรุง)

ลำดับ ที่	ชื่อบำรุง	ที่ตั้ง	ขนาด พื้นที่	ระบบนิเวศบำรุง/ระดับน้ำ ในช่วงปี	การจัดการอนุรักษ์	การใช้ประโยชน์	รายได้ต่อปี (ประมาณการภาพรวม ของผู้เข้าใช้ประโยชน์ ทั้งหมด) (เป็นรายได้โดยประมาณของ การใช้ประโยชน์ทั้งหมด)
1.	บำรุงทำบ้าน	ติดแม่น้ำ โขง	5 ไร่	มีลักษณะยาว ลี แหลม มีดิน ไคร้ น้ำเป็นบางแห่ง พื้นเป็น ดินและหินน้อยใหญ่ ระดับน้ำในฤดูแล้งจะลึก ประมาณ 5 เมตร	ห้ามใช้ยาเบื่อ และ เครื่องซัดไฟฟ้า เป็น เครื่องมือในการจับ ปลา	เป็นแหล่งทำการประมง และ เก็บผักธรรมชาติเพื่อเป็น อาหารของคนในชุมชนและ ชุมชนข้างเคียง	ประมาณ 50,000 บาทต่อปี
2.	บำรุงกระเล ใหญ่	ติดฝั่งโขง	ประมาณ 7 ไร่	มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม ระดับน้ำในฤดูแล้งจะลึก ประมาณ 4 เมตร มีดินไคร้ และหิน	ห้ามใช้ยาเบื่อ และ เครื่องซัดไฟฟ้า เป็น เครื่องมือในการจับ ปลา	- เป็นแหล่งทำการประมง และทำการเกษตรของชุมชน และชุมชนใกล้เคียง - เกษตรกรมีฝังบุง ส่วนมาก ชุมชนจะปลูก ข้าว หอม กระเทียม และถั่วฝักยาว - สามารถสูบน้ำขึ้นไปรดสวน มะขามหวาน หรือสวนลำไย บนฝั่งได้	รายได้ 15,000 บาท ต่อปี

ลำดับ ที่	ชื่อบุง	ที่ตั้ง	ขนาด พื้นที่	ระบบนิเวศบุง/ระดับน้ำ ในช่วงปี	การจัดการอนุรักษ์	การใช้ประโยชน์	รายได้ต่อปี (ประมาณการภาพรวม ของผู้เข้าใช้ประโยชน์ ทั้งหมด) (เป็นรายได้โดยประมาณของ การใช้ประโยชน์ทั้งหมด)
3.	บุงกระเล น้อย	ติดฝั่งโขง	6 ไร่	- ขอบบุงจะเป็นหิน และมี ต้นไม้ขึ้นสลับหินรอบบุง - ระดับน้ำในช่วงฤดูแล้งลึก ประมาณ 2 เมตร - พื้นของบุงเป็นทั้งหินและ ดิน	ห้ามใช้ยาเบื่อ และ เครื่องช็อตไฟฟ้า เป็น เครื่องมือในการจับ ปลา	เป็นแหล่งหาอาหาร ทำการ ประมง และปลูกพืชผัก เช่น ข้าว หอม ถั่วฝักยาว(ที่สุด) รอบบุงกะเลน้อยชาวบ้าน สามารถปลูกข้าวนาแซง(ข้าว นาปรัง)	รายได้ 12,000 บาท ต่อปี
4.	บุงส้มโอง	ติดฝั่ง	2 งาน	ระดับน้ำลึกประมาณ 1 เมตร	ห้ามใช้ยาเบื่อในการ จับปลา	เป็นที่หาปลาของชุมชนและ ชุมชนใกล้เคียง	ประมาณ 300
5.	บุงหางหาด	ห่างจาก ตลิ่ง 200 เมตร	1 ไร่	มีหินรอบบุง	ห้ามใช้ยาเบื่อในการ จับปลา	เป็นที่หาปลาของชุมชนและ ชุมชนใกล้เคียง	ประมาณ 3,000
6.	บุงกะเบา	ห่างจาก ตลิ่ง 20 เมตร	1 ไร่	มีต้นไม้ขึ้นน้ำ	ห้ามใช้ยาเบื่อในการ จับปลา	ใช้น้ำในการเกษตรและเป็นที่ หาปลาของคนในชุมชนและ ชุมชนใกล้เคียง	-
7.	บุงคอนคำ	ห่างจาก ตลิ่ง 400	1 งาน	มีหินรอบบุง	ห้ามใช้ยาเบื่อในการ จับปลา		

ลำดับ ที่	ชื่อบ่	ที่ตั้ง	ขนาด พื้นที่	ระบบนิเวศบ่/ระดับน้ำ ในช่วงปี	การจัดการอนุรักษ์	การใช้ประโยชน์	รายได้ต่อปี (ประมาณการภาพรวม ของผู้เข้าใช้ประโยชน์ ทั้งหมด) (เป็นรายได้โดยประมาณของ การใช้ประโยชน์ทั้งหมด)
		เมตร					
8.	บ่ตาละ บ้ตร	ติดฝั่ง	2 งาน	มีป่าไม้ตะไคร้ น้ำ และต้น หว้าล้อมบ่	ห้ามใช้ยาเบื่อในการ จับปลา	เป็นที่หาปลาของคนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง	ประมาณ 500
9.	บ่่น้ำใส น้อย	ติดฝั่งดิน	1 งาน	มีลักษณะกลม (เป็นมนๆ) มีต้นไคร้ น้ำ มีหินน้อยใหญ่ พื้นเป็นดินและหินน้อยใหญ่ ระดับน้ำลึกประมาณ 1 เมตร	ห้ามใช้ยาเบื่อ และ เครื่องซัดไฟฟ้า เป็น เครื่องมือในการจับ ปลา	เป็นแหล่งการทำประมงของ คนในชุมชนและนอกชุมชน	ประมาณ 2,000 ต่อปี
10	บ่่งปีง	ติดบ่่น้ำ ใส่น้อย	1 งาน	ลักษณะของบ่่งยาวแหลม มี หินรอบๆพื้นดินระดับน้ำลึก 1 เมตร น้ำจะขังอยู่ในบ่่งตั้งแต่เดือน ธันวาคม ถึงเดือน มกราคม พอถึงเดือนกุมภาพันธ์ น้ำก็ เริ่มแห้ง	ห้ามใช้ยาเบื่อในการ จับปลา	เป็นแหล่งอาหารของคนใน ชุมชนและนอกชุมชน	ประมาณ 500 บาทต่อ ปี
11.	บ่่งใต้แก้ง	ใต้บ่่งปีง	3 ไร่	สามเหลี่ยมคางหมูมีหิน	ห้ามใช้ยาเบื่อ และ	เป็นแหล่งประมงและหา	ประมาณ 5,000 บาท

ลำดับ ที่	ชื่อบ่	ที่ตั้ง	ขนาด พื้นที่	ระบบนิเวศบ่/ระดับน้ำ ในช่วงปี	การจัดการอนุรักษ์	การใช้ประโยชน์	รายได้ต่อปี (ประมาณการภาพรวม ของผู้เข้าใช้ประโยชน์ ทั้งหมด) (เป็นรายได้โดยประมาณของ การใช้ประโยชน์ทั้งหมด)
				รอบบ่ พื้นหิน ระดับน้ำ ลึก 2 เมตร	เครื่องช็อตไฟฟ้า	อาหารของชุมชนและนอก ชุมชน	ต่อปี
12.	บ่ทำวัด ลาดบ่ ทะเลน้อย	ติดริมฝั่ง โขง	1 งาน	ต้นไม้รอบบ่ ระดับน้ำลึก ประมาณ 1 เมตร น้ำจะขังอยู่ ในบ่ตั้งแต่เดือนธันวาคม จนถึง เดือนมกราคม พอถึง เดือนกุมภาพันธ์ น้ำเริ่มแห้ง	ห้ามใช้ยาเบื่อ และ เครื่องช็อตไฟฟ้าเป็น เครื่องมือในการจับ ปลา	เป็นแหล่งหาอาหารของคนใน ชุมชนและชุมชนข้างเคียง	รายได้ 2,000 บาทต่อ ปี
13	บ่หน้าไส	ติดบ่ กระเลใหญ่	1 ไร่	2 เมตร	ห้ามเครื่องช็อตไฟฟ้า เป็นเครื่องมือในการ จับปลา	เป็นที่หาอาหาร เช่น ผัก ปลา หอย กุ้ง ของคนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง	2,000 บาทต่อปี
14	บ่หมาก โม	ติดกับบ่ ทะเลน้อย	1 งาน	ลักษณะของบ่จะมีหินรอบๆ บางพื้นที่ของบ่เป็นดิน ระดับน้ำลึกประมาณ 1 เมตร ช่วงเดือน เมษายน น้ำจะแห้ง	ห้ามใช้ยาเบื่อเป็น เครื่องมือในการจับ ปลา	เป็นที่หาอาหาร เช่น ผัก ปลา หอย กุ้ง ของคนในชุมชน และชุมชนข้างเคียง	รายได้ต่อปี 2,000 บาท
15	บ่ตาโละ	ติดฝั่งโขง	1 ไร่	ลักษณะของบ่จะเป็นวงรี มี ต้นไม้ขึ้นสลับกับหิน	ห้ามใช้ยาเบื่อเป็น เครื่องมือในการจับ	เป็นแหล่งอาหาร เช่น ผัก ปลา หอย กุ้ง ของคนในชุมชน	ประมาณ 5,000 บาท ต่อปี

ลำดับ ที่	ชื่อบ่	ที่ตั้ง	ขนาด พื้นที่	ระบบนิเวศบ่/ระดับน้ำ ในช่วงปี	การจัดการอนุรักษ์	การใช้ประโยชน์	รายได้ต่อปี (ประมาณการภาพรวม ของผู้เข้าใช้ประโยชน์ ทั้งหมด) (เป็นรายได้โดยประมาณของ การใช้ประโยชน์ทั้งหมด)
				และดินรอบบ่ ระดับน้ำลึก ประมาณ 2 เมตร	ปลา	และชุมชนข้างเคียง	
รวม			35				99,300

4.2.3 การใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง

บุงเป็นสถานที่พึ่งพิงของชุมชนชาวบ้าน คนในชุมชนปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงจะพึ่งพิงบุงเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จากบุงจะมีหลากหลายชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง และชุมชนที่อยู่ไกล แต่ส่วนมากชุมชนที่ลงไปใช้ประโยชน์เป็นประจำทุกวัน คือ บ้านปากห้วยม่วงและ หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง เช่น บ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว (จำนวนคนที่มาหาปลาในบุง บ้านใกล้เคียงเฉลี่ยวันละ 4-5 คน บ้านปากห้วยม่วง เฉลี่ย วันละ 6-7 คน) ช่วงเวลาในการหาปลาในบุงคือ ช่วงบ่ายเป็นต้นไป เพื่อที่จะเอาขึ้นมากินตอนเย็น สาเหตุที่มีชุมชนหลากหลายชุมชนลงมาใช้ประโยชน์ในบุง เนื่องจากบุงมีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับพื้นที่ของบ้านอื่นๆ บางบ้านก็จะไม่มีบุง การเดินทางลงไปสู่บุงสามารถที่จะลงไปได้หลากหลายเส้นทาง สะดวกสบายต่อผู้ลงมาใช้ประโยชน์ เป็นต้น

หมู่บ้านที่ลงมาใช้ประโยชน์จากบุงแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีทั้งหมด 15 หมู่บ้าน ดังนี้

1. บ้านปากห้วยม่วง	2. บ้านพรสวรรค์
3. บ้านคำจ้าว	4. บ้านพะไล
5. บ้านเลาะ	6. บ้านลำโรง
7. บ้านนาห้าง	8. บ้านดง
9. บ้านเพนียด	10. บ้านเหล่า
11. บ้านม่วงส้ม จากม่วงใหญ่	12. บ้านดงใต้
13. บ้านดงเหนือ	14. บ้านโพธิ์ไทร
15. บ้านหนองขาว	

ทั้งนี้หมู่บ้านที่ลงไปใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ หมู่บ้าน คำจ้าว และ บ้านพรสวรรค์ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกัน

ท่าที่สามารถลงไปได้ใช้ประโยชน์จากบุงแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง มีดังนี้

1. **ท่าร่องไฮ** อยู่ข้างบุงตะละปัด หมู่บ้านที่ใช้ทำดังกล่าวเป็นประจำ คือ บ้านลำโรง บ้านนาห้าง บ้านโนนศาลา และบ้านนาขาม
2. **ท่านาโป่งขาม** อยู่เขตบ้านพรสวรรค์ หมู่บ้านที่ใช้ทำดังกล่าวเป็นประจำ คือ บ้านนาห้าง บ้านโนนศาลา และบ้านนาขาม
3. **ท่าบ้านพรสวรรค์** (กะเลขามหวาน) หมู่บ้านที่ใช้ทำดังกล่าวเป็นประจำ คือ บ้านปากห้วยม่วง บ้านพรสวรรค์ เพราะเป็นท่าใกล้หมู่บ้าน
4. **ท่าปากฮ่องบ้าน** (กกขามหวาน) หมู่บ้านที่ใช้ทำดังกล่าวเป็นประจำ คือ บ้านปากห้วยม่วง บ้านพรสวรรค์ บ้านโพธิ์ไทร บ้านเพนียด บ้านเหล่า บ้านดงใต้ บ้านดงเหนือ และบ้านคำเจ้า

5. **ทำกอกเอ็นม่อน** อยู่เขตบ้านปากห้วยม่วง หมู่บ้านที่ใช้ทำดังกล่าวเป็นประจำ คือ บ้านปากห้วยม่วง บ้านพรสวรรค์ บ้านโพธิ์ไทร บ้านเพนียด บ้านเหล่า บ้านดงใต้ บ้านดงเหนือ และบ้านคำเจ้า
6. **ทำสวนยู** อยู่เขตบ้านปากห้วยม่วง มีทุกหมู่บ้านที่เข้ามาใช้ประโยชน์
7. **ทำคำจ้าว** ศาลาอ้อแดง มีทุกหมู่บ้านที่เข้ามาใช้ประโยชน์
8. **ทำยางเดียว หรือ ทำหาดห้วยม่วง** อยู่เขตบ้านปากห้วยม่วง มีทุกหมู่บ้านที่เข้ามาใช้ประโยชน์

ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียง (บ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว) ใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลักๆ คือ ใช้ทำประมง ทำการเกษตร (ปลูกข้าว ถั่วฝักยาว ถั่วลิสง หอม กระเทียม) และ เก็บผักธรรมชาติ ที่ขึ้นบริเวณริมบึง ซึ่งขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อนำมาประกอบอาหาร การใช้ประโยชน์ดังกล่าวมาปฏิบัติการใช้ประโยชน์ดังนี้

ตารางแสดง ปฏิทินการใช้ประโยชน์จากบึงแม่น้ำโขงในรอบ 1 ปี

กิจกรรม	ธันวาคม	มกราคม	กุมภาพันธ์	มีนาคม	เมษายน	พฤษภาคม	มิถุนายน
ทำประมง (หาปลา หอย กุ้ง)							
ทำเกษตร (ปลูกผัก)	ปลูก	เก็บผลผลิต					
เทา (สาหร่าย น้ำจืด)							
แมลง							
เก็บผัก ธรรมชาติ							

จากปฏิทินการใช้ประโยชน์ดังกล่าว แต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดดังนี้

(1) **การทำประมง** ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียง เริ่มลงทำประมง ในบึง ตั้งแต่ช่วงต้นเดือนมกราคม ถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี ซึ่งผู้ที่ลงทำประมงในบึงจะมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้หญิงส่วนมากจะเอาสวิงลงไปช้อน หาปลา กุ้ง หอย รวมถึงแมลงต่างๆ ส่วนผู้ชายจะใช้เครื่องมือหลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับระบบนิเวศที่ลงจับปลานั้น ซึ่งมีรายละเอียดเครื่องมือจับปลาดังนี้

1. **มองแซก** ส่วนมากจะใช้ ขนาด 3 เซ็นติเมตร กลางริมฝั่งของบึง ปลาที่จับได้ส่วนใหญ่เป็นปลาสวาย และปลากุหลาบ
2. **มองฝัก** ส่วนมากจะใช้ขนาด 6 เซ็นติเมตร กลางในน้ำลึก ปลาที่จับได้ส่วนใหญ่เป็นปลาปาก และปลาคะเพียน
ทั้งนี้ขณะช่วงฤดูน้ำหลาก หรือ ฤดูฝน เมื่อมีน้ำคอนไหลเข้ามายังบึงต่างๆ ปลาจากแม่น้ำโขงจะว่ายเข้ามาหลบอาศัยอยู่ตามบึงต่างๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเกิดระบบนิเวศที่เรียกว่า น้ำก้อง และซ่ง ซึ่งระบบนิเวศดังกล่าวเหมาะสำหรับการหาปลา โดยการไต่มอง จะได้ปลาจำนวนมาก
3. **แห** ใช้หว่านได้ทั้งตอนกลางวันและกลางคืน
4. **แย่ง** ใช้ช้อนปลาตามบึง ส่วนมากจะได้ปลาน้ำจืด กุ้ง และเตา
5. **สวิง** ใช้ช้อนกุ้งตามบึง ส่วนมากจะได้ปลาน้ำจืด กุ้ง และเตา
6. **ฉมวก**
7. **ลอบปลา**
8. **ลอบกุ้ง**
9. **ไซ**
10. **เบ็ดซัด**
11. **จัน**
12. **มองซำ**
13. **มองไหล**
14. **กางมุ้ง**

ผลที่เกิดขึ้นจากการทำประมง การทำประมงในบึงแม่น้ำโจงบ้านปากห้วยม่วง และชุมชนใกล้เคียงนั้น นอกจากจะได้ปลา ยังได้กุ้ง หอย และแมลงต่างๆ นำมาทำอาหารได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปลา ปลาที่พบมากในบึงส่วนมากจะเป็นปลาดัวที่มีขนาดเล็ก (ไม่ใหญ่ เท่าปลาที่อยู่ในแม่น้ำโขง) ปลาที่ชุมชนปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงพบมากที่สุด ในบึง มีดังนี้ ปลานักนาง, ปลาอีเก้ง, ปลานู, ปลาขาว, ปลาสิ่ว, ปลาสร้อย, ปลาตาด (ลาย) , ปลากด, ปลาเค็ง (แต่ตัวเล็ก), ปลากระทิง , ปลาหางกล้วย, ปลาอีเก้ง, ปลานาง, ปลาชะแวง, ปลากดน้อย ปลาสิ่วน้อย, ปลาเปลี่ยนน้อย, ปลาปาก , ปลาคัง , ปลาปักบานน้อย , ปลาเขี้ยวไก่

ประมาณการปลาที่จับได้ในบุง (เรียงลำดับจากได้มากไปหาน้อย) ดังนี้

ชื่อปลา	จำนวนคิดเป็นเปอร์เซ็นต์
ปลาบักมาง	45%
ปลาอีเก้ง	25%
ปลาสร้อย	10%
ปลาทั่วไป	20%

กุ้ง กุ้งที่ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงจับได้ในบุง คือ กุ้งน้อย (กุ้งที่มีขนาดเล็ก) ใหญ่ (กุ้งที่มีขนาดใหญ่) และกุ้งฝอย

หอย หอยที่ชุมชนบ้านปากห้วยม่วง และชุมชนใกล้เคียง หาได้จากบุงในแม่น้ำโขง มีทั้งหมด 9 ชนิด ดังนี้หอยตาแดง, เล็บม้า, หอยกว้าง, หอยกี้, หอยเหล็กจาน, หอยทราย, หอยกาบยาง, หอยเล็บม้า, และหอยขม การนำมาทำเป็นอาหารส่วนมากจะนำมาต้ม หรือ แกง (การหาต่อครั้งใช้เวลาในการหาประมาณ 1-2 ชั่วโมงจะได้คนละ 1-2 กิโลกรัม ต่อ คน)

แมง แมงที่ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียง หาได้จากบุงในแม่น้ำโขง และสามารถนำมาทำเป็นอาหารได้ มีทั้งหมด 10 ชนิด ดังนี้ แมงวอดน้ำ, แมงข้าวสาร, แมงตับเต่า, แมงดา, แมงอืด, แมงละง่า, แมงซอน, แมงหงอนขน, แมงมัน, และแมงหัวควย, ทั้งนี้แมงที่หาได้ดังกล่าวจะเอามาทำเป็นอาหารโดยส่วนมากจะนำมาคั่ว (เครื่องมือในจับแมง คือ สวิง ผู้ที่ลงไปจับได้ส่วนมากเป็นผู้หญิง

เขียด เขียดที่ชุมชนบ้านปากห้วยม่วง และชุมชนใกล้เคียงพบในบุง มีทั้งหมด 8 ชนิด ดังนี้ เขียดไม้้ง, เขียดขาคำ, เขียดตะเอะ, เขียดแม่หนาว, เขียดทราย, เขียดเงา, เขียดน้ำเต้า, เขียดไม้หิน

ปู ปูที่ชุมชนบ้านปากห้วยม่วง และชุมชนใกล้เคียงพบในบุง มีทั้งหมด 5 ชนิด ดังนี้ กะปูลู, กะแป้ง, ปูตาม, ปูหิน และปูนา

สัตว์อื่นๆ นอกจากสัตว์ที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีสัตว์อื่นๆ ที่พบในบริเวณบุงอีก คือ ตักแตน แมงชะหนูน กบ และจิ้งหรีด เป็นต้น

(2) **เกษตรริมบุง** ประมาณเดือนธันวาคมของทุกปีน้ำในแม่น้ำโขงจะเริ่มลดลง ชาวบ้านก็จะเริ่มเตรียมพื้นที่ดินที่เคยถูกน้ำท่วมในเขตริมบุง เพื่อที่จะปลูกพืชผักต่างๆ พื้นที่ในการปลูกก็เป็นพื้นที่ที่มีการจับจองมาตั้งแต่อดีต และเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น จุดเด่นของการปลูกพืชริมบุงคือ ไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยหรือ ยาฆ่าแมลงใดๆ ก็สามารถได้ผลผลิตที่สวยงาม เป็นจำนวนมากได้ นอกจากนี้หากปีไหนที่น้ำในแม่น้ำโขงมีจำนวนมากในฤดูน้ำหลาก ก็จะส่งผลให้การปลูกพืชในช่วงน้ำลดได้ผลผลิตดี เพราะน้ำได้พัดพาตะกอนดิน แร่ธาตุต่างๆ มาทับถมอยู่ในดินเป็นจำนวนมาก การปลูกพืชริมบุงหรือการทำเกษตรริมโขงที่กล่าวมา ส่วนมากจะเน้น

ปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน และแบ่งปันเพื่อนบ้าน หรือ ถ้ามีจำนวนมากเหลือจากการบริโภคและแบ่งปันเพื่อนบ้านแล้ว ก็จะขายให้กับคนในหมู่บ้านบ้าง แต่อย่างไรก็ตามในพื้นที่การปลูกพืชริมบึง หรือ ริมโขงนั้น ถึงแม้จะมีการปลูกในพื้นที่ของแต่ละคนก็ตาม แต่คนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงสามารถที่จะเก็บผลผลิตของเพื่อนบ้านเพื่อนำไปบริโภคในครัวเรือนได้ ไม่มีการหวงห้ามใดๆ ยกเว้นการเก็บผลผลิตเพื่อนำไปค้าขาย จะมีการหวงห้าม

พืชที่ปลูกริมบึง หรือ ริมโขง พืชที่ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงนิยมปลูกในริมบึง มีทั้งหมด 13 ชนิด ดังนี้ ข้าว, ถั่วลิสง, หอมแดง (ขึ้นดีในบริเวณที่เป็นดินล่วนมีตะกอนทับถม), กระเทียม (ขึ้นดีในบริเวณที่เป็นดินที่มีความชุ่มชื้นสูง), มันแกว (ขึ้นดีในบริเวณที่เป็นดินทราย), มะเขือเทศ, ถั่วฝักยาว/สั้น, ถั่วกุ่ม (พุ่ม) (ไม่มีเครือ), ปลูกผักกาด, ผักชี, ผักหอม, มันเทศ และข้าวโพด

(3) พืชผักธรรมชาติ ประโยชน์ที่คนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง และชุมชนใกล้เคียงได้รับจากบึง นอกจากจะสามารถทำประมง และการเกษตรได้แล้ว บึงยังเป็นสถานที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชผักธรรมชาติต่างๆ ชนิด ซึ่งบางชนิดชุมชนสามารถนำมาประกอบอาหารได้ หรือ บางชนิดเป็นทั้งอาหารและยาสมุนไพร เป็นต้น ทั้งนี้ผักธรรมชาติเหล่านี้ชุมชนสามารถเริ่มเก็บหาได้ตั้งแต่ช่วงน้ำลด เดือน มกราคม จนถึงต้นเดือนมิถุนายน (น้ำขึ้นอีกครั้ง) ของทุกปี ผักธรรมชาติที่มีอยู่ตามริมบึงนั้นสามารถเลี้ยงคนชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงได้อย่างทั่วถึง ผักธรรมชาติที่ชุมชนสามารถนำมาประกอบอาหารได้ มีทั้งหมด 33 ชนิด ดังนี้ ค้างคัม, ค้างขม, หางหมา (นำมาทำแกงอ่อม), จี่เถา (นำมาทำแกงอ่อม), แว่น, หมสั่น, แหน, เทา, กระโดน, น้ำ, ยาหม่อง (กินสด แก้หวัดคัดจมูก), ชีช้าง, ยอดไค้ (ประกอบอาหาร และเครื่องเคียง), ผักกุ่ม (นำมาทำเป็นผักคอง), ดีแซ้, หมหนาม, อีเตาะ (ขม), เส้นโค, สันป็น, ก้างตรง, กาด/ขาด (นำมาทำเป็นผักคอง), ชีธรรมดา, ชีหอม, ชีบ้าน, กาดห่อ, ผักไฮ้โก, เหือเหาะ (ผักพา), นาวน้ำ, ยุ่มดินหมี, มันแกว, ผักไฮ้เปิด, ผักโหม, ผักกาดนา, ผักกาด,

(4) พืชที่เป็นประโยชน์ต่อปลาในบึง นอกจากประโยชน์ที่กล่าวมาข้างต้น (ประโยชน์จากธรรมชาติสู่คน) ยังมีประโยชน์จากธรรมชาติสู่ธรรมชาติ คือ การดำรงอยู่ระหว่างสัตว์และพืช มีความเกื้อกูลกัน ส่งผลให้พื้นที่นั้นๆ มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ในที่นี้คือ ชุมชนพบว่าบริเวณบึงที่มีพืชจำพวกจอก แหน ดันไค้ อยู่ จะพบว่าบริเวณนั้นจะมีปลาจำนวนมาก เพราะว่าพืชจำพวกจอก แหน และรากดันไค้จะเอื้อต่อการอยู่อาศัยของปลา หรือ เป็นที่อยู่อาศัยของปลา นอกจากนี้ยังพบว่าสาหร่ายต่างๆ ที่อยู่ในน้ำ จะเป็นอาหารของปลาอีกชนิดหนึ่งที่ทำให้ปลามีชีวิตอยู่ได้

ประโยชน์ที่ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงได้จากบึงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วงที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าบึงมีความสำคัญต่อคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงเป็นอย่างมาก กล่าวคือ มีทั้งเชิงคุณค่าและมูลค่า เป็นสถานที่ที่สร้างอาชีพ สร้างรายได้ เป็นสถานที่แห่งการพึ่งพิงระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน ให้คนเกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เป็นต้น

4.3 ความสัมพันธ์ของบุงในแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง

จากประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากบุงในแม่น้ำโขงนั้น ถือได้ว่าบุงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีความสัมพันธ์ โดยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียง กล่าวคือ ตั้งแต่เริ่มลด และเริ่มมองเห็นบุง เดือนธันวาคม เรือไปจนถึงฤดูน้ำขึ้นอีกครั้ง คือ ช่วงเดือนมิถุนายนเป็นต้นไป (ทั้งหมด 7 เดือน) คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงก็จะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับบุงในแม่น้ำโขง ไม่ว่าจะเป็นการทำเกษตร การทำการประมง การเลี้ยงสัตว์และการเก็บผักธรรมชาติ ทั้งนี้คนในชุมชนที่มีชีวิตสัมพันธ์กับบุงก็มีอยู่ทุกเพศทุกวัย คือ แม่บ้าน พ่อบ้าน ผู้หญิง ผู้ชาย และเด็ก เนื่องจากบุงดังกล่าวนอกจากจะเป็นที่ทำมาหากินเลี้ยงชีพแล้ว ยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจคนในชุมชนอีกด้วย จากที่กล่าวมาสามารถแยกความสัมพันธ์ของบุงในแม่น้ำโขงที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำโขงได้ดังนี้

ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ

เป็นแหล่งอาหาร กล่าวคือ แม่น้ำโขง และบุงในแม่น้ำโขง เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในชุมชนปากห้วยม่วง และชุมชนใกล้เคียง สามารถพึ่งพาได้ตลอดปี เช่น ปลา หอย กบ ฯลฯ พืชผักต่างๆ ทั้งพืชผักธรรมชาติและเกิดขึ้นเอง

เป็นแหล่งรายได้ กล่าวคือ แม่น้ำโขง และบุงในแม่น้ำโขง นอกจากเป็นแหล่งอาหารแล้ว ยังเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ ของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง คือ เมื่อหาปลาได้จำนวนมา เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน ก็จะขายนำรายได้เข้าครอบครัว หรือ ทำเกษตรริมโขง เหลือจากการบริโภคแล้วก็ขายนำรายได้เข้าครอบครัว

ความสัมพันธ์ด้านภูมิปัญญา

เป็นพื้นที่ก่อเกิดภูมิปัญญาด้านอาชีพในการทำมาหากินของคนในชุมชน มีการใช้ภูมิปัญญาเพื่อให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่และทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม ได้แก่

- ภูมิปัญญาด้านการประมง เริ่มลงทำประมงในบุงตั้งแต่ช่วงต้นเดือนมกราคม ถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี เป็นช่วงที่ปลาเจริญเติบโตและไม่ใช่วางไข่ โดยการเลือกใช้เครื่องมือภูมิปัญญาการจับปลาที่เหมาะสมกับระบบนิเวศบุงและชนิดปลาที่ต้องการจะจับ เช่น มอง เหมาะสำหรับการใส่ระบบนิเวศที่เป็นน้ำก้อง หรือ ช่ง ที่อยู่ในบุง ซึ่งช่วงฤดูน้ำหลาก หรือ ฤดูฝน เมื่อน้ำหลากเข้ามาบุงต่างๆ ปลาจากแม่น้ำโขงจะว่ายเข้ามาหลบอาศัยอยู่ตามบุงต่างๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเกิดระบบนิเวศที่เรียกว่า น้ำก้อง และช่ง ระบบนิเวศดังกล่าวเหมาะสำหรับการหาปลาโดยการใส่มอง จะได้ปลาจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีแหที่ใช้จับปลาได้ทั้งช่วงเวลากลางวันและกลางคืนในบริเวณกลางบุง นอกจากจะได้ทั้งปลาแล้วยังได้กุ้ง หอย และแมงต่างๆ นำมาประกอบอาหารได้

- ภูมิปัญญาด้านการเกษตรริมบุง น้ำโขงจะเริ่มลดช่วงเดือนธันวาคมสามารถเริ่มเตรียมดินที่เขตบุงน้ำท่วมในเขตริมบุงได้แล้ว พื้นที่ริมบุงเป็นพื้นที่ที่มีการจับจองมาตั้งแต่ในอดีตและเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นคนในชุมชนมีภูมิปัญญาเรื่องชนิดพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ และการดูแลรักษา เช่น ข้าว ถั่วลิสง

หอมแดง จะขึ้นดีในบริเวณที่เป็นดินร่วนมีตะกอนทับถม ส่วนใหญ่จะปลูกบริเวณใกล้กับริมบึงมากที่สุด กระเทียมจะขึ้นดีในบริเวณที่เป็นดินที่มีความชุ่มชื้นสูง หางออกมาจากริมบึงเล็กน้อย มันแกวจะขึ้นดีในบริเวณที่เป็นดินทราย สามารถปลูกหางออกมาจากริมบึงที่ติดกับน้ำได้ นอกจากนั้นยังพืชจำพวกมะเขือเทศ ถั่วฝักยาว/ ถั่วกุ่ม (พุ่ม) (ไม่มีเครือ) ปลูกผักกาด, ผักชี ผักหอมมันเทศ และข้าวโพด ที่จะปลูกสลับกับพืชอย่างอื่นในพื้นที่ริมบึงที่เป็นดินร่วน เกษตรกรริมบึงจะเจริญเติบโตได้ดีอยู่แล้วจึงไม่ต้องใส่ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง คนในชุมชนเหลือจากกินก็สามารถนำไปขายหรือแบ่งปันกันในชุมชน

ความสัมพันธ์ด้านสังคม

เนื่องจากแม่น้ำโขง และบึงในแม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำสายหลักหล่อเลี้ยงคนลุ่มน้ำมาทั้งสายหล่อเลี้ยงคนในชุมชนริมน้ำโขง และชุมชนใกล้เคียง ดังนั้นพื้นที่สายน้ำโขง และบึงในแม่น้ำโขงจึงเป็นพื้นที่ให้คนในชุมชนได้มาปฏิสัมพันธ์กันมา

นการลงไปทำการประมง ทำเกษตร เก็บผักธรรมชาติ และเลี้ยงสัตว์ ก่อเกิดความสัมพันธ์พี่น้อง การอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เช่น คนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง สามารถเก็บพืชผักที่คนในชุมชนปลูกไว้ ไปบริโภคในครัวเรือนได้โดยไม่ต้องขออนุญาต การสวดท่องดูแลพืชผักที่ปลูกซึ่งกันและกัน

4.4 ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง

บึงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วงในปัจจุบันเริ่มมีการถูกทำลายจากการใช้ประโยชน์ของชุมชนและชุมชนใกล้เคียงเอง ไม่ว่าจะเป็นถูกทำลายจากการใช้เครื่องมือไม่เหมาะสม ส่งผลให้ระบบนิเวศถูกทำลาย ปลาลดจำนวนลง ดังรายละเอียด ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบดังนี้

4.4.1 ปัญหา จับปลาได้จำนวนน้อยลง กล่าวคือ ปัจจุบันการจับปลาในบริเวณบึงในแม่น้ำโขงได้จำนวนลดน้อยลงจากในอดีต และต้องใช้เวลาในการจับปลานานขึ้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการจับปลาในอดีต กับปัจจุบันนั้น การจับปลาในอดีตจะใช้เวลาน้อยแต่ได้ปลาจำนวนมาก ในขณะที่การจับปลาในปัจจุบันใช้เวลาในการจับจำนวนมากขึ้น แต่ปลาที่ได้จะได้น้อยกว่าในอดีต หรือบางครั้งก็ได้เท่ากับในอดีตที่จับใช้เวลาน้อยกว่า

“ 3-4 ปีหลังมานี้ จำนวนปลาที่อยู่ในบึงมีจำนวนน้อยลงกว่าเดิม เพราะช้อนไม่ได้เหมือนเดิม คิดว่าปลาไม่ค้ำบุง หรือ ปลาไม่นิยมมาอยู่บุง ”

สาเหตุ การจับปลาได้จำนวนน้อยลง สามารถจำแนกสาเหตุออกเป็น 3 สาเหตุหลัก คือ เกิดจากการใช้ประโยชน์ของคนพื้นที่ การขยายตัวของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง มีรายละเอียดดังนี้

(1) สาเหตุเนื่องจากการใช้ประโยชน์ของคนพื้นที่ มีดังนี้

1.1 การใช้เครื่องมือจับปลาที่หวังให้ได้ปลาในจำนวนมากๆ เพื่อนำปลาไปขาย
เครื่องมือดังกล่าว คือ การเบิปลาโดยใช้ รากโลติน ดันจะลองคอก และขาดโพลิติน นอกจากนั้นก็ยังมีเครื่องช้อน

ไฟฟ้าด้วย ซึ่งการเบี้อปลานั้นส่งผลกระทบอย่างมหาศาล เนื่องจากทำให้สัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ตามมา เช่น การเบี้อปลาในแต่ละครั้งจะทำให้ปลาเล็กปลาน้อย หรือ ลูกปลานานาชนิดได้ตายตามไป ทั้งนี้การเบี้อปลาในแต่ละครั้งจะทำให้ปลาตายประมาณ 200 ตัว หอยก็ตายตามไปด้วย (หอยจ๋อยตาย) ส่วนการใช้เครื่องช็อตไฟฟ้าในการช็อตแต่ละครั้งจะส่งผลให้ปลาตายในระยะ 1 เมตร (ตายทั้งที่เป็นปลาเล็กและปลาใหญ่) ซึ่งการใช้เครื่องช็อตไฟฟ้าในการจับปลา ส่วนมากจะลักลอบใช้ตอนกลางคืน

“ที่ผ่านมามีส่วนมากจะช็อตตลอดคืนเพื่อให้ได้ปลาจำนวนมาก”) ส่งผลให้ปลาตายจำนวนมาก

1.2 การจับปลาในฤดูวางไข่ คือ ช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม ของทุกปี ส่งผลให้ปลาไม่ขยายพันธุ์เท่าที่ควร

(2) การขยายตัวของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นจากแต่ก่อน กล่าวคือ คราวเรือนเพิ่มประชากรเพิ่มขึ้น ส่งผลให้จำนวนคนที่ลงไปใช้ประโยชน์ในบึงมีเพิ่มขึ้นจากแต่ก่อน ส่งผลให้จับปลาได้จำนวนน้อยลง เพราะคนหาปลามากขึ้น ปลาที่ลดจำนวนลง

(3) การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง

3.1 ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำโขงที่ขึ้นลงไม่เป็นปกติ เหมือนสมัยแต่ก่อน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ และ โครงการขนาดใหญ่ในลำน้ำโขง เช่น การสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขง ทำให้ปลาไม่อพยพมาวางไข่ ซึ่งทำให้ปลามีจำนวนน้อยลงไม่เฉพาะในบึงเท่านั้น แต่น้อยลงในลำน้ำโขงโดยภาพรวม

ผลกระทบ ส่งผลให้คนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขง บริเวณบ้านปากห้วยม่วงหาปลาจากบึงได้น้อยลง และต่อไปอาจจะหาปลาไม่ได้เลย ในขณะที่เดียวกันห้วยโขอาหารของสัตว์น้ำก็ถูกทำลาย เนื่องจากการเบี้อปลาทำให้ปลาเล็กปลาน้อย สาหร่ายน้ำจืด (เทา แหน) ตายไปด้วย และไม่เกิดขึ้นมาอีก หอยตัวไม่อ้วน ซึ่งส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงในการพึ่งพิงอาหารจากบึง อาหารมีน้อยลง รายได้น้อยลง แต่ในขณะเดียวกันก็มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นจากการต้องซื้ออาหารจากตลาด การดำเนินชีวิตลำบากมากขึ้น

4.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบึงในแม่น้ำโขง

การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบึงในแม่น้ำโขง ที่ผ่านมายังไม่มีการมีส่วนร่วมในการจัดการ เพราะยังไม่มีการสร้างการมีส่วนร่วม แต่เป็นการขอความร่วมมือ กล่าวคือ กลุ่มแกนนำในหมู่บ้านปากห้วยม่วงที่มองเห็นปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรในบึง การใช้ประโยชน์ที่ส่งผลกระทบต่อบึง และระบบนิเวศ จึงได้ขอความร่วมมือ กับกลุ่มผู้เข้ามาใช้ประโยชน์จากบึง (จากหมู่บ้าน

ข้างเคียง) ว่าไม่ให้จับปลาโดยใช้ไฟฟ้าช็อต ไม่ใช้ยาเบื่อ แต่คนในชุมชนข้างเคียง และคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงเอง ก็ยังจับปลาโดยใช้วิธีดังกล่าวอยู่เช่นเดิม ส่งผลให้ปัญหาไม่มีการแก้ไข

การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงที่ผ่านมา พ.ศ. 2551 ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงได้ทำโครงการพัฒนา คือโครงการการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพพื้นที่ชายฝั่งแม่น้ำโขงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การทำโครงการดังกล่าวชุมชนบ้านปากห้วยม่วงได้ทำการฟื้นฟูพื้นที่ตลิ่งริมแม่น้ำโขงโดยการปลูกต้นไม้ตามริมตลิ่ง เพื่อไม่ให้ตลิ่งพังลงทับถมบึงในแม่น้ำโขงและส่งผลให้บึงตื้นเขิน ผลการปลูกต้นไม้ตามริมตลิ่งจะช่วยป้องกันตลิ่งริมแม่น้ำโขงไม่ให้พังได้ ซึ่งสามารถช่วยลดปัญหาบึงตื้นเขินได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการห้ามไม่ให้ใช้ยาเบื่อ และเครื่องช็อตไฟฟ้า เป็นเครื่องมือในการจับปลา แต่อย่างไรก็ตามการห้ามดังกล่าวไม่เกิดผลนัก ยังมีการใช้ยาเบื่อ และเครื่องช็อตไฟฟ้าในการจับปลาอยู่ทุกวัน (การห้ามดังกล่าวเป็นการพูดคุยในวงของคณะกรรมการหมู่บ้าน และมีการประชาสัมพันธ์ให้กับลูกบ้านรับทราบ แต่ยังไม่มีการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนแต่อย่างใด)

การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง และชุมชนข้างเคียงในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงปัจจุบัน กล่าวคือ จากการดำเนินงานวิจัย ทำให้เกิดการจัดการบึงอย่างมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการร่วมกันสร้างกฎระเบียบในการจัดการบึง ซึ่งกฎระเบียบที่ได้ มีทั้งหมด 7 ข้อ ดังนี้

1. ห้ามจับปลาโดยใช้สารพิษทุกชนิด
2. ห้ามจับปลาในบึงโดยใช้ไฟฟ้าช็อต
3. ห้ามจับปลาโดยสูบน้ำออกบึง
4. ห้ามทำลายระบบนิเวศในบึง
5. ห้ามจับปลาในฤดูวางไข่(เม.ย.-พ.ค.)
6. ทุกปีต้องมีการปล่อยปลาในบึงทะเลใหญ่
7. ผู้ใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 5,000 บาท

ปัจจุบันคนในชุมชนบ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว ถ้าจะลงไปหาจับปลา หรือใช้ประโยชน์จากบึงส่วนมากจะมาขวนญาติพี่น้อง หรือคนในหมู่บ้านปากห้วยม่วงลงไปจับปลาพร้อม นอกจากนี้คนในชุมชนบ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว และคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงเอง ยังช่วยกันดูแลรักษาบึง ไม่ให้คนจากที่อื่น ที่ไม่รับรู้กฎระเบียบร่วมกัน ลงมาใช้ประโยชน์โดยผิดๆ มีการสอดส่องดูแลร่วมกัน เพราะเวลาลงไปจับปลาเอง ถ้าคนอื่นมาใช้เครื่องมือหรือวิธีการจับปลาที่ผิดๆ ก็จะห้าม และบอกให้รู้ถึงกฎระเบียบ และปัญหา ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น หรือ บางคนก็นำเรื่องดังกล่าวมาบอกกรรมการหมู่บ้าน หรือ ทีมวิจัย เพื่อให้ไปตักเตือน ห้ามปามต่อไป ทั้งนี้ปัจจุบันตั้งแต่หลังการทำงานวิจัยมา ยังไม่พบการใช้ประโยชน์แบบผิดๆแต่อย่างใด

4.6 รูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี จากการดำเนินงานวิจัยสามารถค้นพบรูปแบบการ

สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน (คือ บ้านปากห้วยม่วง บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับบ้านปากห้วยม่วง และคนในชุมชนทั้ง 2 ชุมชนดังกล่าว ลงมาใช้ประโยชน์บึงในชุมชนจำนวนมาก) ในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง คือ การสร้างการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงาน และขั้นตอนดังนี้

4.6.1 การชี้แจงโครงการ ได้มีการเชิญให้ผู้นำในหมู่บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว เข้าร่วม ในเวทีชี้แจงการทำโครงการวิจัย เพื่อให้รับทราบขั้นตอนกระบวนการวิจัยร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยที่สำคัญๆ ซึ่งการเข้าร่วมชี้แจงโครงการดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการรับรู้ถึงปัญหาร่วมกับคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง และเห็นความสำคัญในการดำเนินงานวิจัย เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

4.6.2 ศึกษาข้อมูลปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ จากการใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขง บริเวณบ้านปากห้วยม่วงร่วมกัน ซึ่งในขั้นตอนการศึกษาข้อมูลดังกล่าว คนในชุมชน และผู้นำในชุมชน บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าวจะเข้ามามีส่วนร่วมหลัก อยู่ 2 ขั้นตอน คือ การให้ข้อมูล และ ตรวจสอบข้อมูลเพื่อ ความถูกต้องและครบถ้วนร่วมกัน กล่าวคือ ทางทีมวิจัยและอาสาสมัครทีมวิจัยได้ลงเก็บข้อมูลกับหมู่บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว ซึ่งในกระบวนการเก็บข้อมูลของทีมวิจัยและอาสาสมัครทีมวิจัยนั้น จะมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนถึงปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ ที่เกิดขึ้นในบึงแม่น้ำโขง วิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวโน้มผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้เห็นความสำคัญของปัญหาร่วมกัน ส่วนในกระบวนการตรวจสอบข้อมูล นอกจากจะ ได้มีการตรวจสอบข้อมูล แล้วยังเป็นการสร้างการรับรู้ร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ส่งผลให้คนในชุมชนบ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว และ บ้านปากห้วยม่วงเอง ได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล และในขณะเดียวกัน ก็รับรู้ข้อมูลร่วมกัน นำไปสู่การตระหนักถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ในแม่น้ำโขง ดังจะเห็นได้จาก เมื่อมีการทำกระบวนการดังกล่าว นั้น การใช้เครื่องมือจับปลาที่ไม่ถูกต้องเริ่มลดลง เนื่องจากการรับรู้ และพูดคุยบอกต่อกันอย่างแพร่หลาย

4.6.3 การกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา ในกระบวนการดังกล่าว ผู้นำชุมชนบ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว และคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางแก้ไข จากปัญหา สาเหตุ ผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งจากการมีส่วนร่วมดังกล่าว นำไปสู่การให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา การปฏิบัติตาม สอดส่องดูแลรักษาช่วยเหลือกัน

4.6.3 การสร้างกฎระเบียบการจัดการบึงอย่างมีส่วนร่วม จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ที่ผ่านมา ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงได้พยายามแก้ไขปัญหาโดยการห้ามไม่ให้ผู้คนใช้เครื่องมือจับปลาที่ไม่ถูกต้อง คือ ไซยา เบื่อ แต่การห้ามดังกล่าว ไม่มีกฎระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน เพียงแต่เป็นการพูดคุยระดับกรรมการหมู่บ้านที่เห็นความสำคัญของปัญหา และมีความต้องการที่จะแก้ไข ได้พูดคุยและมีการประชาสัมพันธ์ให้รับรู้ถึงการห้าม แต่ก็ไม่ได้ผล ดังนั้นจึงมีการสร้างกฎระเบียบอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว การดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้ได้กฎระเบียบการจัดการบึงของชุมชนและชุมชนข้างเคียง คนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงได้มีส่วนร่วมในการสร้างกฎระเบียบร่วมกัน

4.6.4 การสร้างการรับรู้กฎระเบียบการจัดการบ่งให้กับคนในชุมชนและคนนอกชุมชน เนื่องจากคนที่ลงไปใช้ประโยชน์ในบ่งมีทั้งคนในชุมชน และชุมชนข้างเคียง ประกอบกับ สภาพพื้นที่ที่ถือต่อการลงไปใช้ประโยชน์อย่างสะดวกสบาย เช่น มีท่าลงไปใช้ประโยชน์ทั้งหมด 8 ท่า ดังนั้นเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ถูกต้องเป็นไปตามกฎระเบียบ จึงต้องมีการสร้างการรับรู้เรื่องกฎระเบียบ อันจะนำไปสู่การจัดการบ่งอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน การสร้างการรับรู้ในการจัดการบ่งในแม่น้ำโขง บ้านปากห้วยม่วง ระหว่างคนในชุมชนและชุมชนข้างเคียง มีรายละเอียดการสร้างการรับรู้ 2 กิจกรรมดังนี้

(1) การปักป้ายบอกกฎระเบียบ และเขตการอนุรักษ์ หลังจากได้มีสร้างกฎระเบียบการจัดการบ่ง ทีมวิจัยก็ได้มีการทำป้าย เป็น 2 ประเภทคือ ป้ายบอกกฎระเบียบการจัดการ จำนวน 5 แผ่น และ ป้ายบอกเขตการอนุรักษ์พันธุ์ปลา จำนวน 2 แผ่น ป้ายบอกกฎระเบียบการจัดการ ติดทั้งหมด 5 จุด ซึ่งเป็นจุดที่จะลงไปใช้ประโยชน์ในบ่ง คือ จุดที่ 1 ท่าปากดาละบัด จุดที่ 2 ท่าบ่งกะเลใหญ่ จุดที่ 3 ท่าศาลาแดง จุดที่ 4 ท่าด่าน และ จุดที่ 5 ศาลาประชาคม ส่วนป้ายบอกเขตการอนุรักษ์พันธุ์ปลา (ติดบริเวณการอนุรักษ์) ติดทั้งหมด 2 จุด คือ จุดที่ 1 บ่งกะเลใหญ่ จุดที่ 2 ศาลาแดง จากการปักป้ายดังกล่าวส่งผลให้ ชุมชนและชุมชนข้างเคียงได้รับรู้ถึงกฎระเบียบที่วางไว้และขยายผลประชาสัมพันธ์ต่อไป มีรูปภาพการดำเนินงาน ดังนี้

ป้ายบอกกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากบ่งและป้ายบอกเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาในบ่ง

(2) การสร้างการรับรู้ผ่านผู้นำ เพื่อให้ผู้นำหมู่บ้านรับรู้และประชาสัมพันธ์ต่อให้คนในชุมชนได้รับรู้ร่วมกัน กล่าวคือ เมื่อได้กฎระเบียบการจัดการบ่งที่ชัดเจนแล้ว ทางทีมวิจัยบ้านปากห้วยม่วงได้จัดทำหนังสือชี้แจงกฎระเบียบดังกล่าวไปยังผู้นำในหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านพรสวรรค์ และ บ้านคำจ้าว (เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่บ่งในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมากที่สุด) เพื่อให้ได้รับทราบอย่างชัดเจน และมีการประชาสัมพันธ์ต่อกับสมาชิกในหมู่บ้านได้รับทราบด้วย

ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างกฎระเบียบอย่างมีส่วนร่วม และสร้างการรับรู้ผ่านผู้นำ คือ คนในชุมชน และชุมชนข้างเคียงที่ลงมาใช้ประโยชน์ในชุมชนปฏิบัติตามกฎระเบียบ ไม่ละเมิด ซึ่งส่งผลให้ปัญหาที่เกิดขึ้น ลดน้อยลง คือ ปัจจุบันไม่ค่อยได้พบเห็นการใช้ยาเบื่อ เครื่องช็อตไฟฟ้าเป็นเครื่องมือในการจับปลาแล้ว

อีกทั้งเมื่อคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง และหมู่บ้านอื่นๆ จะลงมาใช้ประโยชน์จากบึงในปัจจุบัน ส่วนมากจะไม่กล้าลงไปใช้ประโยชน์โดยลำพัง จะมาชวนคนในบ้านปากห้วยม่วงพาลงไปใช้ประโยชน์ จับปลาพร้อมกัน

4.6.5 การปลูกจิตสำนึกในการจัดการบึงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน คือ การปล่อยปลาอย่างมีส่วนร่วม เพื่อปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรร่วมกัน ให้รู้ถึงความสำคัญของการจัดการดำรงชีวิต มีจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของที่ต้องอนุรักษ์และจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน อีกทั้งเป็นการเพิ่มจำนวนปลาลงในแม่น้ำโขงด้วย ขั้นตอนการดำเนินการ คือ ชี้แจงความสำคัญของการจัดปล่อยปลา และได้จัดทำพิธีทางศาสนานำปลาที่จะเอาไปปล่อยมารวมกันให้พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ ก่อนนำไปปล่อยลงสู่แม่น้ำโขงร่วมกัน พร้อมกับปักป้ายบอกเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา และป้ายบอกกฎระเบียบการอนุรักษ์ ผลการดำเนินงาน ส่งผลให้ คนในชุมชนได้ร่วมพิธีทางศาสนา และได้ปล่อยปลาลงแม่น้ำโขงร่วมกัน ปลาในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีจำนวนมากขึ้น และ คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร และ ร่วมพิธีทางศาสนาด้วยกัน มีรูปภาพการดำเนินงาน ดังนี้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

โครงการวิจัย การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการน้ำในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำข้าว ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งมีส่วนร่วมโดยการร่วมคิดร่วมวางแผน ตลอดจนร่วมในการจัดการจัดการน้ำในแม่น้ำโขง บริเวณบ้านปากห้วยม่วง ทั้งนี้ร่วมทำงานวิจัยตั้งแต่ระยะแรกจนระยะสุดท้าย เริ่มตั้งแต่ การวางแผน การทำงาน แบ่งบทบาทหน้าที่ การศึกษาข้อมูล ปฏิบัติการการ ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลเชิงวิจัย

5.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านปากห้วยม่วง หมู่ที่ 1 มีเนื้อที่ 3,000 ไร่ มีประชากรรวม 172 ครัวเรือน 752 คน อาณาเขต ทิศเหนือ จด แม่น้ำโขง ทิศใต้ จด บ้านหนองฟานเย็น ทิศตะวันออก จด บ้านพรสวรรค์ ทิศตะวันตก จด บ้านเหล่างาม การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ จับปลาจากแม่น้ำโขง ทำนา ทำไร่ (มันสำปะหลัง ทำปอ ปลูกยางพารา) ทำสวน (มะขามหวาน ลำไย) รับจ้าง เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ การนับถือศาสนาวัฒนธรรม และความเชื่อ ชาวบ้านปากห้วยม่วง นับถือศาสนาพุทธ ทุกครัวเรือน มีเรื่องความเชื่อของหมู่บ้านเกี่ยวกับ การบูชาเจ้าปู่ตา ชาวบ้านเชื่อฟังผู้นำ มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี มีการทำบุญตักบาตรทุกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีและเทศกาลที่สำคัญก็มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น เทศกาลสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุและขอพร เทศกาลปีใหม่มีการแลกเปลี่ยนของขวัญซึ่งกันและกัน เพื่อความรักสามัคคีที่ดีต่อกัน

5.2 สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ และการใช้ประโยชน์จากน้ำและเขตโดยรอบน้ำในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง

5.2.1 สภาพพื้นที่และระบบนิเวศแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง สามารถจำแนกระบบนิเวศย่อยต่างๆ ออกเป็น 14 ระบบนิเวศ ดังนี้

- (1) บุ่ง คือแอ่งน้ำ หรือหนองน้ำ ที่อยู่บริเวณแม่น้ำโขงซึ่งจะถูกน้ำโขงท่วมในช่วงฤดูฝนของทุกปี เมื่อน้ำลดลงจะมีน้ำขังกลายเป็นแอ่งน้ำรูปแบบต่างกันไป
- (2) แก้ง คือ บริเวณที่มีลักษณะน้ำไหลเชี่ยวผ่านคันหิน

- (3) เวิน คือ บริเวณที่มีลักษณะ น้ำไหลหมุนกลับ ทำให้เกิดสภาพน้ำนิ่งหรือไหลช้า
- (4) น้ำก้อง(ก้องแก้ง) มีลักษณะมีหินก้อนใหญ่ก้อนน้ำไว้หลังก้อนหินเรียกว่าก้องน้ำ
- (5) ตาดหิน มีลักษณะ หินแบบราบบางส่วนถูกน้ำด้วย
- (6) คอน คือ บริเวณที่น้ำโขงไหลผ่านเข้ามาเป็นช่อง หรือเป็นร่องน้ำ จะเห็นได้ชัดเจน

ในช่วงต้นฤดูฝน

- (7) หาด มีลักษณะเป็นหาดทรายอยู่ริมน้ำ จะเห็นได้ในฤดูแล้ง
- (8) ถ้ำ มีลักษณะหินวางทับซ้อนกันหรือน้ำกัดเซาะทำให้เกิดเป็นโพรงหินขึ้นมา
- (9) ผา มีลักษณะเป็นหินสูงชันคล้ายกำแพง
- (10) ดอน มีลักษณะเป็นเกาะแก่งหินกลางแม่น้ำโขง
- (11) ห้วย คือร่องน้ำ ที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง
- (12) คัน มีลักษณะเป็นหินเรียงรายยื่นออกไปในแม่น้ำโขง
- (13) ช่ง มีลักษณะของผืนน้ำที่เว้าแหว่งเข้าไปในหาด หรือบึง หรือคัน
- (14) โมย มีลักษณะเป็นทั้งคันดินหรือคันหิน ที่ยื่นออกมาสู่แม่น้ำโขง แต่จะยื่นมากไม่

เท่าคันหิน

5.2.2 บุ่งในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง บุ่งในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีทั้งหมด 15 แห่ง รวม 35 ไร่ มีสภาพเป็นบุงดินและบุงหิน มีความลึกตื้นสลับกันไป ความสำคัญของบุง เป็นพื้นที่เพาะพันธุ์ปลาในฤดูวางไข่ และเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชนในการหาปลา หาหอย เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักต่างๆ และหาพืชผักจากธรรมชาติ ประมาณการรายได้ต่อปี จากการใช้ประโยชน์ในบุงทั้งหมด 15 บุง (ประมาณการภาพรวมของผู้เข้าใช้ประโยชน์ทั้งหมด) ซึ่งเป็นรายได้ยังไม่หักต้นทุน ประมาณ 99,300 บาท

5.3 การใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง

บุงเป็นสถานที่พึ่งพิงของชุมชนชาวบ้าน คนในชุมชนปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียง จะพึ่งพิงบุงเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จากบุงจะมีหลากหลายชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง และชุมชนที่อยู่ไกล แต่ส่วนมากชุมชนที่ลงไปใช้ประโยชน์เป็นประจำทุกวัน คือ บ้านปากห้วยม่วงและ หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง เช่น บ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว (จำนวนคนที่มาหาปลาในบุง บ้านใกล้เคียงเฉลี่ยวันละ 4-5 คน บ้านปากห้วยม่วง เฉลี่ย วันละ 6-7 คน) ช่วงเวลาในการหาปลาในบุง คือ ช่วงบ่ายเป็นต้นไป เพื่อที่จะเอาขึ้นมากินตอนเย็น สาเหตุที่มีชุมชนหลากหลายชุมชนลงมาใช้ประโยชน์ในบุง เนื่องจากบุงมีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับพื้นที่ของบ้านอื่นๆ บางบ้านก็จะไม่มีบุง การเดินทางลงไปสู่บุงสามารถที่จะลงไปได้ทั้งหมด 8 เส้นทาง หรือ 8 ท่า คือ ท่าร่องไฮ ท่านาโป่งขาม ท่าบ้านพรสวรรค์ ท่าปากฮ่อง บ้าน ท่ากกเหินม่อน ท่าสวนยู ท่าคำจ้าว และ ท่ายางเคียว หรือ หาดห้วยม่วง ซึ่งสะดวกสบายต่อผู้ลงมาใช้ประโยชน์

ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียง (บ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว) ใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ใช้ทำประมง (ปลา กุ้ง หอย มง) และ ทำการเกษตร หรือ เกษตรริมบึง (ปลูกข้าว ถั่วฝักยาว ถั่วลิสง หอม กระเทียม) และเก็บผัก ธรรมชาติต่างๆ ที่ขึ้นบริเวณริมบึง ซึ่งขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อนำมาประกอบอาหาร การใช้ประโยชน์ดังที่กล่าว มามีปฏิทินการใช้ประโยชน์ดังนี้

5.3.1 เครื่องมือ และวิธีการที่ใช้จับปลาในบึง มีทั้งหมด 14 ชนิด ดังนี้ มอแซก มอ ง ฟัง แห แ่ง สวิง ฉมวก ลอบปลา ลอบกุ้ง ไซ เบ็ดซัด จั่น มอซำ มอไหล กางมองปู

5.3.2 ผลที่เกิดขึ้นจากการทำประมง การทำประมงในบึงแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง และชุมชนใกล้เคียงนั้น นอกจากจะได้ปลา ยังได้กุ้ง หอย และแมงต่างๆ นำมาทำอาหารได้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

(1) ปลา ปลาที่พบมากในบึงส่วนมากจะเป็นปลาตัวที่มีขนาดเล็ก (ไม่ใหญ่ เท่าปลาที่อยู่ในแม่น้ำโขง) ปลาพบมากที่สุด ในบึง มีดังนี้ ปลาก้าง, ปลาอีเก้ง, ปลาบู่, ปลาขาว, ปลาสิ่ว, ปลา สร้อย, ปลาลาด (ลาย), ปลากด, ปลาเค็ง (แต่ตัวเล็ก), ปลากะตัง, ปลาหอกกล้วย, ปลาอีเก้ง, ปลานาง, ปลาชะ แง, ปลากดน้อย ปลาสิ่วน้อย, ปลาเปลี่ยนน้อย, ปลาปาก, ปลาคัง, ปลาบักบานน้อย, ปลาแซ่วไก่

(2) กุ้ง กุ้งที่ในบึง มี 3 ชนิด คือ กุ้งน้อย (กุ้งที่มีขนาดเล็ก) ใหญ่ (กุ้งที่มีขนาด ใหญ่) และกุ้งฝอย

(3) หอย หอยที่ หาได้จากบึงในแม่น้ำโขง มีทั้งหมด 9 ชนิด ดังนี้ หอยตาแดง, เล็บม้า, หอยกว้าง, หอยกี้, หอยเหล็กจาน, หอยทราย, หอยกาบยาง, หอยเล็บม้า, และหอยขม การนำมาทำเป็น อาหารส่วนมากจะนำมาต้ม หรือ แกง

(4) แมง แมงที่หาได้จากบึงในแม่น้ำโขง และสามารถนำมาทำเป็นอาหารได้ มีทั้งหมด 10 ชนิด ดังนี้ แมงจวดน้ำ, แมงข้าวสาร, แมงตับเต่า, แมงดา, แมงอีด, แมงละง่า, แมงซอน, แมง หงอนขวน, แมงมัน, และแมงหัวควย, ทั้งนี้แมงที่หาได้ดังกล่าวจะเอามาทำเป็นอาหาร โดยส่วนมากจะนำมาคั่ว (เครื่องมือในจับแมง คือ สวิง ผู้ที่ลงไปจับได้ส่วนมากเป็นผู้หญิง

(5) เขียด เขียดที่ในบึง มีทั้งหมด 8 ชนิด ดังนี้ เขียดโม้ง, เขียดขาคำ, เขียด ตะแอะ, เขียดแม่หนาว, เขียดทราย, เขียดเงา, เขียดน้ำเต้า, เขียดไม้หิน

(6) ปู ปูที่พบในบึง มีทั้งหมด 5 ชนิด ดังนี้ กะปูลู, กะแป้ง, ปูตาม, ปูหิน และปู นา

(7) สัตว์อื่นๆ นอกจากสัตว์ที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีสัตว์อื่นๆ ที่พบในบริเวณบึง อีก คือ ตั๊กแตน แมงชะหนูน กบ และจิ้งหรีด เป็นต้น

5.3.3 เกษตรริมบึง เป็นการปลูกเพื่อบริโภค จะเริ่มปลูกตั้งแต่เดือนธันวาคมของทุกปี พื้นที่ในการปลูกก็เป็นพื้นที่ที่มีการจับจองมาตั้งแต่อดีต และเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น จุดเด่นของการปลูกพืชริมบึงคือ ไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยหรือ ย่ำฆ่าแมลงใดๆ ก็สามารถได้ผลผลิตที่สวยงาม เป็นจำนวนมากได้นอกจากนี้หากปีไหนที่น้ำในแม่น้ำโขงมีจำนวนมากในฤดูน้ำหลาก ก็จะส่งผลให้การปลูกพืชในช่วงน้ำลดได้ผลผลิตดี เพราะน้ำได้พัดพาตะกอนดิน แร่ธาตุต่างๆ มาทับถมอยู่ในดินเป็นจำนวนมาก

(1) **พืชที่ปลูกริมบึง หรือ ริมโขง** พืชที่ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงนิยมปลูกในริมบึง มีทั้งหมด 13 ชนิด ดังนี้ ข้าว, ถั่วลิสง, หอมแดง (ขึ้นดีในบริเวณที่เป็นดินล้นมีตะกอนทับถม), กระเทียม (ขึ้นดีในบริเวณที่เป็นดินที่มีความชุ่มชื้นสูง), มันแกว (ขึ้นดีในบริเวณที่เป็นดินทราย), มะเขือเทศ, ถั่วฝักยาว/สั้น, ถั่วกุ่ม (พุ่ม) (ไม่มีเครือ), ปลูกผักกาด, ผักชี, ผักหอม, มันเทศ และข้าวโพด

5.3.4 พืชผักธรรมชาติ ชุมชนสามารถเริ่มเก็บหาได้ตั้งแต่ช่วงน้ำลด เดือน มกราคม จนถึงต้นเดือนมิถุนายน ของทุกปี ผักธรรมชาติที่ชุมชนสามารถนำมาประกอบอาหารได้ (เลี้ยงคนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงได้อย่างทั่วถึง) มีทั้งหมด 33 ชนิด ดังนี้ ค้างคัม, ค้างขม, หางหมา (นำมาทำแกงอ่อม), จี่เถา (นำมาทำแกงอ่อม), แว่น, หมี่สั้น, แหน, เทา, กระโดนน้ำ, ยาหม่อง (กินสด แก้วหัวคัดจุมุก), ชีช้าง, ยอดไค้ (ประกอบอาหาร และเครื่องเคียง), ผักกุ่ม (นำมาทำเป็นผักดอง), ดีแซ่, หมี่หนาม, อีเตาะ (ขม), เส้นโค, ล้นปิ่น, ก้างตรง, กาด/ขาด (นำมาทำเป็นผักดอง), ชีธรรมดา, ชีหอม, ชีบ้าน, กาดห่อ, ผักไฮ้ไก่, เอื้อเหาะ (ผักพา), นาวน้ำ, ยุ่มตีนหมี, มันแกว, ผักไฮ้เป็ด, ผักโหม, ผักกาดนา, ผักกาด,

5.3.5 พืชที่เป็นประโยชน์ต่อปลาในบึง บริเวณบึงที่มีพืชจำพวกจอก แหน ต้นไค้อยู่ จะพบว่าบริเวณนั้นจะมีปลาจำนวนมาก เพราะว่าพืชจำพวกจอก แหน และรากต้นไค้จะเอื้อต่อการอยู่อาศัยของปลา หรือ เป็นที่อยู่อาศัยของปลา นอกจากนี้ยังพบว่าสาหร่ายต่างๆ ที่อยู่ในน้ำ จะเป็นอาหารของปลาอีกชนิดหนึ่งที่ทำให้ปลามีชีวิตอยู่ได้

ประโยชน์ที่ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงได้จากบึงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วงที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าบึงมีความสำคัญต่อคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงเป็นอย่างมาก กล่าวคือ มีทั้งเชิงคุณค่าและมูลค่า เป็นสถานที่ที่สร้างอาชีพ สร้างรายได้ เป็นสถานที่แห่งการพึ่งพิงระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน ให้คนเกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เป็นต้น

5.4 ความสัมพันธ์ของบึงในแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง

จากประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากบึงในแม่น้ำโขงนั้น ถือได้ว่าบึงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีความสัมพันธ์ โดยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียง กล่าวคือ ตั้งแต่เริ่มลด และเริ่มมองเห็นบึง เดือนธันวาคม เรือไปจนถึงฤดูน้ำขึ้นอีกครั้ง คือ ช่วงเดือนมิถุนายนเป็นต้นไป (ทั้งหมด 7 เดือน) คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงก็จะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับบึงในแม่น้ำโขง ไม่ว่าจะเป็น การทำการเกษตร การทำการประมง การเลี้ยงสัตว์และการเก็บผักธรรมชาติ ทั้งนี้คนในชุมชนที่มีชีวิตสัมพันธ์

กับบุงก็มีอยู่ทุกเพศทุกวัย คือ แม่บ้าน พ่อบ้าน ผู้หญิง ผู้ชาย และเด็ก เนื่องจากบุงดังกล่าวนอกจากจะเป็นที่ทำมาหากินเลี้ยงชีพแล้ว ยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจคนในชุมชนอีกด้วย

5.5 ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง

บุงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วงในปัจจุบันเริ่มมีการถูกทำลายจากการใช้ประโยชน์ของชุมชน และชุมชนใกล้เคียงเอง ไม่ว่าจะเป็นถูกทำลายจากการใช้เครื่องมือไม่เหมาะสม ส่งผลให้ระบบนิเวศถูกทำลาย ปลาลดจำนวนลง ดังรายละเอียด ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบดังนี้

5.5.1 ปัญหา จับปลาได้จำนวนน้อยลง กล่าวคือ ปัจจุบันการจับปลาในบริเวณบุงในแม่น้ำโขง ได้จำนวนลดน้อยลงจากในอดีต และต้องใช้เวลาในการจับปลานานขึ้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการจับปลาในอดีตกับปัจจุบันนั้น การจับปลาในอดีตจะใช้เวลาน้อยแต่ได้ปลาจำนวนมาก ในขณะที่การจับปลาในปัจจุบันใช้เวลาในการจับจำนวนมากขึ้น แต่ปลาที่ได้จะได้น้อยกว่าในอดีต หรือบางครั้งก็ได้เท่ากับในอดีตที่จับใช้เวลาน้อยกว่า

“ 3-4 ปีหลังมานี้ จำนวนปลาที่อยู่ในบุงมีจำนวนน้อยลงกว่าเดิม เพราะซ่อนไม่ได้เหมือนเดิม คิดว่าปลาไม่ค้ำบุง หรือ ปลาไม่นิยมมาอยู่บุง ”

สาเหตุ การจับปลาได้จำนวนน้อยลง สามารถจำแนกสาเหตุออกเป็น 3 สาเหตุหลัก คือ เกิดจากการใช้ประโยชน์ของคนพื้นที่ การขยายตัวของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง มีรายละเอียดดังนี้

(1) สาเหตุเนื่องจากการใช้ประโยชน์ของคนพื้นที่ มีดังนี้

1.1 การใช้เครื่องมือจับปลาที่หวังให้ได้ปลาในจำนวนมากๆ เพื่อนำปลาไปขาย
เครื่องมือดังกล่าว คือ การเบี๊ยะปลาโดยใช้ รากโลติง ดันจะลองคอก และขาดโพลิติน นอกจากนี้ก็มีเครื่องช็อตไฟฟ้าด้วย ซึ่งการเบี๊ยะปลานั้นส่งผลกระทบอย่างมหาศาล เนื่องจากทำให้สัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ตาตาม เช่น การเบี๊ยะปลาในแต่ละครั้งจะทำให้ปลาเล็กปลาน้อย หรือ ลูกปลานานาชนิดได้ตายตามไป ทั้งนี้การเบี๊ยะปลาในแต่ละครั้งจะทำให้ปลาตายประมาณ 200 ตัว หอยก็ตายตามไปด้วย (หอยจ้อยตาย) ส่วนการใช้เครื่องช็อตไฟฟ้าในการช็อตแต่ละครั้งจะส่งผลให้ปลาตายในระยะ 1 เมตร (ตายทั้งที่เป็นปลาเล็กและปลาใหญ่) ซึ่งการใช้เครื่องช็อตไฟฟ้าในการจับปลา ส่วนมากจะลักลอบใช้ตอนกลางคืน

“ที่ผ่านมามีส่วนมากจะช็อตตลอดคืนเพื่อให้ได้ปลาจำนวนมาก ” ส่งผลให้ปลาตายจำนวนมาก

1.2 การจับปลาในฤดูวางไข่ คือ ช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม ของทุกปี ส่งผลให้ปลาไม่ขยายพันธุ์เท่าที่ควร

(2) การขยายตัวของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นจากแต่ก่อน กล่าวคือ คราวเรือนเพิ่มประชากรเพิ่มขึ้น ส่งผลให้จำนวนคนที่ลงไปใช้ประโยชน์ในบึงมีเพิ่มขึ้นจากแต่ก่อน ส่งผลให้จับปลาได้จำนวนน้อยลง เพราะคนหาปลามากขึ้น ปลาก็ตกจำนวนลง

(3) การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง

3.1 ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำโขงที่ขึ้นลงไม่เป็นปกติ เหมือนสมัยแต่ก่อน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ และ โครงการขนาดใหญ่ในลำน้ำโขง เช่น การสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขง ทำให้ปลาไม่อพยพมาวางไข่ ซึ่งทำให้ปลามีจำนวนน้อยลงไม่เฉพาะในบึงเท่านั้น แต่น้อยลงในลำน้ำโขงโดยภาพรวม

ผลกระทบ ส่งผลให้คนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงหาปลาจากบึงได้น้อยลง และต่อไปอาจจะหาปลาไม่ได้เลย ในขณะเดียวกัน ห่วงโซ่อาหารของสัตว์น้ำก็ถูกทำลาย เนื่องจากการเบียดปลาทำให้ปลาเล็กปลาน้อย สัตว์น้ำจืด (เทา แหน) ตายไปด้วย และไม่เกิดขึ้นมาอีก หอยตัวไม่อ้วน ซึ่งส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงในการพึ่งพิงอาหารจากบึง อาหารมีน้อยลง รายได้น้อยลง แต่ในขณะเดียวกันก็มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นจากการต้องซื้อหาอาหารจากตลาด การดำเนินชีวิตลำบากมากขึ้น

5.6 การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบึงในแม่น้ำโขง ที่ผ่านมายังไม่มีการมีส่วนร่วม แต่อย่างใด เพียงแต่มีการขอความร่วมมือว่าไม่ให้จับปลาโดยใช้ยาเบื่อ และเครื่องช็อตไฟฟ้า แต่คนในชุมชนข้างเคียงและคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงเอง ก็ยังจับปลาโดยใช้วิธีดังกล่าวอยู่เช่นเดิม ส่งผลให้ปัญหาไม่มีการแก้ไข ส่วนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืดใหญ่ พันธุ์พื้นที่ดลิ่งริมน้ำโขงโดยการปลูกต้นไม้ตามริมตลิ่ง เพื่อไม่ให้ตลิ่งพังลงทับถมบึงในแม่น้ำโขงและส่งผลให้บึงตื้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง และชุมชนข้างเคียงในการจัดการบึงในแม่น้ำโขง บริเวณบ้านปากห้วยม่วงปัจจุบัน กล่าวคือ จากการดำเนินงานวิจัย ทำให้เกิดการจัดการบึงอย่างมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการร่วมกันสร้างกฎระเบียบในการจัดการบึง ซึ่งกฎระเบียบที่ได้ มีทั้งหมด 7 ข้อ ดังนี้

1. ห้ามจับปลาโดยใช้สารพิษทุกชนิด
2. ห้ามจับปลาในบึงโดยใช้ไฟช็อต
3. ห้ามจับปลาโดยสูบน้ำออกบึง
4. ห้ามทำลายระบบนิเวศในบึง
5. ห้ามจับปลาในฤดูวางไข่(เม.ย.-พ.ค.)
6. ทุกปีต้องมีการปล่อยปลาในบึงทะเลใหญ่

7. ผู้ใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษปรับไม่เกิน ๕๐๐๐ บาท

ปัจจุบันคนในชุมชนบ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว ถ้าจะลงไปหาจับปลา หรือใช้ประโยชน์จากบึงส่วนมากจะมาขวนญาติพี่น้อง หรือคนในหมู่บ้านปากห้วยม่วงลงไปจับปลาพร้อม นอกจากนี้คนในชุมชนบ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว และคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงเอง ยังช่วยกันดูแลรักษามบึง ไม่ให้คนจากที่อื่น ที่ไม่รับรู้กฎระเบียบร่วมกัน ลงมาใช้ประโยชน์โดยผิดๆ มีการสอดส่องดูแลร่วมกัน เพราะเวลาลงไปจับปลาเอง ถ้าคนอื่นมาใช้เครื่องมือหรือวิธีการจับปลาที่ผิดๆ ก็จะห้าม และบอกให้รู้ถึงกฎระเบียบ และปัญหา ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น หรือ บางคนก็นำเรื่องดังกล่าวมาบอกกรรมการหมู่บ้าน หรือ ทีมวิจัย ทั้งนี้ปัจจุบันตั้งแต่หลังการทำงานวิจัยมา ยังไม่พบการใช้ประโยชน์แบบผิดๆเลย

5.7 รูปแบบการสร้างร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี จากการดำเนินงานวิจัยสามารถค้นพบรูปแบบการสร้างร่วมมือระหว่างชุมชน (คือ บ้านปากห้วยม่วง บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับบ้านปากห้วยม่วง และคนในชุมชนทั้ง 2 ชุมชนดังกล่าว ลงมาใช้ประโยชน์บึงในชุมชนจำนวนมาก) ในการจัดการบึงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง คือ การสร้างการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงาน และขั้นตอนหลักดังนี้

5.7.1 การชี้แจงโครงการ ได้มีการเชิญให้ผู้นำในหมู่บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว เข้าร่วม ในเวทีชี้แจงการทำโครงการวิจัย เพื่อได้รับทราบขั้นตอนกระบวนการวิจัยร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยที่สำคัญๆ ซึ่งการเข้าร่วมชี้แจงโครงการดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการถึงปัญหาร่วมกับคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง และเห็นความสำคัญในการดำเนินงานวิจัย ร่วมกัน

5.7.2 ศึกษาข้อมูลปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ จากการใช้ประโยชน์จากบึงในแม่น้ำโขง บริเวณบ้านปากห้วยม่วงร่วมกัน ซึ่งในขั้นตอนการศึกษาข้อมูลดังกล่าว คนในชุมชน และผู้นำในชุมชน บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าวจะเข้ามามีส่วนร่วมหลัก อยู่ 2 ขั้นตอน คือ การให้ข้อมูล และ ตรวจสอบข้อมูลเพื่อ ความถูกต้องและครบถ้วนร่วมกัน กล่าวคือ ทางทีมวิจัยและอาสาสมัครทีมวิจัยได้ลงเก็บข้อมูลกับหมู่บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว ซึ่งในกระบวนการเก็บข้อมูลของทีมวิจัยและอาสาสมัครทีมวิจัยนั้น จะมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนถึงปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ ที่เกิดขึ้นในบึงแม่น้ำโขง วิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวโน้มผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้เห็นความสำคัญของปัญหาร่วมกัน ส่วนในกระบวนการตรวจสอบข้อมูล นอกจากจะ ได้มีการตรวจสอบข้อมูล แล้วยังเป็นการสร้างการรับรู้ร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ส่งผลให้คนในชุมชนบ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว และ บ้านปากห้วยม่วงเอง ได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล และในขณะเดียวกัน ก็รับรู้ข้อมูลร่วมกัน นำไปสู่การตระหนักถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ในแม่น้ำโขง ดังจะเห็นได้จาก เมื่อมีการทำกระบวนการดังกล่าว นั้น การใช้เครื่องมือจับปลาที่ไม่ถูกต้องเริ่มลดลง เนื่องจากมีการรับรู้ และพูดคุยบอกต่อกันอย่างแพร่หลาย

5.7.3 การกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ในกระบวนการดังกล่าว ผู้นำชุมชนบ้านพรสวรรค์ บ้านคำจ้าว และคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางแก้ไข จากปัญหาสาเหตุ ผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งจากการมีส่วนร่วมดังกล่าวนำไปสู่การให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา การปฏิบัติตาม สอดส่องดูแลรักษาช่วยเหลือกันในพื้นที่ตอนการปฏิบัติต่อไป

5.7.4 การสร้างกฎระเบียบการจัดการบุงอย่างมีส่วนร่วม จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ที่ผ่านมาชุมชนบ้านปากห้วยม่วงได้พยายามแก้ไขปัญหาโดยการห้ามไม่ให้ผู้คนใช้เครื่องมือจับปลาที่ไม่ถูกต้อง คือ ใช้ยาเบือ แต่การห้ามดังกล่าว ไม่มีกฎระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน เพียงแต่เป็นการพูดคุยระดับกรรมการหมู่บ้านที่เห็นความสำคัญของปัญหา และมีความต้องการที่จะแก้ไข ได้พูดคุยและมีการประชาสัมพันธ์ให้รับรู้ถึงการห้าม แต่ก็ไม่ได้ผล ดังนั้นจึงมีการสร้างกฎระเบียบอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วง บ้านพรสวรรค์ และบ้านคำจ้าว การดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้ได้กฎระเบียบการจัดการบุงของชุมชนและชุมชนข้างเคียง คนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงได้มีส่วนร่วมในการสร้างกฎระเบียบร่วมกัน

5.7.5 การสร้างการรับรู้กฎระเบียบการจัดการบุงให้กับคนในชุมชนและคนนอกชุมชน เนื่องจากคนที่ลงไปใช้ประโยชน์ในบุงมีทั้งคนในชุมชน และชุมชนข้างเคียง ประกอบกับ สภาพพื้นที่ที่ต่อเนื่องการลงไปใช้ประโยชน์อย่างสะดวกสบาย เช่น มีท่าลงไปใช้ประโยชน์ทั้งหมด 8 ท่า ดังนั้นเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ถูกต้องเป็นไปตามกฎระเบียบ จึงต้องมีการสร้างการรับรู้เรื่องกฎระเบียบ อันจะนำไปสู่การจัดการบุงอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน การสร้างการรับรู้ในการจัดการบุงในแม่น้ำโขง บ้านปากห้วยม่วง ระหว่างคนในชุมชนและชุมชนข้างเคียง มีรายละเอียดการสร้างการรับรู้ 2 กิจกรรมดังนี้

(1) การปักป้ายบอกกฎระเบียบ และเขตการอนุรักษ์ หลังจากได้มีสร้างกฎระเบียบการจัดการบุง ทีมวิจัยก็ได้มีการทำป้าย เป็น 2 ประเภทคือ ป้ายบอกกฎระเบียบการจัดการ จำนวน 5 แผ่น และ ป้ายบอกเขตการอนุรักษ์พันธุ์ปลา จำนวน 2 แผ่น ป้ายบอกกฎระเบียบการจัดการ ติดทั้งหมด 5 จุด ซึ่งเป็นจุดที่จะลงไปใช้ประโยชน์ในบุง คือ จุดที่ 1 ท่าปากตาละบัด จุดที่ 2 ท่าบุงกะเลใหญ่ จุดที่ 3 ท่าศาลาแดง จุดที่ 4 ท่าด่าน และ จุดที่ 5 ศาลาประชาคม ส่วนป้ายบอกเขตการอนุรักษ์พันธุ์ปลา (ติดบริเวณการอนุรักษ์) ติดทั้งหมด 2 จุด คือ จุดที่ 1 บุงกะเลใหญ่ จุดที่ 2 ศาลาแดง จากการปักป้ายดังกล่าวส่งผลให้ ชุมชนและชุมชนข้างเคียงได้รับรู้ถึงกฎระเบียบที่วางไว้และขยายผลประชาสัมพันธ์ต่อไป

(2) การสร้างการรับรู้ผ่านผู้นำ เพื่อให้ผู้นำหมู่บ้านรับรู้และประชาสัมพันธ์ต่อให้คนในชุมชนได้รับรู้ร่วมกัน กล่าวคือ เมื่อได้กฎระเบียบการจัดการบุงที่ชัดเจนแล้ว ทางทีมวิจัยบ้านปากห้วยม่วงได้จัดทำหนังสือชี้แจงกฎระเบียบดังกล่าวไปยังผู้นำในหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านพรสวรรค์ และ บ้านคำจ้าว (เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่บุงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมากที่สุด) เพื่อให้ได้รับทราบอย่างชัดเจน และมีการประชาสัมพันธ์ต่อให้กับสมาชิกในหมู่บ้านได้รับทราบด้วย

ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างกฎระเบียบอย่างมีส่วนร่วม และสร้างการรับรู้ผ่านผู้นำ คือ คนในชุมชน และชุมชนข้างเคียงที่ลงมาใช้ประโยชน์ในชุมชนปฏิบัติตามกฎระเบียบ ไม่ละเมิด ซึ่งส่งผลให้

ปัญหาที่เกิดขึ้น ลดน้อยลง คือ ปัจจุบันไม่ค่อยได้พบเห็นการใช้ยาเบื่อ เครื่องช็อตไฟฟ้าเป็นเครื่องมือในการจับปลาแล้ว อีกทั้งเมื่อคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง และหมู่บ้านอื่นๆ จะลงมาใช้ประโยชน์จากบึงในปัจจุบัน ส่วนมากจะไม่กล้าลงไปใช้ประโยชน์โดยลำพัง จะมาชวนคนในบ้านปากห้วยม่วงพาลงไปใช้ประโยชน์ จับปลาพร้อมกัน

5.7.6 การปลูกจิตสำนึกในการจัดการบึงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน คือ การปล่อยปลาอย่างมีส่วนร่วม เพื่อปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรร่วมกัน ให้รู้ถึงความสำคัญของการจัดการดำรงชีวิต มีจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของที่ต้องอนุรักษ์และจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน อีกทั้งเป็นการเพิ่มจำนวนปลาลงในแม่น้ำโขงด้วย ขั้นตอนการดำเนินการ คือ ชี้แจงความสำคัญของการจัดปล่อยปลา และได้จัดทำพิธีทางศาสนานำปลาที่จะเอาไปปล่อยมารวมกันให้พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ ก่อนนำไปปล่อยลงสู่แม่น้ำโขงร่วมกัน พร้อมกับปักป้ายบอกเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา และป้ายบอกกฎระเบียบการอนุรักษ์ ผลการดำเนินงาน ส่งผลให้ คนในชุมชนได้ร่วมพิธีทางศาสนา และได้ปล่อยปลาลงแม่น้ำโขงร่วมกัน ปลาในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีจำนวนมากขึ้น และ คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร และ ร่วมพิธีทางศาสนาด้วยกัน

ผลเชิงพัฒนา

5.8.ผลที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัย

1. มีความคิดในการพัฒนาตนเอง และชุมชนให้ดีขึ้น โดยอาศัยส่วนร่วมเป็นหลัก
2. จากกิจกรรมการเก็บข้อมูล ส่งผลให้เรามีความละเอียดในการทำงานมากขึ้น
3. เกิดความภูมิใจที่ได้ทำงานให้กับชุมชนของตนเอง ทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทน
4. ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นกับคนในชุมชน ทีมวิจัยด้วยกัน และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้แลกเปลี่ยนกันนั้นไม่เฉพาะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเท่านั้น แต่รวมถึงข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยตรง และ สัมคมด้วย
5. ได้รู้จักและมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนดีขึ้น เกิดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน เกิดความเข้าใจการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ร่วมกัน
6. เข้าใจกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากขึ้น ว่าเป็นการทำงานวิจัยเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง
7. รู้เทคนิคการเก็บข้อมูลในงานวิจัยมากขึ้น และมีความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน
8. ได้ลงสำรวจบึงของหมู่บ้าน ทำให้รู้ข้อมูลว่าบึงของหมู่บ้านมีที่ไหนบ้าง ชื่ออะไร มีทรัพยากรอะไรที่อยู่ในบึงบ้าง

5.9 ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนและชุมชนข้างเคียง

1. คนในชุมชนบางส่วนมีความเข้าใจการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การร่วมกันแก้ไขปัญหา ซึ่งส่งผลให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะการร่วมพูดคุยออกความคิดเห็นร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน
2. ทำให้ชุมชนเข้าใจและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์น้
3. แต่ก่อนถ้าชาวบ้านมีข้อขัดแย้งกันต้องไปให้ผู้ใหญ่บ้านไกล่เกลี่ยอย่างเดียว แต่ปัจจุบันในหมู่บ้านมีคณะกรรมการรวมถึงผู้อาวุโสในหมู่บ้าน(ผู้เฒ่าผู้แก่) ทำหน้าที่ช่วยไกล่เกลี่ยดังกล่าว ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวนี้เกิดจากการที่คนในชุมชนได้ประชุมได้พูดคุยกันมากขึ้น ส่งผลให้มีการตั้งคณะกรรมการดังกล่าวขึ้นมา
4. คนในชุมชนเมื่อมีการพูดคุยกันมากขึ้นก็ส่งผลให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อชุมชนมากขึ้น เช่น แต่ก่อนการสร้างวัดชุมชนจะอาศัยเงินผ้าป่าในการสร้างวัดเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ คนในชุมชน ช่วยกันออกเงินเพื่อสร้างวัดเอง
5. ชุมข้างเคียงได้เข้าใจการจัดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนร่วมกัน การอนุรักษ์ร่วมกัน
6. หมู่บ้านข้างเคียงเช่นบ้านพรสวรรค์ได้ช่วยกันประชาสัมพันธ์อีกแรงหนึ่ง
7. โรงเรียนบ้านปากห้วยม่วงมีการทำบ่อปลา ขยายพันธุ์ปลา และสอนให้เด็กนักเรียนด้วย

5.10 ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานวิจัย

1. ในช่วงเก็บข้อมูลน้ำขึ้นจึงทำให้ทีมวิจัยเก็บข้อมูลล่าช้า

บรรณานุกรม

วุทธิศักดิ์ โภชนกุล . การสร้างความร่วมมือทางการศึกษา (Online). แหล่งที่มา :

<http://www.pochanukul.com/?p=104> (17 ม.ค 2555)

จันทร์ ฐนะวัฒนาวงศ์ และคณะ. โครงการวิจัยกระบวนการและรูปแบบการจัดการพื้นที่ริมโขงเพื่อความมั่นคงทางอาหารของบ้านปากลา ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี (Online).

แหล่งที่มา : http://elibrary.trf.or.th/project_contentTRFN.asp?PJID=RDG51E0055 (26 ก.ค.2556)

จินตนา ทวีมา และ พรชัย ธรรมธรรม. แนวความคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Online).

แหล่งที่มา <http://guru.sanook.com/encyclopedia> (17 ม.ค 2555)

บุญชัย งามวิทย์โรจน์และคณะ. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี (Online). แหล่งที่มา : www.dwr.go.th/contents/files/.../article_th-27012012-162516-58177.pdf

(26 ก.ค.2556)

ศุภารัตน์ คำปลิว. การจัดการทรัพยากรน้ำแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกรณีศึกษา การจัดการอุทกภัยในพื้นที่ที่มีภูมิเวศแบบกุด บ้านโขงใหญ่ ตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (Online).

แหล่งที่มา : abcjournal.trf.or.th/attachments/article/385/p5.pdf (26 ก.ค.2556)

ภาคผนวก

ประวัติทีมวิจัยและที่ปรึกษา

ชื่อ-สกุล	วันเกิด	ที่อยู่	การศึกษา	ประวัติการทำงาน
1.นายทองจริง กุ่อง โทร 082-1590899	16/03/2499	144 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4 ปัจจุบัน กศน. ประถมศึกษา	- อสม. -ประธานชุมชนเข้มแข็ง
2.นายณัฐพงษ์ แก้วขาว	17/11/2510	91 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4 ปัจจุบัน กศน. ประถมศึกษา	ชรบ.ประจำหมู่บ้าน
3.นายปรุ่งศักดิ์ จันทหาริ	01/01/2510	168 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4	อพ.ปร.
4.นายดิ เฉียววงศ์ โทร 084-3325972	13/09/2504	25 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4	อสม.
5.นายเสรี เสนาฤทธิ์ โทร 086-0318455	07/05/2504	36 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ม.ศ.5	นักการภารโรง ร.ร บ้านปากห้วยม่วง
6.นายคำภู บัวทอง	10/03/2521	52 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.6	อพ.ปร.
7.นายศุภชัย คำภูณา ๐๘๕-๒๐๑-๕๐๐๕	14/07/2526	34 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ปริญญาตรี	วิทยากรสอน คอมพิวเตอร์ วิทยากรสอนกีฬา วิทยากรสอนวิชาชีพ ท้องถิ่น เลขานุการชุมชนเข้มแข็ง
8.นายอำพร จันทะหาริ	10/12/2503	79 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ม.3	กรรมการหมู่บ้าน
9.นายบัวสอน จันทะหาริ	01/07/2501	54 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4	กรรมการหมู่บ้าน
10.นายบัวสาน สุวันดี	21/11/2507	72 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4	กรรมการ ตรวจรับก่อสร้าง
11.นายบัวกัน วุฒิวงศ์	22/02/2491	149 หมู่ 1 ต.เหล่างาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4	รองประธานชุมชนเข้มแข็ง

ชื่อ-สกุล	วันเกิด	ที่อยู่	การศึกษา	ประวัติการทำงาน
12.นายสมชัย มณีเลิศ	17/01/2508	154 หมู่ 1 ต.เหล่า่งงาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4	ผู้ช่วยฝ่ายรักษาความสงบ
13.นายการ พละสุทธิ	05/05/2494	32 หมู่ 1 ต.เหล่า่งงาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
14.นายปรีชา ชาพิภักดิ์	16/04/2502	48 หมู่ 1 ต.เหล่า่งงาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ม.ศ.3	กรรมการหมู่บ้าน
15.นายลอง สุขยร	19/08/2493	23 หมู่ 1 ต.เหล่า่งงาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4	อพ.ปร.
16.นายสมัย ศรีวงศา โทร 086-2596213	11/02/2499	7 หมู่ 1 ต.เหล่า่งงาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ม.ศ.3	ผู้ใหญ่บ้าน
17.นายเลิศ เฉวียงวงศ์	07/08/2494	71 หมู่ 1 ต.เหล่า่งงาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ป.4	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษา ความสงบ(ผ.ร.ส.)
ที่ปรึกษา				
1.นายศิริวัฒน์ เรืองแสน	24/08/2511	112 หมู่ 1 ต.เหล่า่งงาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ปริญญาโท	อดีตนายก อบต.เหล่า่งงาม
2.นายชาญชัย ชาพิภักดิ์	24/02/2500	140 หมู่ 1 ต.เหล่า่งงาม อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี	ปริญญาโท	ครูโรงเรียนบ้านปากห้วย ม่วง รักษาราชการแทน ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน